

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

**KÜRESEL ISINMANIN ETKİSİ BAĞLAMINDA ARKTİK BÖLGESİNİN
HUKUKİ REJİMİ**

NABİ BERKUT

DOKTORA TEZİ

Lefkoşa

2020

**KÜRESEL ISINMANIN ETKİSİ BAĞLAMINDA ARKTİK BÖLGESİNİN
HUKUKİ REJİMİ**

NABİ BERKUT

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HÜSEYİN PAZARCI

LEFKOŞA
2020

KABUL VE ONAY

Nabi Berkut tarafından hazırlanan "KÜRESEL ISINMANIN ETKİSİ BAĞLAMINDA ARKTİK BÖLGESİNİN HUKUKİ REJİMİ" başlıklı çalışma, 16/01/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

.....
Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı (Danışman)
Yakın Doğu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

.....
Prof. Dr. Fazıl Sağlam
Gedik Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

.....
Doç. Dr. Derya Aydın Okur
Yakın Doğu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

.....
Doç. Dr. Yeter Tabur
Yakın Doğu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

.....
Yrd. Doç. Dr. Tutku Tuğyan
Girne Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

.....
Prof. Dr. Mustafa Sağsan
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- Tezimin tamamı heryerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Yakın Doğu Üniversitesinde erişime açılabilir.
- Tezimin iki (2) yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı erişime açılabilir.

16/01/2020

.....

Nabi Berkut

TEŞEKKÜR

Doktora tez çalışmam süresince bana hem akademik hem de psikolojik yardımlarını esirgemeyen aileme, hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Öncelikle tez danışmanım Prof. Dr. Hüseyin Pazarıcı, çalışmamın en başından itibaren gösterdiği titiz ilgiyle tecrübelerini ve bilgi birikimini tarafıma aktarmıştır. Kaldı ki, Kıbrıs gibi sıcak bir ada ülkesinde, kutuplardaki buz kaplı alanlara ilişkin çalışılmasının da fikir babası kendileridir.

Öte yandan, Yakın Doğu Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak başladığım görevimde tanıdığım ilk akademisyen olan Doç. Dr. Reşat Volkan Günel'e ve Doç. Dr. Derya Aydın Okur'a bir parantez açmam gerekmektedir. Kendileri akademik yaşantımda, birer hocadan öte yol gösterici olmuşlardır. Her iki hocamın da kendilerine münhasır şekilde katkıları yadsınamaz.

Yine bu vesileyle, Yakın Doğu Hukuk Fakültesi sekreteri Emete Kadioğlu'nun ve fakülte asistanları, doktora yolculuğumdaki arkadaşlarım ve yoldaşlarımdan dostane destekleri ve yardımlarından dolayı hepsine ayrıca teşekkür ederim.

Ayrıca, eğitim hayatıma başladığım günden itibaren her zaman maddi ve manevi yanımda olan başta babam Halil Berkut olmak üzere tüm aileme minnettarlığımı sunarım. Son olarak, bu çalışma süresince bana gösterdiği destek, sevgi ve sabırdan ötürü müstakbel eşim ve nişanlım Sonay Sucuoğlu'na ne kadar teşekkür etsem azdır.

ÖZ

KÜRESEL ISINMANIN ETKİSİ BAĞLAMINDA ARKTİK BÖLGESİNİN HUKUKİ REJİMİ

Sanayi devrimiyle başlayan makina çağı insanlığa birçok kolaylık sağlarken gezegenimizin dengesini bozmaktadır. Küresel ısınma, sera gazı olarak adlandırılan gazların dünya atmosferinde gereğinden fazla oranda bulunmasından dolayı oluşan sıcaklık artışıdır. 1970'li yıllardan itibaren bu sorun kapsamında gerek bilimsel araştırmalar gerekse hukuki çalışmalar yapılmıştır. 2015 yılında yürürlüğe giren Paris Anlaşması'nda, devletler ilk kez küresel ısınmanın engellenmesi kapsamında sorumluluk almayı kabul ederek, bağlayıcı bir uluslararası metine imza atmışlardır.

Küresel ısınmadan en dramatik şekilde etkilenen bölgelerin başında gelen kutupların ekolojik yapısındaki değişim, son yıllarda yadsınamayacak derecededir. Kaldı ki, yapılan bilimsel araştırmalar, Kuzey Kutbu (Arktik) bölgesindeki donmuş deniz suyunun %40'ının eridiğini göstermektedir. Arktik'teki bu ekolojik değişim doğal olarak bölge devletlerini harekete geçirmiştir. Nitekim, bu devletler gerek iki taraflı gerekse çok taraflı antlaşmalarla hem deniz alanlarını belirlemiş hem de söz konusu deniz alanlarının korunmasına ilişkin iş birliği yapmışlardır. Ancak, çevresel kaygıların yanı sıra ekonomik çıkar arzusu, devletler arası uyuşmazlıklara sebep olmuştur.

Antlaşmalarla belirli noktalarda fikir birliği elde eden bölge devletleri, buna ek olarak bölgesel hukuki rejimi oluşturmak adına hükümetlerarası forumlar oluşturmuştur. Hükümetlerarası forumlar, uluslararası örgütlerin aksine bağlayıcı antlaşmalarla değil esnek hukuk olarak adlandırılan bağlayıcı olmayan metinlerle kurulur. Her ne kadar hukuki bağlayıcılığı bulunmasa da Arktik Konseyi'nin yapısı, kurulduğu 1996 yılından günümüze değişime uğramış, çatısı altında bağlayıcı antlaşmalara dahi yer verilmiştir. Bu, bölge devletlerinin küresel ısınma konusundaki politik duruşundaki değişimin bir sonucudur.

Buzların erimesi, kıyı devletlerine hak talep edebilecekleri yeni deniz alanları oluştururken, diğer devletler için de Arktik'te seyrüseferi mümkün kılmıştır. Nitekim, bu deniz alanlarındaki egemenlik hakları ve diğer bayrak devletlerinin geçiş rejimi, bölgedeki uyuşmazlıkların esas noktasıdır. Antlaşmalar ve yapılageliş hukuku kuralları temelinde oluşturulan Arktik deniz hukuk rejimi, bölge devletlerinin deniz alanlarını ve bu alanlardaki hak ve yetkilerini şekillendirmiştir. Ancak unutulmaması gereken nokta, Arktik deniz alanlarının paylaşılması değil, bölgenin ekolojik dengesinin tekrardan sağlanarak buz kaplı alanların eski şöhretli günlerine dönmesidir.

Anahtar Kelimeler: Arktik, Arktik Konseyi, BMDHS, Esnek Hukuk, Uluslararası Çevre Hukuku, Uluslararası Deniz Hukuku

ABSTRACT

THE LEGAL REGIME OF ARCTIC REGARDING THE IMPACT OF THE GLOBAL WARMING

The machine age, which started with the industrial revolution, provided many convenience to humanity but disrupting the balance of our planet. Global warming is the increase in temperature caused by the excessive release of so-called greenhouse gases into the world atmosphere. Since the 1970s, both scientific and legal studies have been carried out within the scope of this issue. In the Paris Agreement, which entered into force in 2015, states agreed to take responsibility for the prevention of global warming for the first time and signed a binding international agreement.

The change in the ecological structure of the poles, which are the most dramatically affected regions by global warming, are undeniable in recent years. Moreover, scientific research shows that 40% of the frozen sea water in the Arctic region has melted. This ecological change in the Arctic naturally alert regional states. As a matter of fact, these states have determined both the sea areas by bilateral and multilateral treaties and created cooperation for the protection of these sea areas. However, the desire of economic interest alongside environmental concerns, have led to conflicts between states.

The regional states, which have reached consensus at certain points with the agreements, have also created intergovernmental forums to establish the regional legal regime. Unlike international organizations, intergovernmental forums are not established by binding treaties but by non-binding texts called soft law. Despite the non-binding nature, the structure of the Arctic Council has changed since its establishment in 1996. There are even binding agreements signed under the auspices of the Arctic Council. This is the result of the change in the political stance of the regional states on global warming.

The melting of ice has created new maritime zones where coastal states can claim rights, while navigation become possible in the Arctic. As a matter of fact, sovereign rights in these maritime areas and the transition regime of other flag states are the main points of the disputes in the region. The Arctic's law of the sea regime, which was formed on the basis of the treaties and the customary law, has shaped not only the maritime zones but also the rights and powers of the states in these areas. However, the point that should not be forgotten is not the division of the Arctic Ocean, but the restoration of the ecological balance of the region in order to bring back the glory days of the ice-covered areas.

Keywords: Arctic, Arctic Council, UNCLOS, Soft-law, International Environmental Law, International Law of the Sea

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACAP	: Arktik Atık Eylem Programı
ACIA	: Arktik İklim Etkisi Değerlendirme
AEPS	: Arktik Çevre Koruma Stratejisi
AIA	: Aleut Uluslararası Birliği
AMAP	: Arktik Gözetleme ve Denetleme Programı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CARA	: Çevresel Arktik Kaynak Değerlendirmesi
CAFF	: Arktik Hayvanlarını ve Bitkilerini Koruma
CMP	: Taraflar Toplantısı
COP	: Taraflar Konferansı
EPPR	: Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale
FIR	: Uçuş bilgi bölgesi
GESAMP	: Birleşmiş Milletler Deniz Kirliliğinin Bilimsel Yönlerini Araştırma Grubu
IMO	: Uluslararası Denizcilik Örgütü
INDC	: Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı
IPCC	: Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
MARPOL	: Gemilerden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi
MSC	: Deniz Güvenliği Komitesi
NASA	: Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NEFCO	: İskandinav Çevre Finans Kurumu
NSR	: Kuzey Deniz Yolu
PAME	: Arktik Deniz Çevresini Koruma
PSI	: Proje Destek Aracı
RAIPON	: Rusya Kuzey Yerli Halkları Birliği
SAO	: Arktik kıdemli görevliler
SAAO	: Arktik kıdemli resmi görevliler
SDWG	: Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu
SOLAS	: Denizde Can Güvenliği Uluslararası Sözleşmesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TSR	: Transpolar Deniz Yolu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UDYO	: Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi
UNCED	: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNCHE	: Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
USGS	: ABD Jeoloji Araştırması
WCP	: Dünya İklim Programı

*“With every drop of water you drink, every breath you take,
you're connected to the sea. No matter where on Earth you live.”*

Sylvia Earle

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	
BİLDİRİM.....	
TEŞEKKÜR.....	
ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
KISALTMALAR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	
KÜRESEL ISINMA VE ARKTİK'E ETKİSİ.....	6
1.1 Küresel Isınma Nedir.....	6
1.2 Küresel Isınma Çerçevesinde Uluslararası Çevre Hukukunun Tarihçesi.....	10
1.2.1 1972 Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı.....	20
1.2.2 1992 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı.....	21
1.2.3 1997 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Yönelik Kyoto Protokolü.....	23
1.2.4 Paris Anlaşması 2015.....	24
1.3 Arktik ve Arktik Okyanusu.....	27
1.4 Küresel Isınmanın Arktik'e Etkisi.....	31
1.5 Arktik Devletlerinin Küresel Isınma Politikaları.....	35
2. BÖLÜM	
ARKTİK BÖLGESİNE İLİŞKİN HUKUKİ KAYNAKLAR.....	40
2.1 Arktik'e İlişkin Uluslararası Antlaşmalar ve Bağlayıcı Olmayan Belgeler.....	43
2.1.1 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 1982.....	43
2.1.2 Kutup Kodu (Polar Code).....	44
2.1.3 Svalbard Antlaşması.....	48
2.1.4 Ilulissat Deklarasyonu.....	51
2.2 Arktik Devletlerinin Arasındaki Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına	

İlişkin Antlaşmalar.....	54
2.2.1 Danimarka – Kanada Sınır Anlaşması 1973.....	54
2.2.2 Arktik İş Birliği Anlaşması 1988.....	55
2.2.3 Bering Denizi Anlaşması 1990.....	57
2.2.4 Danimarka – Norveç Kıt'a Sahaneliği Anlaşmaları.....	59
2.2.5 Barents Denizi Sınır Antlaşması 2010.....	63
2.3 Arktik Devletleri Arasındaki Deniz Kirliliğine İlişkin Uluslararası Antlaşmalar.....	65
2.3.1 Arktik Devletleri Arasındaki Deniz Kirliliğine İlişkin Çok Taraflı Antlaşmalar.....	66
2.3.1.1 Helsinki Sözleşmesi 1992.....	66
2.3.1.2 Kopenhag Anlaşması 1998.....	67
2.3.2 Arktik Devletleri Arasındaki Deniz Kirliliğine İlişkin İki Taraflı Antlaşmalar.....	68
2.3.2.1 Danimarka ve Kanada Arasındaki Deniz Çevresine İlişkin İş Birliği Anlaşması.....	68
2.3.2.2 Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümeti Arasında 1989 Bering ve Chukchi Denizlerinde Acil Durumlarda Kirlilikle Mücadelede İş Birliği Anlaşması.....	70
2.3.3 Bölge Devletleri Arasındaki Deniz Kirliliğine İlişkin Ortak Acil Durum Planları.....	71
2.3.3.1 Danimarka- Kanada Olası Acil Durum Planları.....	71
2.3.3.2 Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasındaki Birleşik Olası Deniz Kirliliği Planı.....	71
2.3.3.3 Bering ve Çukçü Denizlerinde Kirliliğe Karşı 1997 Ortak Acil Durum Planı.....	74

3. BÖLÜM

ARKTİK İŞ BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE KURULAN HÜKÜMETLERARASI FORUMLAR

3.1 Arktik Çevre Koruma Stratejisi (AEPS).....	76
3.2 Arktik Konseyi.....	80
3.3 Arktik Konseyi ve Esnek Hukuk.....	83
3.4 Arktik Konseyi Çatısı Altında Yapılan Uluslararası Anlaşmalar.....	85
3.4.1 Arktik Hava ve Deniz Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşması.....	85
3.4.2 Arktik Deniz Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlık ve Müdahale İş Birliği Anlaşması.....	87
3.4.3 Arktik Uluslararası Bilimsel İş Birliğini Artırma Anlaşması.....	88
3.5 Arktik Konseyi'nin Kuruluşundan Günümüze Değişimi.....	91

3.6 Arktik Konseyi'nde Gözlemci Statüsünde Olan Kuruluşlar.....	97
3.7 Arktik Konseyi'nde Yerli Halkların Statüsü.....	100

4. BÖLÜM

ARKTİK'İN ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU REJİMİ.....	105
4.1 Kuzey Buz Denizindeki Doğal Kaynak Zenginliği.....	105
4.2 Arktik ve Terra Nullius Kavramı.....	107
4.3 Bölgedeki Kıyı Devletlerinin Arktik Stratejileri.....	110
4.3.1 Amerika Birleşik Devletleri.....	110
4.3.2 Danimarka.....	112
4.3.3 Kanada.....	113
4.3.4 Norveç.....	114
4.3.5 Rusya.....	115
4.4 BMDHS ve Yapılageliş Hukuku Çerçevesinde Deniz Alanları.....	117
4.5 Bölge Devletlerinin Hak İddiaları ve Uyuşmazlıkları.....	124
4.6 Deniz Yollarının Kullanılması.....	130
4.6.1 Bering Boğazının Hukuki Rejimi.....	132
4.6.2 Transpolar Deniz Yolu (Transpolar Sea Route).....	135
4.6.3 Kuzeydoğu Geçidi (Northeast Passage).....	138
4.6.4 Kuzeybatı Geçidi (Northwest Passage).....	141
4.7 Arktik Deniz Alanları Üzerindeki Hava Sahalarının Hukuki Rejimi.....	142
SONUÇ.....	146
KAYNAKÇA.....	150
İNTİHAL RAPORU.....	168

GİRİŞ

Dünya, milyonlarca yıldır insanlığın da aralarında bulunduğu sayısız canlı türüne yuva olmaktadır. Gezegenin yaşanabilir bir yapıya sahip olması, farklı etkenler arasındaki dengenin bir sonucudur. Bu etkenlerden biri de gezegenin iki ucunda bulunan buz kaplı alanlardır. Kutup olarak adlandırılan buz kaplı bu alanlar, Dünya'nın soğutucu görevini üstlenmektedirler. Ancak yapılan bilimsel araştırma verileri göstermektedir ki kutuplarda bulunan buzul alanlar, her geçen yıl erimektedir.

Ne yazık ki, biz insanlığa eşsiz bir yaşam koşulu sunan bu gezegeni yine biz, kendi ellerimizle yok etmekteyiz. Günümüzde birçok canlının yaşamını tehdit eden küresel ısınma, aslında yüzyıllar önce başlayan gelişmelerin bir sonucudur. 16. yüzyıl Avrupa'sında başlayan hızlı nüfus artışı ve bu artışla doğru orantıdaki ihtiyaçları karşılayabilmek adına gelişim gösteren teknoloji sektörü, sanayi devrimine sebebiyet vermiştir. Sanayi devrimi ise buhar gücüyle çalışan makinelerin endüstride kullanılmasını sağlamıştır. İlk kez Birleşik Krallık'ta kullanılan buhar gücüyle çalışan makineler, zaman içerisinde diğer Avrupa ülkeleri, Uzakdoğu ve Kuzey Amerika'da da yer edinmiştir. Sanayideki gelişim ve makinelerin günlük hayatın içine daha fazla entegre olmasıyla, uzun ve kademeli bir süre boyunca hava sıcaklıkları artış göstermiştir. Söz konusu sıcaklık artışı, günümüzde küresel ısınma olarak adlandırılan sorunu ortaya çıkarmıştır.

Küresel ısınma, hayatımızın her alanında işimizi kolaylaştıran makinelerin atmosfere saldığı karbondioksit, su buharı ve metan gibi gazların yarattığı sera etkisinin sebep olduğu sıcaklık artışıdır. Maalesef veriler, küresel ısınmanın son yıllarda etkisini gittikçe artırdığını göstermektedir. Nitekim, kaydedilen en sıcak on yedi yılın on altısı, 2000 yılından sonra gerçekleşmiştir¹.

---

¹ The Washington Post, U.S. scientists officially declare 2016 the hottest year on record. That makes three in a row, 18 January 2017. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.washingtonpost.com/news/energy-environment/wp/2017/01/18/u-s-scientists-officially-declare-2016-the-hottest-year-on-record-that-makes-three-in-a-row/?noredirect=on>).

Yukarıda belirtildiği üzere, küresel ısınma dünyanın ekolojik dengesini bozmakla birlikte birçok canlıya tehdit oluşturmaktadır. İnsanlığın neden olduğu bu soruna çözüm bulmak yine insanlığın elindedir. Kaldı ki, 1970'li yılların başından itibaren uluslararası toplum, çevrenin korunmasına ilişkin çalışmalar başlatmış ve birçok uluslararası antlaşma imzalanmıştır. Çalışmamızın ilk kısmında, küresel ısınma, küresel ısınmanın Arktik'e² etkisi ve uluslararası toplumun küresel ısınmaya karşı tepkisi incelenecektir.

Öte yandan, küresel ısınmadan en çok etkilenen alanların başında Arktik bölgesi, bilinen adıyla Kuzey Kutbu gelmektedir. Sıcaklıkların artması doğal olarak buzulların erimesine ve su alanlarının genişlemesine sebebiyet vermektedir. Arktik'te bulunan Arktik Okyanusu diğer adıyla Kuzey Buz Denizi'nin genişlemesi, bölgedeki potansiyel enerji kaynaklarını, deniz ulaşımını ve bölge devletlerinin egemenlik iddialarını önemli birer tartışma konusu haline getirmiştir.

Gelecek yıllarda küresel ısınma sonucunda, Kuzey Kutbu'ndaki petrole, doğal gaz rezervlerine ve diğer doğal kaynaklara daha kolay ulaşılır olması ve deniz ulaşımında mevcut yollara daha kısa alternatifler oluşturması beklenmektedir. Söz konusu beklentiler, Arktik Bölgesi'ni her geçen gün daha karmaşık politik ve ekonomik dinamiklerin parçası haline getirmektedir. Bu nedenle, bölgedeki bu gelişmeler, bölge sınırları içinde bulunan 8 ülke; Amerika Birleşik Devletleri, Finlandiya, Grönland için Danimarka, İsveç, İzlanda, Kanada, Norveç ve Rusya Federasyonu'nun dikkatini çekmektedir. Ayrıca, bölge devletlerinin olduğu kadar, enerji kaynaklarındaki çeşitliliği genişletme uğraşındaki Çin, Japonya, Güney Kore ve Hindistan gibi bölge dışı ülkelerin de ilgisi bu alanda yoğunlaşmıştır³. Çalışmamızın ikinci kısmında, İngilizce literatürde Arktik

---

² Kuzey Kutbu bölgesine ilişkin çalışmalarda *Arktik* ve/veya *Arktika* terimi kullanılmaktadır. TDK Türkçe sözlükte de *Arktik* kelimesine yer verilmektedir. Bkz. **Selçuk Demirkılıncı**, "Bölgeselcilik Çalışmaları Çerçevesinde Arktika'nın Politik Bir Bölge Olarak Tanımlanışı Ve Arktika Bölgeselciliği", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi, 2015, s. 34. Bkz. **Nabi Berkut**, "Arktik İş Birliği: Esnek Hukukun Uluslararası Hukukta Değişen Konumu, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, s. 2.

³ National Intelligence Council, "Global Trends 2030: Alternative Worlds", ABD Office of the Director of National Intelligence, December 2012, s. 65. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf>).

Hukuku (*Polar Law*) ifadesinin kullanıldığı Arktik'in hukuki rejiminin anlaşılabilirliği açısından hukuk kaynakları incelenecektir. Bu kapsamda, bölgeye ilişkin uluslararası antlaşmalar, bağlayıcı olmayan metinler ve bölge devletlerinin yaptığı iki veya çok taraflı antlaşmalar incelenecektir.

Çalışmamızın üçüncü kısmında ise antlaşmalar yerine deklarasyonlarla bölgede kurulan hükümetlerarası forumlar, bu forumların yapısı, daimi üye olan bölge devletleri, özel statüye sahip yerli halklar ve bölge dışı devletlerin bu kuruluşlardaki konumu incelenecektir.

Çalışmamızın dördüncü ve son kısmında ise, ilk üç kısımda incelenecek bilgiler ışığında, Arktik'in uluslararası deniz hukuk rejimi tartışılacaktır. Yeni deniz alanlarının oluşumu ve devletlerin bu alanlardaki hak iddiaları, Arktik'in uluslararası çevre hukuku kadar uluslararası deniz hukuku kapsamında da incelenmesini gerektirmiştir.

Uluslararası hukukun oluşum ve gelişim sürecinin başından itibaren önemli bir dalı olan uluslararası deniz hukuku, aynı ivmede gelişim göstermiştir. 17. yüzyılda, devletlerin ülke topraklarını savunmak amacıyla başlayan, deniz alanlarının devletlerin yetki alanları kapsamında olması görüşü (*mare clausum*) günümüzde kutuplarda dahi görülmektedir. Bölgedeki değişim, uluslararası deniz hukuku rejiminin bölgede nasıl uygulanacağı, bölgedeki deniz yetki alanlarının paylaşımı, doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi, yeni deniz ticaret yollarının kullanımı gibi soruları da beraberinde getirmektedir.

Çalışmanın araştırma konusu, küresel ısınmanın etkisiyle Arktik bölgesinde oluşan yeni deniz alanlarının hukuki rejimine ilişkin yapılan kaynak taraması, uluslararası çevre hukuku, deniz hukuku ve havacılık hukuku kurallarını kapsamaktadır. Söz konusu inceleme ve tartışma konuları üzerine yapılan çalışmalarda öncelikle küresel ısınma ve Arktik bölgesi detaylıca ele alınmış, daha sonra küresel ısınmanın özellikle bu bölgedeki etkisi, şekillerin ve rakamların da desteğiyle ortaya konmuştur. Ayrıca gerek uluslararası teamül

hukuku gerekse uluslararası antlaşmalarla, uluslararası deniz hukuku kuralları incelenmiş ve bölgeye uygulanabilirliği tartışılmıştır.

Bu çalışmanın araştırma konusu ve sorusunun tespit edilmesinin ardından literatür taramasını sağlamak amacıyla ilgili tüm verilerin toplandığı tez çalışmasını yapılandırmak için nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veri toplama için uygulanan örnekleme yöntemi nitel araştırma yöntemleri, çeşitli yaklaşımları kapsamaktadır. Bu yaklaşımlar arasında şunlar yer almaktadır: uluslararası hukuk kaynakları, uluslararası belgeler ve yazarların, politikacıların, başkanların, elçilerin, sivil toplum örgütü yetkililerinin, dışişleri bakanlarının ve profesörlerin doğrudan alıntılarını ve/veya açıklamalarını içeren metinlerdir.

Çalışmamızın doktrinde yeni bir çalışma alanı olmasından dolayı çalışma motivasyonunu sağlayan sebepler aynı zamanda zorlayıcı etkenler oluşturmaktadır. Nitekim, küresel ısınma ve Arktik'e olan etkisi her ne kadar otuz yıla aşkın bir süredir bilimsel çalışmalara konu olsa da hukuki yanı yeni sayılabilir bir tartışma konusudur. Kaldı ki, bu konuya ilişkin yabancı çalışmalar günümüzde dahi çok az sayıda iken, Türkçe çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu, çalışmanın özgünlüğünü ve ilgi çekiciliğini artırmasına rağmen araştırma aşamasında zorluklar yaratmıştır. Ancak, bu çalışmanın gerek araştırma aşamasında gerekse yazım aşamasında küresel ısınmaya ilişkin bilgilendirmenin artması, kutuplara ilişkin yapılan araştırmaların çoğalması, gezegenimizin ve doğamızın dengesine olan hassasiyetin güçlenmesi önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur.

İncelenmesi ve tartışılması amaçlanan hukuki ve coğrafi bilgiler ışığında, çalışmamızın başlığı olan "küresel ısınmanın etkisi bağlamında Arktik bölgesinin hukuki rejimi" kapsamında varılmak istenilen aslında bir tezat sonucudur. Söz konusu tezat, küresel ısınmanın etkisi sonucu yok olma tehdidiyle karşı karşıya kalan buz kaplı alanın ekolojik dengesini sağlayarak korunması ile bölge devletleri ve diğer gelişmiş devletlerin Arktik deniz alanlarında hedeflediği ekonomik kazanç politikası arasındaki tezattır.

1. BÖLÜM

KÜRESEL ISINMA VE ARKTİK'E ETKİSİ

1.1 Küresel Isınma Nedir

Küresel Isınma (*Global Warming*), isminden de anlaşılacağı üzere atmosfer sıcaklığının yükselmesidir. Bu sıcaklık artışı, dünya doğasının dengesini bozmakta ve günümüzün en büyük tehditlerinden biri olarak kabul edilmektedir. 20. yüzyılın ortalarında sadece bilimsel bir endişe olarak ortaya çıkmış ve daha sonrasında küresel ısınmaya ilişkin ekonomik, sosyolojik, jeopolitik, politik ve hukuksal alanda çalışmalar yapılmıştır.

Tarihçesine bakılacak olursa, 18. yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimi, küresel ısınmanın başlangıç noktası olarak gösterilebilir. Sanayi devrimi, 15-16. yüzyıllardaki dinsel, siyasal ve bilimsel düşüncelerin bir ürünüdür. Bu dönemde gerçekleşen rönesans ve reformlar, sanayi devrimi sürecinde büyük bir role sahiptir. Bu radikal akımlar, beraberinde başını üretimin çektiği köklü değişimler getirmiştir. İskoç mühendis, *James Watt*'ın 1781'de sürekliliği olan buharlı makineyi bulması ile başlayan bu süreç, söz konusu makinelerin kullanım alanlarının çoğalmasıyla makine çağını oluşturmuştur⁴.

Aslında, ilk buhar makinesi 1606 yılında, İspanyol *Jerónimo de Ayanz y Beaumont*'un buluşu olan buhar gücüyle çalışan su pompasıydı⁵. Daha sonra, *Thomas Newcomen*'in 1712 yılında bulduğu atmosferik makine (*atmospheric*

---

⁴ Encyclopedia Britannica. (Erişim Tarihi: 10.12.2019 <https://www.britannica.com/biography/James-Watt>).

⁵ **Karel Davids, Carolous A. Davids**, Religion, Technology, and the Great and Little Divergences: China and Europe Compared, c. 700-1800, Koninklijke Brill NV, Leiden, Netherlands, s. 207.

engine), düşey bir piston yardımıyla atmosfer basıncı kullanarak maden ocaklarında su sızıntılarının boşaltılmasını sağlamaktaydı⁶.

Sanayi devrimi, nüfus artışından dolayı oluşan arz talep ilişkisini dengelemek için gereklilik göstermekteydi. Talep artışının altından kalkılması için fabrika sistemine ve makinelerin yardımı ile hızlı üretime geçilmiştir. Bu anlamda, *James Watt*'ın geliştirdiği buharlı makine, sanayileşme ve fabrika sistemine geçilmesi için tasarlanmıştır. Sanayi devrimi, ilk olarak Birleşik Krallık'ta gerçekleşmiş daha sonra tüm Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'da da etkisini göstermiştir. Makinelerin sanayiye girişiyle maliyet düşmüş, üretim gücü artmış ve sanayi devriminin gerçekleştiği ülkelerin ekonomisi çok hızlı bir şekilde gelişmiştir.

Öte yandan bu gelişimin, gezegenimizin sonunu getirebilecek derecede önemli bir tehdit oluşturabileceği o dönemde henüz fark edilmemişti. Ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru insanlığın dikkatini çekecek olan küresel ısınma, aslında 1830'lu yıllarda başlamıştır⁷.

Küresel ısınmanın gezegenimizdeki dengeleri nasıl bozduğunu ortaya koymak açısından gezegenimizin ısı dengesini belirtmek önemlidir. Dünya'daki yaşam, Güneş'ten gelen sürekli bir enerji kaynağına bağlıdır. Güneş'ten gelen enerji, ısı ve ışık olarak gezegenimize ulaşmaktadır. Güneş enerjisi enlemsel dağılıma bağlı olarak en çok Ekvator bölgesinde, en az kutup bölgelerinde etkilidir. Ekvator bölgesi kutup bölgesiyle karşılaştırıldığında iki buçuk kat daha fazla Güneş enerjisi aldığı gözlemlenmektedir⁸. Dünya'nın sıcaklığı güneşten gelen ısı ve bu ısının geri uzaya atılması arasındaki dengeye bağlıdır. Güneşten gelen ısının üçte biri Dünya tarafından geri uzaya atılırken, geriye kalan ısı ise toprak ve okyanus tarafından emilmekte ve gerekli ısı

---

⁶ **Eric James**, Thomas Newcomen of Dartmouth and the Engine That Changed the World, Dartmouth History Research Group, Preston, 2012.

⁷ **Henry Gastineau**, "Britain's industrial pioneers couldn't have known how they would affect the climate", The Conversation, The Industrial Revolution kick-started global warming much earlier than we realised, 24 August 2016. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://theconversation.com/the-industrial-revolution-kick-started-global-warming-much-earlier-than-we-realised-64301>).

⁸ **Frances Drake**, Global Warming The Science of Climate Change, Routledge, New York, 2014, s. 5.

sağlanmaktadır⁹. Buna termal denge (*thermal equilibrium*) denilse de termal denge, iki farklı sistemin enerji takasının sonucunda her ikisinin de aynı sıcaklıkta olduğu durumlarda belirtilen bir durumdur¹⁰.

Dünya'nın sıcaklığını dengede tutan ise güneşten gelen ısı ve geri yansıtılan ısı arasındaki dengedir; buna ışınımsal denge (*radiative equilibrium*) denmektedir¹¹. Bu dengenin bozulması durumunda farklı etken sebeplerden dolayı atmosfer sıcaklığı olağandışı yükselebilmekte veya düşebilmektedir.

Atmosferde bulunan karbondioksit, azot oksit ve su buharı gibi gazlar, sera (*greenhouse*) gazları olarak adlandırılır. Bu gazlar uzun dalga radyasyonları emme özelliğine sahiptir. Bu sebepten dolayı sera gazları, yoğun miktarda olduklarında atmosferi ısıtırlar¹². Sera gazları atmosferde düşük oranlarda bulunmalarına rağmen yeryüzü iklim dengesindeki rolleri önemlidir. Kaldı ki, sera gazlarının olmaması durumunda yeryüzünün sıcaklığı 33°C daha düşük olacak ve Dünya yaşama olanağı olmayan bir gezegen olacaktı¹³.

Jeolojik kanıtlar göstermektedir ki sera gazları binlerce yıl boyunca sabit bir oranda atmosferde bulunmuştur, ancak son iki yüzyıldır bu gazların oranlarında artış olmuştur¹⁴. Makinelerin, endüstriyel her alanda kullanılmaya başlanmasıyla, atmosferde sera etkisi yaratan söz konusu gazların miktarında gereğinden fazla artışa sebebiyet verilmiştir¹⁵. Nitekim, bu gazların atmosferdeki oranının yükselmesi, yeryüzündeki sıcaklığa doğrudan etki edip sıcaklığı her geçen yıl artırmıştır. Çalışmalar 1960 yılından itibaren evrensel boyutta sıcaklığın her 10 yılda 1°C arttığını, kış döneminde bu artışın 2°C

⁹ **George Philander**, *Global Warming and Climate Change*, SAGE Publications, London, 2008, s. 964.

¹⁰ **Kenneth R. Lang**, *Sun, Earth and Sky*, Springer, Singapore, 2006, s. 265.

¹¹ NASA, Earth Observatory. (Erişim Tarihi: 10.12.2019 <https://earthobservatory.nasa.gov/Features/EnergyBalance/page4.php>).

¹² **Mark Maslin**, *Climate Change: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2014, s. 1-2.

¹³ **Galip Akın**, "Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 46, Sayı 2, 2006, s. 33.

¹⁴ **William W. Wood**, *Global Warming: A Natural Phenomenon*, Trafford Publishing, 2005, s. 5.

¹⁵ **Baran Bozoğlu, Betül Keskin, Selin Çavdar**, "Küresel Isınma", 6. Çevre Sorunları Öğrenci Yaklaşımları Sempozyumu, Mersin, Nisan, 2003.

olduğunu göstermektedir¹⁶. Küresel ısınma sonucu oluşan mevsim değişikliklerinin, sıcaklığa bağlı ölümlerin, yeni virütik hastalıkların¹⁷ yanı sıra özellikle 20. yüzyılın ortasından itibaren küresel ısınmanın etkisinin artışı ile Dünya'nın farklı coğrafi noktalarında birçok doğa felaketleri yer almıştır.

Küresel ısınmanın artmasına bağlı olarak, 1970'li yıllardan beridir küçülmekte olan kuzey buz örtüsü, hacminin üçte birinden fazlasını kaybetmiştir. Buna bağlı olarak deniz seviyesi son 20 yılda 15-20cm yükselmiştir. Velhasıl bu değişiklik, sadece kutupları değil milyonlarca insanın yaşadığı Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya'yı da etkilemiştir¹⁸.

Son yıllarda yapılan farklı bilim alanlarındaki çalışmalar göstermiştir ki karbondioksit emisyonları ve buna bağlı sıcaklık artışı küresel iklimi etkilemiştir¹⁹. Devam eden sıcaklık artışı, iklim değişikliğini merkezi öneme sahip siyasi bir sorun haline getirmektedir²⁰.

Uluslararası toplum, 1970'li yıllardan itibaren küresel ısınmaya karşı önlemler almayı hedeflemiştir. Tabii ki, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) kapsamında düzenlenen Paris Anlaşması'nda ortaya koyduğu tepki, küresel iklime karşı verilen savaşta en umut verici gelişme olmuştur. Sözleşme, küresel ortalama sıcaklıktaki artışı, sanayi öncesi seviyelerin 2 °C'nin altına düşürmek ve sıcaklık artışını 1.5 °C ile sınırlamak için çaba sarf etmek üzere iki konuda yoğunlaşmıştır²¹. Bu, iklim değişikliğinin risklerini ve etkilerini önemli ölçüde azaltacaktır.

¹⁶ **Naciye Erdoğan Sağlam, Ertuğ Düzgüneş, İsmet Balık**, "Küresel Isınma ve İklim Değişikliği", E.Ü. Su Ürünleri Dergisi, Cilt 25, Sayı 1, 2008, s. 90.

¹⁷ **Paul R. Epstein**, "Climate Change and Human Health", The New England Journal of Medicine, 6 October 2005.

¹⁸ NTV, "Küresel Isınma Kapımızda: Kuzey Buzulları Üçte Bir Oranında Küçüldü", 20 Aralık 2016. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/kuresel-isinma-kapimizda-kuzey-buzullari-ucte-bir-oraninda-kuculdu,oYLBaMTzG02pUKm8Dr0izA>).

¹⁹ **A. D King, M.G. Donat, E. M. Fischer, E. Hawkins, L.V. Alexander, D. J. Karoly, A.J. Dittus, S.C. Lewis, and S.E. Perkins**, "The timing of anthropogenic emergence in simulated climate extremes", 2015.

²⁰ IPCC: Climate Change 2014: Synthesis Report, in: Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC Geneva, Switzerland, 151 pp., 2014a.

²¹ The Paris Agreement 2015. C.N.92.2016.TREATIES-XXVII.7.d, 17 Mart 2016. Article 2. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20II/Chapter%20XXVII/XXVII-7-d.en.pdf>).

1.2 Küresel Isınma Çerçevesinde Uluslararası Çevre Hukukunun Tarihçesi

Uluslararası toplum olgusu, İkinci dünya savaşı sonrasında değişim göstermiştir. Buna göre, devletlerin yanı sıra bireylerin, uluslararası sivil toplum örgütlerinin ve uluslararası örgütlerin, uluslararası hukuk sisteminde yer almasıyla bir bütünlük sağlanmıştır. Nitekim, uluslararası platformda alınan kararlar sadece devletleri değil, devletlere mensub olan herkesi etkilemektedir. Dolayısıyla, küresel ısınmaya karşı alınan önlemler ve kararlar da tüm insanlığı etkilemektedir. Bu bağlamda, insanlığın neden olduğu küresel ısınmaya ilişkin farkındalık ve kötü yöndeki değişime karşı alınan kararlar incelenmelidir.

Aslında gezegenimizdeki sıcaklık dengesi, atmosferdeki gaz oranları ve bu oranlardaki dengenin değişmesi durumunda ne gibi sonuçlar oluşabileceğine ilişkin çalışmalar, 19. yüzyılın sonlarında yapılmaya başlanmıştır. Ancak, bu konuların uluslararası platformda tartışılması yıllar sonra gerçekleşmiştir. Nitekim, *Swante August Arrhenius* atmosferde bulunan karbondioksit gibi sıcaklık emisyonu sağlayan gazların çoğalması durumunda, küresel bir ısınma tehlikesinin oluşabileceğini 1896 yılında belirtmiştir²².

1900'lü yılların başında küresel ısınmayla birebir ilgisi gözükme de, biyolojik çeşitliliğin korunması ve özellikle nesli tükenmekte olan türlerin korunmasına ilişkin antlaşmalar imzalanmıştır. 1911 yılında imzalanan Kürklü Fokların Korunması için Washington Antlaşması (*Washington Treaty for the Preservation and Protection of the Fur Seals*)²³ ve 1931 yılında imzalanan Balina Avcılığını Düzenleme Sözleşmesi (*Convention for the Regulation of Whaling*)²⁴ bunların başlıca örnekleridir. Gerek bölgeye ilişkin gerekse başka bölgelere ilişkin anlaşmalar henüz o tarihte, uluslararası çevre hukuku

²² **Swante Arrhenius**, On the Influence of Carbonic Acid in the Air upon the Temperature of the Ground. *Philos Mag J Sci, Series 5, Vol 41, 1896, s. 237–79.*

²³ Washington Treaty for the Preservation and Protection of the Fur Seals 1911. 37 Stat. 1542, Treaty Series 564. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000001-0804.pdf>).

²⁴ Convention for the Regulation of Whaling 1931. 3 Bevans 26, TS 880, League of Nations. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://iea.uoregon.edu/MarineMammals/engine/Documents/0-1394-1399.htm>).

kapsamında görülmemekteydi. Kaldı ki, uluslararası çevre hukuku terimi dahi kullanılmamaktaydı.

Öte yandan, modern uluslararası çevre hukukunun başlangıcı 1970'li yıllara kadar beklemiştir²⁵. Uluslararası çevre hukukuna ilişkin çalışmalar, 1972 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun çatısı altında Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (*United Nations Environment Programme* (UNEP) kurulması ve aynı yıl içerisinde yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı²⁶ (*The United Nations Conference on the Human Environment*) sonucunda Stockholm Deklarasyonu'nun yayınlanmasıyla başladığı kabul edilmektedir²⁷. Stockholm Deklarasyonu, sadece uluslararası çevre hukukunun öncüsü değil aynı zamanda bağlayıcı niteliği olmayan metinlerle (esnek hukuk)²⁸, bu alana ilişkin hukuki konuların düzenlenmesinin öncüsü olmuştur²⁹. Ne yazık ki, Stockholm Deklarasyonu da dahil o dönem içerisinde yapılan uluslararası çalışmalar ve sözleşmeler küresel ısınmaya ilişkin genel bir önlem veya yaptırım getirmemekteydi.

Uluslararası toplumun küresel ısınmaya önem vermesi gerektiğini destekler nitelikteki ilk toplantı ise Birinci Dünya İklim Konferansı'dır³⁰. Konferans, Dünya Meteoroloji Organizasyonu önderliğinde 1979 yılında, Cenevre'de yapılmıştır. Bu Sözleşme, Dünya İklim Programı ve Dünya İklim Araştırma Programı'nın yanı sıra 1988 yılında Dünya Meteoroloji Organizasyonu ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli

²⁵ **Marc Pallamerts**, "International Law from Stockholm to Rio: Back to the Future?", *Greening International Law*, Eartscan Publications Limited, London, 1993. **Çeviren: Bülent Duru**, "Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı?", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 52, 1997, s. 614.

²⁶ Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı 1972. UN General Assembly, United Nations Conference on the Human Environment, 15 December 1972, A/RES/2994. (Erişim: 10.12.2019, www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf)

²⁷ Hisashi Owada, "International Environmental Law and the International Court of Justice", *Iustum Aequum Salutare II*, 2006, s. 5.

²⁸ Bağlayıcı niteliği olmayan metinler (esnek hukuk), çalışmanın 2. Kısımında ve 3.3 Arktik Konseyi ve Esnek hukuk başlıklı kısmında incelenecektir.

²⁹ **Antto Vihma**, "Analyzing Soft Law and Hard Law in Climate Change", in HOLLOWAY, Erkki/ KULOVESKI, Kati/ MEHLING, Michael edn, *Climate Change and the Law*, Springer Publisher, New York 2013, s. 143.

³⁰ World Meteorological Organization, World Climate Conference, Geneva 12-13 1979, WMO – No. 537. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://library.wmo.int/pmb_ged/wmo_537_en.pdf).

(*Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC*)'nin kurulmasına öncülük etmiştir.

Bilim adamları, 1980'lerin ortasına gelindiğinde, doğal değişkenliğin ötesinde küresel ısınmanın meydana geldiğini ve bunun büyük ölçüde insan faaliyeti ve insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının artmasından kaynaklandığını belirtmiştir³¹. Bilgisayar teknolojisindeki ilerlemeler, neden-sonuç ilişkileri, ekosistemdeki iklim değişikliği riskleri üzerinde karmaşık ve daha gerçekçi modellerin geliştirilmesine imkân sağlamıştır. 1985 yılında Avusturya'nın Villach kentinde düzenlenen, Karbondioksit ve Öteki Sera Gazlarının İklim Değişimleri Üzerindeki Rolünü ve Etkilerini Değerlendirme Uluslararası Konferansı'nda, bilim adamları, siyasilere, insan kaynaklı endikasyonu azaltmak için gerekli politikaların araştırılması yönünde çağrıda bulunmuştur³².

1988 yılında, ozon deliğinin ve bir ısı dalgasının keşfi, eylem için ilave bir aciliyet hissi yaratmıştır³³. Uluslararası fikir birliği, kısa bir süre sonra, devletlerin iklim değişikliği konusunda hukuki bağlayıcılığı olan, Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü'nün kapsamında olmayan sera gazı emisyonlarını ele alacak bir sözleşmenin hazırlanmasının da dikkate alınması gerektiği yönündeydi³⁴.

Aynı yıl, Toronto'da gerçekleştirilen Değişen Atmosfer Konferansı'nda (*The Changing Atmosphere*) Kanada, 300'e yakın bilim adamı, siyasetçi ve ekonomisti ağırlamıştır³⁵. Konferans, Birleşmiş Milletleri, devletleri, şirketleri,

---

³¹ **Laurence Boisson de Chazournes**, United Nations Framework Convention On Climate Change, "The Human Impact on Climate Change", United Nations Audiovisual Library of International Law, 2008, s. 1. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ccc/ccc_e.pdf).

³² **Murat Türkeş**, "Küresel iklimin korunması", İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye, Tesisat Mühendisliği, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın 61, 2001, s. 1-2.

³³ Ibid

³⁴ Ibid

³⁵ Conference proceedings - The Changing atmosphere, implications for global security 27-30 June 1988, Toronto, Canada, WMO – No. 712. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://library.wmo.int/index.php?lvl=notice_display&id=6014#.XMWTPOgzY_4).

eğitim kurumlarını, sivil toplum kuruluşlarını ve bireyleri, atmosfer kirliliğinin yol ağtığı krizleri azaltmak için özel adımlar atmaya ađırmıřtır³⁶.

Toronto Konferansı'nın da etkisi ile yine aynı yıl içerisinde Cenevre'de Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli kurulmuştur. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin amaçları, iklim değişikliğine ilişkin bilimsel çalışmaları değerlendirmek, karar verici kuruluşlara bu bilimsel çalışmalar ışığında bilgi vermek ve devletlerin iklim değişikliği politikalarını geliştirmektir. Birleşmiş Milletler'e ve Birleşmiş Milletler evre Programı'na üye 195 ülke bu kuruluşa da üye olmuřtur³⁷.

29 Ekim – 7 Kasım 1990 tarihleri arasında, Cenevre'de yapılan İkinci Dünya İklim Konferansı, iklim antlaşması müzakere süreci için çok önemli bir zamanda gerçekleştirilmiştir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, ilk değerlendirme raporunu konferans için zamanında tamamlamıştır. Bu rapor, BM İklim Değişikliği ereve Komitesi'nin Hükümetlerarası Müzakere Komisyonu'nun (*Intergovernmental Negotiating Committee*) ilk oturumu için önem taşıymaktaydı. Bunun nedeni, konferanstaki bilim insanlarının ve teknoloji uzmanlarının, iklim değişikliği riskini vurgulayan güçlü bir bildiri yayınlamış olmasıydı³⁸.

Konferansın ilk kısmı, dünyanın dört bir yanından gelen bilim insanları ve teknoloji uzmanlarının katıldığı bir dizi bilimsel oturumdan oluşmuştur. Bu oturumlar sonucunda ortaya çıkan Bilimsel ve Teknik Oturumlar Bildirisi, iklim değişikliği için sera gazlarının önemi hakkında özel önerilerde bulunmuřtur³⁹. Söz konusu bildiride bilim adamları, iklim değişikliğinin ekonomik ve sosyal gelişimde, balıkılıktta, tarımda, enerji üretiminde, insan sağlığında ve kentsel planlamadaki yerini belirtmiřtir⁴⁰.

³⁶ **Maria Taylor**, *Global Warming and Climate Change: What Australia knew and buried...then framed a new reality for the public*, Australian National University, ANU Press, 2014, s. 27.

³⁷ International Panel on Climate Change. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.ipcc.ch/about/>).

³⁸ United Nations Climate Change, *The Second World Climate Conference*, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://unfccc.int/resource/ccsites/senegal/fact/fs221.htm>).

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

Konferans'ın ikinci oturumu, hükümet başkanları ve bakanlar arasındaki tartışmalardan oluşmuştur. Birleşmiş Milletler'e üye 137 devlet konferansa katılmıştır. Farklı görüşlerin oturumu zorlaştırmasına karşın, Bakanlar Deklarasyonu yapılmıştır. Bu Deklarasyon'a göre:

- İnsanlığın ortak kaygısı olan iklim değişikliği kavramı, eşitlik ilkesi ve farklı kalkınma düzeyleri olan ülkelerin ortak sorumluluğu, sürdürülebilir kalkınma kavramı ve ihtiyatlılık ilkesi gibi uluslararası iklim tartışmalarında ortaya çıkan bir dizi ilkenin kabul edilmesi;
- İklim değişikliğinin nedenleri ve etkileri hakkında daha fazla bilimsel araştırma yapılması gerektiğinin altını çizerek, bunun temel olarak Dünya İklim Programı'nın (WCP) desteğiyle yapılması;
- Geriye kalan bilimsel belirsizliklere rağmen, müdahale tedbirlerinin gecikmeksizin benimsenmesi;
- Dünyanın sera gazı emisyonlarının %75'inden sorumlu olan gelişmiş ülkelerin, sera gazı emisyonlarını sınırlamada önemli bir etkiye sahip olacak hedefleri ve uygulanabilir ulusal programları veya stratejileri oluşturması;
- Haziran 1992'de Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) tarafından kabul edilmek üzere, iklim değişikliği konusunda bir çerçeve antlaşmasının ve gerekli taahhütlerin detaylandırılması çağrısının yapılması konularında devletler ortak bir fikir birliğine varmıştır⁴¹.

Bu Konferans'ın hemen sonrasında 21 Aralık 1990 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin hazırlanması için Hükümetlerarası Müzakere Komitesi'ni (*Intergovernmental Negotiating*

---

⁴¹ Ibid.

Committee) kurmuştur⁴². Komite, emisyon azaltımları, finansal mekanizmalar, teknoloji transferi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak fakat farklılaştırılmış sorumlulukları için bağlayıcı taahhütler ve son olarak, hedefler ve zaman çizelgeleri üzerine 150'den fazla devletin katılımıyla oluşan beş oturum düzenlemiştir⁴³.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (*United Nations Framework Convention on Climate Change*, BMİDÇS), dünyadaki sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğine uyum sağlamak için Rio'daki Dünya Zirvesi'nde görüşülmüştür. 1992 yılında imzalanan Sözleşme, 21 Mart 1994 tarihinde 196 taraf üye ile yürürlüğe girmiştir. Çalışmamızın içeriği gereği tanımlarının yapılması önem arz eden terminolojileri, Sözleşme'nin 1. maddesi aşağıdaki şekilde ayrı ayrı açıklama yoluna gitmiştir;

1. İklim değişikliğinin olumsuz etkileri: İklim değişikliğinden dolayı fiziksel ortamda veya biyotada oluşan değişiklikler ve bu değişikliklerin, doğanın kompozisyonu, dayanıklılığı ve üretkenliği, ekosistem, sosyo-ekonomik sistemler, insan sağlığı ve refahı üzerinde yarattığı zararlı etkilerdir.
2. İklim değişikliği: Doğrudan veya dolaylı olarak insan aktivitelerine atfedilen küresel atmosferin bileşimininde ve iklimde oluşan değişikliktir.
3. İklim sistemi: Atmosfer, hidrosfer, biyosfer ve jeosfer ve etkileşimlerinin bütünüdür.
4. Emisyon: Sera gazlarının veya öncülerinin, belirli bir alan ve zaman periyodu boyunca atmosfere salınmasıdır.

---

⁴² United Nations, General Assembly, Protection of global climate for present and future generations of mankind, Resolution 45/212, 21 December 1990. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r212.htm>).

⁴³ United Nations Framework Convention On Climate Change Handbook, Halesworth, United Kingdom, 2006, s. 18-19.

5. Sera gazları: Hem doğal hem de insan kökenli (*anthropogenic*) olarak atmosferde bulunan ve kızıl ötesi (*infrared radiation*) radyasyonu emen ve yeniden yayan gaz bileşenleridir⁴⁴.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf devletler, iklim değişikliğine ilişkin çok taraflı tepkileri müzakere etmek üzere her yıl Taraflar Konferansı'nda (*Conference of the Parties* (COP) toplanmaktadır. Taraflar Konferansı, Sözleşme'nin en üst karar organıdır⁴⁵. Sözleşmeye taraf olan her devlet, Sözleşme'nin maddeleri ve Taraflar Konferansı'nın kabul ettiği diğer hukuki araçlar, kurumsal ve idari düzenlemeler de dahil olmak üzere Sözleşme'nin etkili bir şekilde uygulanmasını teşvik etmek için gerekli kararların alındığı Taraflar Konferansı'nda da temsil edilmektedir⁴⁶.

Taraflar Konferansı veya 2005 yılından itibaren kullanılan adıyla Taraflar Toplantısı (*Meeting of the Parties* (CMP) çok detaylı ve nitelikli dosyaların, raporların ve kararların alındığı görüşmelerdir. Bu nedenle çalışmamız, Taraflar Konferansları'na ilişkin tarihi önem taşıyan bazı noktaları belirtmektedir.

Günümüz Almanya Başbakanı Angela Merkel, 1995 yılında, Almanya Çevre Bakanı olarak görev yapmakta olduğu dönemde, Berlin'deki Taraflar Konferansı'nın ilk başkanlığını üstlenmiştir. Merkel, taraf devletlerin Sözleşme'deki taahhütlerinin, Sözleşme hedeflerini yerine getirmek için yetersiz olduğunu belirtmiştir⁴⁷.

Üçüncü Taraflar Konferansı'nda, tarihi bir adım atılmış ve sera gazı emisyonlarının azaltılmasına ilişkin ilk anlaşma olan Kyoto Protokolü kabul

⁴⁴ United Nations Framework Convention on Climate Change 1992, Article 1. UN General Assembly, United Nations Framework Convention on Climate Change : resolution / adopted by the General Assembly, 20 January 1994, A/RES/48/189. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>).

⁴⁵ United Nations Framework Conference on Climate Change, Conference of the Parties. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/process/bodies/supreme-bodies/conference-of-the-parties-cop>).

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ UNFCCC, COP, Report of the Conference of the Parties on its First Session, Held at Berlin from 28 March to 7 April 1995.

edilmiştir⁴⁸. Adı geçen Protokol, 11 Aralık 1997 tarihinde yapılmış ve 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Günümüzde 191 ülkenin taraf olduğu bu anlaşmaya Türkiye, 2009 yılında taraf olmuştur. Kıbrıs müzakerelerinden de tanıdığımız Eski Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon, “küresel ısınma çağımızın belirleyici zorluğudur” demiştir⁴⁹. Bu cümleye Kyoto Protokolü’nün başlangıcında da yer verilmektedir. Protokol’ün amacı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin hedeflediği ‘atmosferdeki sera gazı konsantrasyonlarını iklim sistemi ile tehlikeli antropojenik (anthropogenic) müdahaleyi önleyebilecek bir seviyeye⁵⁰ düşürerek azaltma hedefini uygulamaktır. Bu Protokol’de sera gazı olarak adlandırılan ve atmosferdeki seviyeleri azaltılması amaçlanan gazlar; karbondioksit, metan, azot oksit, hidroflorokarbonlar, perflorokarbonlar ve sülfürheksaflorür olmak üzere 6 gaz çeşitini kapsamaktadır⁵¹.

2001 yılında, Bonn’da düzenlenen Altıncı Taraflar Konferansı’nın ikinci bölümünde, hükümetler 1997 Kyoto Protokolü’nün operasyonel kural kitabında geniş bir siyasi anlaşmaya varılmasıyla birlikte büyük bir atılım gerçekleştirmiştir⁵². Aynı yılın Kasım ayında, Yedinci Taraflar Konferansı, Kyoto Protokolü’nün onaylanması için gerekli olan aşamayı belirleyen Marakeş Anlaşmalarını açıklamıştır⁵³.

2005 yılının Ocak ayında, Avrupa Birliği iklim politikasının önemli bir ayağını oluşturan ve Dünya’daki ilk ve en büyük emisyon ticareti programı olan Avrupa Birliği Emisyon Ticareti Programı kurulmuştur⁵⁴. Aynı yıl, Kyoto protokolü

⁴⁸ UNFCCC, COP, Report of the Conference of the Parties on its Third Session, Held at Kyoto from 1 to 11 December 1997, s. 4.

⁴⁹ Ban Ki-moon, Kyoto Protokolü, Önsöz.

⁵⁰ Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change 1997, U.N.T.S. Vol 2303, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1998/09/19980921%2004-41%20PM/Ch_XXVII_07_ap.pdf).

⁵¹ UNFCCC, COP, Report of the Conference of the Parties on its Third Session, Held at Kyoto from 1 to 11 December 1997, s. 28. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/resource/docs/cop3/07a01.pdf>).

⁵² UNFCCC, COP, Report of the Conference of the Parties on its Sixth Session, Part 2, Held at Bonn from 16 to 27 July, 2001.

⁵³ UNFCCC, COP, Report of the Conference of the Parties on its Seventh Session, Held at Marrakech from 29 October to 9 November 2001.

⁵⁴ European Commission, European Union Emissions Trading System 2005.

yürürlüğe girmiş ve Aralık ayında gerçekleşen Onbirinci Taraflar Konferansı ise Taraflar Toplantısı olarak adlandırılan ilk görüşme olmuştur.

2010 yılında, Onaltıncı Taraflar Toplantısı, hükümetlerin, iklim değişikliği ile mücadelede, gelişmekte olan ülkelere yardım etmelerini sağlayan kapsamlı bir paket olan Cancun Anlaşmaları ile sonuçlanmıştır⁵⁵.

2011 yılında, Onyedinci Taraflar Toplantısı'nda, Değişim Momentumu adında özel bir inisiyatif kurulmuştur⁵⁶. Değişim Momentumu, BM İklim Değişikliği Sekreteryası'nı dünyayı oldukça esnek ve düşük karbonlu bir geleceğe doğru harekete geçiren, dünya çapında yürütülen faaliyetlerin temelini aydınlatan öncü bir girişim olarak nitelendirmiştir⁵⁷. Ayrıca, devletler, 2020 yılından sonraki dönem için 2015 yılına kadar yeni bir evrensel iklim değişikliği anlaşması yapmayı taahhüt etmişlerdir. Taahhüt, Durban Güçlendirilmiş Eylem Platformu Ad hoc Çalışma Grubu'nun başlatılmasını sağlamıştır⁵⁸. Buna ek olarak, tüm taraf devletlerin azami çabayı göstermeleri amacıyla bir dizi eylem seçeneklerinin belirlenmesi ve küresel ısınmanın azaltılmasına ilişkin devletlerin isteklerinin artırılmasına yönelik bir çalışma planı başlatmıştır⁵⁹.

2012 yılında, Kyoto Protokolüne Taraflar, Taraflar Toplantısı'nın sekizinci oturumunda (CMP), Kyoto Protokolü'nün 20 ve 21 inci maddeleri uyarınca 1/CMP.8 kararıyla Kyoto Protokolü'nde bir değişiklik yapmışlardır⁶⁰. Doha Değişikliği (*Doha Amendment*) olarak adlandırılan bu değişiklik, Kyoto Protokolü'nün ikinci bir taahhüt dönemini (2013-2020) oluşturmaktadır. Buna

⁵⁵ UNFCCC, COP, Report of the Conference of the Parties on its Sixteenth Session, Held at Cancun, from 29 November to 10 December, 2010.

⁵⁶ UNFCCC, COP, Report of the Conference of the Parties on its Seventeenth Session, Held at Durban, from 28 November to 9 December, 2011.

⁵⁷ United Nations Climate Change, Momentum For Change, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/climate-action/momentum-change>).

⁵⁸ UNFCCC, COP, Report of the Conference of the Parties on its Seventeen Session, Held at Durban, from 28 November to 9 December, 2011. Decision 1/CP.17, Establishment of an Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action.

⁵⁹ United Nations Climate Change, The Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/adp-bodies-page>).

⁶⁰ Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol (CMP) on its Eighth, held at Doha, on 8 December 2012.

göre sera gazları listesinde bulunan altı farklı gaza ilave olarak nitrojen triflorid (NF₃) eklenmiştir⁶¹ ve bireysel tarafların taahhütlerinin tek taraflı olarak güçlendirilmesini kolaylaştırmıştır.

27 Eylül 2013'de, Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), Çalışma Grubu 1'in iklim değişikliği bilimi hakkındaki Beşinci Değerlendirme Raporuna (AR5) katkısını yayınlamıştır⁶². AR5 Sentez Raporu, iklim değişikliği ile ilgili çeşitli konular hakkında tutarlı ve kapsamlı bilgi sağlama çabaları arasında koordineli ve birbirleriyle bağlı çalışma gruplarının çabalarının bir sonucudur.

Ondokuzuncu Taraflar Toplantısı'nda, uzun vadeli iklim değişikliği etkilerinin neden olduğu zarara yönelik bir mekanizma içeren Varşova Sonuçları (*Warsaw Outcomes*) ortaya çıkmıştır⁶³. Bu toplantının ana odağı, gelişmekte olan ülkelerin artan iklim finansman talepleri ve savunmasız ulusların iklim değişikliğinden kaynaklanan kaçınılmaz zarar ile başa çıkmalarına yardımcı olacak yeni bir sisteme olan ihtiyaçtı⁶⁴. Ayrıca, 2015 yılında yapılacak evrensel bir iklim değişikliği anlaşmasına da değinilmiştir⁶⁵. 1970'li yıllardan itibaren uluslararası çevre hukukuna ilişkin hazırlanmış uluslararası sözleşmeler bulunmaktadır. Bu metinlerin bazılarının detaylıca incelenmesi çalışmamız açısından önem arz etmektedir.

⁶¹ Doha Amendment to the Kyoto Protocol, Doha, 8th December 2012, C.N.718.2012.TREATIES-XXVII.7.c, Article 1, Part B, Annex A to Kyoto Protocol, p. 4. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2012/CN.718.2012-Eng.pdf>).

⁶² IPCC, Summary for Policymakers. In: Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2017/09/WG1AR5_Frontmatter_FINAL.pdf).

⁶³ United Nations Climate Change, Warsaw Outcomes, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/process/conferences/the-big-picture/milestones/outcomes-of-the-warsaw-conference>).

⁶⁴ Center For Climate and Energy Solutions, Outcomes of the UN Climate Change Conference in Warsaw, Nineteenth Session of the Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change, November 2013. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.c2es.org/site/assets/uploads/2013/11/outcomes-of-the-u-n-climate-change-conference-in-warsaw.pdf>).

⁶⁵ Ibid.

1.2.1 1972 Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı

Yukarıda belirtildiği üzere 1972 yılında yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı⁶⁶ (*The United Nations Conference on the Human Environment*, UNCHE) Stockholm Deklarasyonu'nu yayınlamıştır. Stockholm'da yapılan Birleşmiş Milletler Konferansı, dünyadaki insanlara, insan ortamının korunması ve geliştirilmesinde ilham vermek ve rehberlik etmek için ortak bir görüşe ve ortak ilkelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir⁶⁷. Nitekim, Konferans “bir tek dünyamız var” sloganıyla, tüm canlıların ekolojik dengeye sahip bir çevrede yaşamayı hak ettiğini ve bunun sağlanması ve korunması için aynı derecede sorumluluğu olduğunu vurgulamıştır⁶⁸.

Deklarasyon, insanlığı, doğanın hem öznesi hem de şekillendiricisi olarak nitelendirmiştir. Bu anlamda, insanlığın gelişen teknoloji ve bilimi çevre ekolojisinin korunmasında kullanması gerektiğini belirtmiştir (Madde 1). Kaldı ki, Deklarasyon bu amaç çerçevesinde Dünya'da yaşayan tüm insanların ve özellikle devletlerin sorumlu olduğunu ortaya koymuştur (Madde 2). Ayrıca, Deklarasyon'un birçok maddesi hem devletlerin hem de diğer uluslararası örgütlerin iş birliği göstermelerindeki öneme değinmiştir.

Her ne kadar Stockholm Deklarasyonu öncesinde çevrenin korunmasına ilişkin bazı çalışmalar yapılmışsa da Deklarasyon çağdaş uluslararası çevre hukukunun başlangıcı olarak nitelendirilmektedir⁶⁹. Deklarasyon'un başlangıç noktası olarak görülmesinde iki etken sebep bulunmaktadır. Birincisi, devletler ilk kez çevre açısından genel görev ve haklarının ortaya konması konusunda fikir birliği sağlamıştır. İkincisi ise uluslararası çevre hukukunda gerek iki taraflı

⁶⁶ Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı 1972. UN General Assembly, United Nations Conference on the Human Environment, 15 December 1972, A/RES/2994. (Erişim: 10.12.2019, www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf).

⁶⁷ UN General Assembly, United Nations Conference on the Human Environment, 15 December 1972, A/RES/2994.

⁶⁸ Birleşmiş Milletler Zirveleri, Youth For Habitat, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.youthforhab.org.tr/tr/kaynaklar/icerikler/bm/bm-04.html>).

⁶⁹ **Cecilia M. Bailliet**, *Non-State Actors, Soft Law and Protective Regimes*, Cambridge University Press, 1st edn, Cambridge 2012, s. 208.

gerekse çok taraflı sözleşmelerin yapılmasında sağlam bir temel oluşturmuştur.

Stockholm Deklarasyonu'nun etkisine ilişkin tartışmanın odağında ise oluşturduğu kuralların herhangi bir bağlayıcılığının bulunmaması yer almaktadır. Nitekim *Pallamerts*, Deklarasyonu, bağlayıcılığı bulunmayan ancak çevre açısından devletlere temel kurallar oluşturduğunu belirtmiştir⁷⁰.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. Maddesi'nde yer alan uluslararası hukukun kaynakları, antlaşmalar ve teamül hukuk kuralları ve yardımcı kaynaklar; hukuk genel ilkeleri, mahkeme kararları ve uzman yazar görüşlerinin⁷¹ hiçbirinde kategorize edilemeyen bağlayıcı niteliği olmayan metinlerin, hukuk kuralı olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu anlamda Stockholm Deklarasyonu, öğretilerde tartışma konusu olan bağlayıcı niteliği olmayan metinlerin çevre hukukunda kullanılmasının da yolunu açmıştır. Çevrenin korunmasına ilişkin uluslararası metinlerin bağlayıcı olmamalarının sebebi ise sözleşmelerin kabulünü riske sokmamak, devletlere somut yükümlülükler getirmekten kaçınmak ve genel taahhütleri gösteren hükümlerle yetinmektir⁷².

Bağlayıcı niteliği olmayan metinlere ilişkin detaylı analiz Arktik özelinde kurulan hükümetlerarası forumlar kısmında yapılacaktır. Bu kısımda belirtilmesi gereken nokta ise Stockholm Deklarasyonu'ndan günümüze kadar yapılan birçok çevre korunmasına ilişkin metnin hukuki bağlayıcılığının bulunmamasıdır.

---

⁷⁰ **Marc Pallamerts**, "International Law from Stockholm to Rio: Back to the Future?", *Greening International Law*, Eartscan Publications Limited, London, 1993, s. 614. **Çeviren: Bülent Duru**, "Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı?", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

⁷¹ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, Madde 38(1). United Nations, Statute of the International Court of Justice, 18 April 1946. (Erişim: 10.12.2019, <https://www.icj-cij.org/en/statute>).

⁷² Türkiye Barolar Birliği, **Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri**, 2. Basım, Ankara, 2014, s. 15.

1.2.2 1992 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

1972-1992 yılları arasında hazırlanan ve imzalanan birçok uluslararası çevre hukuku metni bulunmaktadır. Bunlar arasında, Arktik'e deniz sınır bulunan beş devletten biri olan Kanada'nın hemen hemen hepsine taraf olduğu, 1978 Büyük Göller Su Kalitesi Anlaşması, Uzun Menzilli Sınır Aşan Hava Kirliliğine İlişkin 1979 Cenevre Sözleşmesi, 1985 Helsinki Anlaşması, 1988 Montreal Protokolü ve 1989 Basel Tehlikeli Atıkların Sınırışan Hareketleri Sözleşmesi gibi metinler bulunmaktadır⁷³. Ancak, Stockholm Deklarasyonu'ndan sonra yapılan ve onun kadar geniş çaplı ilk konferans Rio'da gerçekleşmiştir. 178 milletten temsilciler, sivil toplum kuruluşları ve diğer temsilciler, küresel çevreyi tartışmak için bir araya gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Rio Konferansı veya Yeryüzü Zirvesi (*Earth Summit*) olarak da bilinen konferans 11 gün sürmüş ve sonucunda bağlayıcı sözleşme olarak Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'nin yanı sıra Çevre ve Kalkınma Rio Deklarasyonu, Orman İlkeleri Bildirgesi ve Gündem 21 olmak üzere birçok metin ortaya konmuştur.

Konferans'ta Dünya ikliminde değişimler olduğu ve bu iklim değişikliğinin insanlığa ve diğer canlılara zararlı etkileri olduğu konusunda ortak bir görüş vardı. Ayrıca, insan faaliyetlerinin bu değişimde rolü bulunduğu ve günümüzdeki sera gazı salımının en büyük sebebinin gelişmiş ülkeler olduğu da belirtilmiştir. Bu anlamda, devamlı bir şekilde değişim gösteren küresel ekolojik dengenin düzeltilmesi için adımların atılması gerektiği soru işareti oluşturmayan bir konudur. Kaldı ki, Konferans'ta insan sağlığını etkileyebileceği konusunda bilimsel soru işareti oluşturan durumlara ayrı bir parantez açılmıştır.

⁷³ Environment Canada, "Canada and the Earth Summit: Green Plan Goes Global," 1991.

İhtiyat İlkesi (*Precautionary Principle*), karar verici olarak kabul edilen devletlerin insan sağlığını tehdit eden durumların bilimsel soru işareti bulunması durumunda dahi bu tehditin gerçekleşmesini veya daha da riskli bir hale gelmesini beklemeden önlem almaları gerektiğini öngörmektedir⁷⁴.

1.2.3 1997 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Yönelik Kyoto Protokolü

Kyoto Protokolü, 1997 yılında Japonya'da görüşülmüş ve kabul edilmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren Protokol'ün ana amacı sera gazı olarak kabul edilen karbondioksit, metan, azot, sülfür heksaflorit, perfluorokarbon gazlar (PFC) ve hidroflorokarbon gazlar (HFC) olarak adlandırılan soğutucu gazlarının emisyonlarının azaltılmasıdır⁷⁵. Bu anlamda Protokol, 1992 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne bağlı olarak bu Sözleşme doğrultusunda dünyadaki emisyonlarını azaltma hedeflerini yinelemektedir⁷⁶.

Gelişmiş devletler, atmosferdeki 150 yıllık endüstriyel faaliyetlerin bir sonucu olarak mevcut yüksek düzeydeki sera gazı emisyonlarından sorumlu olduğunu kabul eden Protokol, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar (*common but differentiated responsibilities*) ilkesi altında gelişmiş ülkelere daha fazla yük getirmektedir.

Protokol'e imza atan devletler 2008-2012 yılları arasında sera gazları emisyonlarında en az %5'lik bir azaltıma giderek 1990 yılındaki seviyeye indirmelidir⁷⁷. Ayrıca, gelişmiş devletler, gelişmekte olan devletlere bu amaç doğrultusunda kaynak sağlamayı kabul etmiştir.

⁷⁴ The Rio Declaration on Environment and Development 1992 (A/CONF.151/26, vol. I), Principle 15.

⁷⁵ Kyoto Protocol 1997, UNTS 2303. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf?fbclid=IwAR2jxbNpx5u8k4U6uOjXdAbRM5NG27Sz4cHrdH0CoEaK6eLe4w2JuWZT2zY>).

⁷⁶ Billur Engin, "Kyoto Protokolü Uygulama Mekanizmaları: Kusurlu mu Yoksa Umut Verici Kavramlar mı?" İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2, 2010, s. 31.

⁷⁷ Kyoto Protocol 1997, Article 3(a).

Genel görüş, Kyoto Protokol'ü Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ndeki çevrenin korunmasına ilişkin noktaları yinelemiş ve güçlendirmiştir. Ayrıca Protokol, belirli bir süreç içerisinde, devletlere ekonomik güçleri ve gaz emisyon seviyeleri doğrultusunda farklı sorumluluklar yüklemiştir. Ancak, günümüzde dahi Amerika Birleşik Devletleri'nin de aralarında bulunduğu bazı gelişmiş devletler Protokol'e taraf değildir. Ne yazık ki bu eksiklik, Protokol'ün etkisini zayıflatmaktadır.

1.2.4 Paris Anlaşması 2015

25 Eylül 2014 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon, New York'taki bir iklim zirvesine ev sahipliği yaparak, devlet ve hükümet başkanları, iş dünyası, finans, sivil toplum ve yerel liderleri, 2015'te Paris'te gerçekleşecek yirmi birinci Taraflar Toplantısı'nın öncesinde iklim değişikliği ile ilgili harekete geçirmek için davet etmiştir. Ban Ki-moon 2014 İklim Zirvesi'nin amacını şu şekilde özetlemiştir: *"2015 yılında Paris'te anlamlı bir evrensel iklim anlaşması için siyasi ivmeyi artırmak, emisyonları azaltmak ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı dayanıklılığı artırmak için tüm ülkelerde dönüştürücü eylemi canlandırmaktır"*⁷⁸.

Yirmibirinci Taraflar Toplantısı'nda, 12 Aralık 2015 tarihinde, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf devletler, iklim değişikliğiyle mücadele ve düşük karbonlu, esnek ve sürdürülebilir bir geleceğe yönelik eylem ve yatırımları serbest bırakmayı kabul etmiştir⁷⁹.

2020 yılından itibaren iklim değişikliğine ilişkin hukuki rejimi belirlemesi hedeflenen Paris Anlaşması (*The Paris Agreement*), tüm taraflarca heyecan duyulan bir metin ve yükümlülük oluşturmuştur. Kabulünden çok kısa bir süre sonra, 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe giren Anlaşma'ya, günümüzde BMİDÇS'ye taraf 197 ülkeden 185'i taraf olmuştur. Kanaatimce bu,

⁷⁸ UN Climate Summit: Ban Ki-moon Final Summary, 25 September 2014. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/news/un-climate-summit-ban-ki-moon-final-summary>).

⁷⁹ United Nations Climate Change, What is the Paris Agreement. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/what-is-the-paris-agreement>).

uluslararası toplumun, iklim değişikliği ve küresel ısınmaya verdiği önemin en büyük göstergelerinden biridir. Hemen hemen tüm BMİDÇS'ye taraf devletler tarafından desteklenen Paris Anlaşması'nın amacı, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu ortadan kaldırma çabaları bağlamında, iklim değişikliği tehdidine karşı küresel yanıtı güçlendirmektir⁸⁰. Anlaşma'nın 2. maddesi, söz konusu amaçları aşağıdaki gibi belirtmektedir:

(a) İklim değişikliği riskleri ve tehditlerini azaltmak amaçlı, küresel sıcaklıktaki ortalama artışı, sanayi devrimi öncesi sıcaklık seviyesinin 2° derece üstünü aşmamasını sağlamak ve sıcaklık artışını sanayi devrimi öncesi sıcaklık artış seviyesinin 1.5 ° derece üstüne kadar sınırlamak için çaba sarf etmek;

(b) İklimin olumsuz etkilerine uyum sağlama yeteneğinin artırılması, iklim direncini ve düşük sera gazı emisyonlarının gelişmesini, gıda üretimini tehdit etmeyecek şekilde değiştirmek ve geliştirmek;

(c) Finans akışını, sera gazı emisyonları ve iklime dirençli gelişimlerle tutarlı bir biçimde oluşturmaktır⁸¹.

İklim değişikliğine verilen küresel tepkiyi ve Anlaşma'nın 2. maddesinde belirtilen amaçların yerine getirilmesi doğrultusunda, taraflar 4,7,9,10,11 ve 13. maddelerin belirttiği taahhütleri yerine getirmelidirler (madde 3). Anlaşma'nın hedeflerinin ve amaçlarının yerine getirilmesinde, devletlerin ulusal katkısı şüphesizdir ki çok büyük bir rol oynamaktadır. Nitekim, taraflar, oluşturacakları Ulusal katkı beyanları (*Nationally determined contributions* (NDCs) çerçevesinde ve Anlaşma'nın amaçları doğrultusunda gerçekleştirilecek hazırlıkları ve katkıları ortaya koyacaklardır (madde 4.2).

⁸⁰ The Paris Agreement 2015. C.N.92.2016.TREATIES-XXVII.7.d, 17 Mart 2016. Article 2. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20II/Chapter%20XXVII/XXVII-7-d.en.pdf>).

⁸¹ Ibid.

Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı (*Intended Nationally Determined Contributions*, INDC), hükümetlerin kendi ülkelerindeki iklim değişikliğini ele almak için atacakları adımları uluslararası düzeyde duyurmaları için birincil derecede bir araçtır⁸². Bunlar, her devletin kendi iç koşullarını ve kapasitelerini göz önünde bulundurarak sera gazı emisyonlarını azaltma konusundaki isteklerini yansıtmaktadır. Ayrıca devletler, iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlayabilmek, düşük karbonlu faaliyetleri artırabilmek için diğer devletlerden ne gibi desteğe ihtiyaç duyduklarını veya destek vereceklerini ele almaktadırlar⁸³. Günümüzde, bazı devletler hala Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı'larını belirterek, gelecek planlarını sunmakta iken bazı devletler Ulusal katkı beyanlarını sunmaya başlamıştır⁸⁴.

Amerika Birleşik Devletleri⁸⁵, Çin, Rusya ve Avrupa Birliği ile karşılaştırıldığında düşük bir sera gazı emisyon tonajına sahip olduğu gözükten (5.9 ton CO₂), Türkiye Cumhuriyeti de 2015 yılında, Niyet Edilen Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı beyanını sunmuştur. Beyana göre, Türkiye, 2015 yılından 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarında %21'e varan azalıma gideceğini beyan etmiştir⁸⁶.

İlk kez Paris Anlaşması'nın Taraflar Toplantısı olarak görev yapan Yirmi İkinci Taraflar Toplantısı 2016 yılının Kasım ayında Fas'ın Marakeş kentinde gerçekleşmiştir. Marakeş İklim Konferansı olarak da adlandırılan toplantı, Paris Anlaşması'nın iklim değişikliğine ilişkin uygulama kuralları ve hedefleri, eşitlik amacı doğrultusunda farklı devletlerin kapasitesine göre sorumluluklarını

---

⁸² World Resources Institute, What is an INDC? (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.wri.org/indc-definition>).

⁸³ Ibid.

⁸⁴ **Mengpin Ge and Kelly Levin**, What's Changing As Countries Turn INDCs into NDCs?, Inter Press Service. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.ipsnews.net/2018/04/whats-changing-countries-turn-indcs-ndcs/>).

⁸⁵ ABD, Paris Anlaşması'ndan içinde bulunduğumuz 2019 yılında çekilmiştir. Çekilme süresi bir sene sürdüğünden dolayı resmi olarak ABD Anlaşma'da 4 Kasım 2020 tarihinde çekilmiş olacaktır. Bunun bir sonucu olarak, 2020 yılının sonunda ABD'nin sebep olacağı 0.1 ile 0.3 derecelik bir küresel ısınma artışı beklenmektedir.

⁸⁶ Republic of Turkey, Intended Nationally Determined Contribution, 2015. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://www4.unfccc.int/sites/submissions/INDC/Published%20Documents/Turkey/1/The_INDC_of_TURKEY_v.15.19.30.pdf).

yinelemiştir⁸⁷. Marakeş Konferansı'nın çağrısı ise küresel iklim eyleminin hiçbir şekilde durdurulamayacağı yönünde olmuştur⁸⁸.

Son olarak, 2018 Aralık ayında yapılan Yirmi Dördüncü Taraflar Toplantısı'nda, taraflar uygulama kılavuzlarıyla ilgili bu müzakereleri tamamlamaları için son tarih belirlemişlerdir. Birleşmiş Milletler'in İklim Şefi (*Climate Chief*) Patricia Espinosa, "Aciliyeti tanıyan hükümetler, Yirmi Dördüncü Taraflar Toplantısı'nda, Katowice İklim Paketini kabul etmek için zor siyasi ve karmaşık teknik sorunların üstesinden gelmiştir" dedi⁸⁹. Ayrıca Espinosa, bunun Paris Anlaşması'nı güçlendirecek ve gurur duyulacak bir atılım olduğunu belirtmiştir⁹⁰.

1.3 Arktik ve Arktik Okyanusu

Araştırmalarda verilen bilgiye göre 6 Eylül 1909 tarihinde ilk kez *Robert Peary* tarafından ayak basıldığına inanılan Kuzey Kutbu'na, *National Geographic*'in yaptığı belgeselde *Matthew Henson*'un ilk ayak basan olabileceği ileri sürülmüştür⁹¹. İnsanlık her ne kadar Kuzey Kutbu'na fiziksel olarak ulaşmak için 20. yüzyılın başlarına kadar beklemişse de bölgede yarattığı etki yıllar öncesine dayanmaktadır.

Arktik bilinen adıyla Kuzey Kutbu, dünyanın ekolojik dengesi için olan öneminin yanı sıra jeopolitik açıdan da çok önemlidir. Kaldı ki Arktik, Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika olmak üzere üç kıtayı bir araya getiren bir köprü görevi görmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu, Kanada, Danimarka (Grönland), Norveç, İsveç, Finlandiya ve İzlanda olmak üzere sekiz

⁸⁷ Marrakech Action Proclamation for Our Climate and Sustainable Development. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://unfccc.int/files/meetings/marrakech_nov_2016/application/pdf/marrakech_action_proclamation.pdf).

⁸⁸ Marrakech Partnership for Global Climate Action, COP 22, 2016. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://unfccc.int/files/paris_agreement/application/pdf/marrakech_partnership_for_global_climate_action.pdf).

⁸⁹ United Nations Climate Change, The Katowice Climate Package: Making The Paris Agreement Work For All. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/katowice-climate-package>).

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ National Geographic, Who Was the First Person to Reach the North Pole?, 11 April 2018, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.youtube.com/watch?v=HNJCl3EtTtE>).

devlet bu üç kıtanın içinde bulunmakta ve Arktik ülkeleri olarak tanımlanmaktadır. Bölge devletleri bir bütün olarak bu bölgede yer almasa da ABD, Danimarka, Kanada, Norveç ve Rusya olmak üzere, beş devletin kuzey sınırları Arktik alanın içerisinde yer almaktadır.

Kuzey Kutbu, Dünya'nın en kuzeyinde konumlanmış ve 90° enlemde bulunmaktadır. Bu çerçevede, Kuzey Kutbu'ndan varılacak her yer güney olarak gösterilir, ayrıca burada tek boylam bulunduğu için saat dilimi bulunmamaktadır⁹². Bu sebepten bölgeyi ziyaret eden kişiler geldikleri ülkenin saat dilimini kullanmaktadırlar.

Arktik, Antarktika'nın aksine bir toprak tabanı üzerinde bulunmamaktadır. Bu bölge tamamıyla su ile kaplıdır ve Kuzey Kutbu bu su alanı üzerindeki su buzuludur. Dünya'nın 70.8%'lik bir bölümünün sular ile kaplı olduğu düşünüldüğünde, Arktik Okyanusu'nun oluşturduğu 14 milyon km² su alanı sadece Dünya'nın 2.8%'lik bir kısmıdır⁹³. Diğer okyanuslara nazaran daha küçük olan Arktik Okyanusu'nun derinliği ise ortalama 1,038m'dir.

90° kuzey enlemine ulaşan ilk gemi olan Amerika Birleşik Devletleri'ne ait Nautilus isimli nükleer denizaltı olmuştur. Denizaltının, 3 Ağustos 1958 tarihinde yaptığı ölçümler sonucunda tam 90° kuzey enleminde bulunan noktanın derinliğini 4,087m olarak belirlemiştir⁹⁴. Deniz biyolojisi terimi olan basen '*basin*', bir okyanusun kapsadığı havuzu belirtmektedir. Arktik Okyanusu'nun Avrasya (*Eurasian*) ve Asya Amerikalı (*Amerasian*) isimli iki tane baseni bulunmaktadır. Avrasya Baseni'nde bulunan *Litke Deep* isimli trenç 5449m ile Arktik Okyanusu'nun en derin noktasıdır⁹⁵. Bu su alanı üzerinde

⁹² The Maritime Executive, "Russia to Build North Pole Research Platform", 28 March 2018, (Erişim Tarihi: 10.12.2018, <https://www.maritime-executive.com/article/russia-to-build-north-pole-research-platform>).

⁹³ **Ned Allen Ostenso**, Encyclopaedia Britannica, Arctic Ocean. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.britannica.com/place/Arctic-Ocean>).

⁹⁴ **Commander W. R. Anderson**, USN, with Clair Blair Jr., "Nautilus 90° North", Cleveland and New York, 1959; also **L. T. William G. Lalor Jr.**, USN, "Submarine through the North Pole", the National Geographic Magazine, January 1959, s. 1-20.

⁹⁵ **Kou Kusunoki**, "Hydrography of the Arctic Ocean with Special Reference to the Beaufort Sea", Contributions from the Institute of Low Temperature Science, A17: 1-75, Hokkaido University, 1962, s. 4.

bulunan su buzulu kalınlığı, mevsim değişikliklerine ve sıcaklıklarına göre değişiklik göstermektedir.

Suları Alaska, Kanada, Norveç, İzlanda, Rusya ve Grönland'ın kuzey bölgelerine temas etmekte olan Arktik Okyanusu, Kuzey Kutbu'nu kapsamaktadır ve bu bölgeye özgü kutup aylarının evi olarak kabul edilir ki arktik kelimesi yunanca (*arktos*) kelimesinden üretilmiştir ve ayı anlamına gelmektedir⁹⁶.

Bazı oşinograflara göre okyanus olarak nitelendirilmeyen Arktik Okyanusu, Barents Denizi, Beaufort Denizi, Çukçi Denizi, Doğu Sibirya Denizi, Grönland Denizi, Kara Denizi, Laptev Denizi ve Beyaz Deniz'i kapsamaktadır. Ayrıca, Baffin Koyu ve Hudson Koyu da Arktik Okyanusu'nun kapsamındadır.

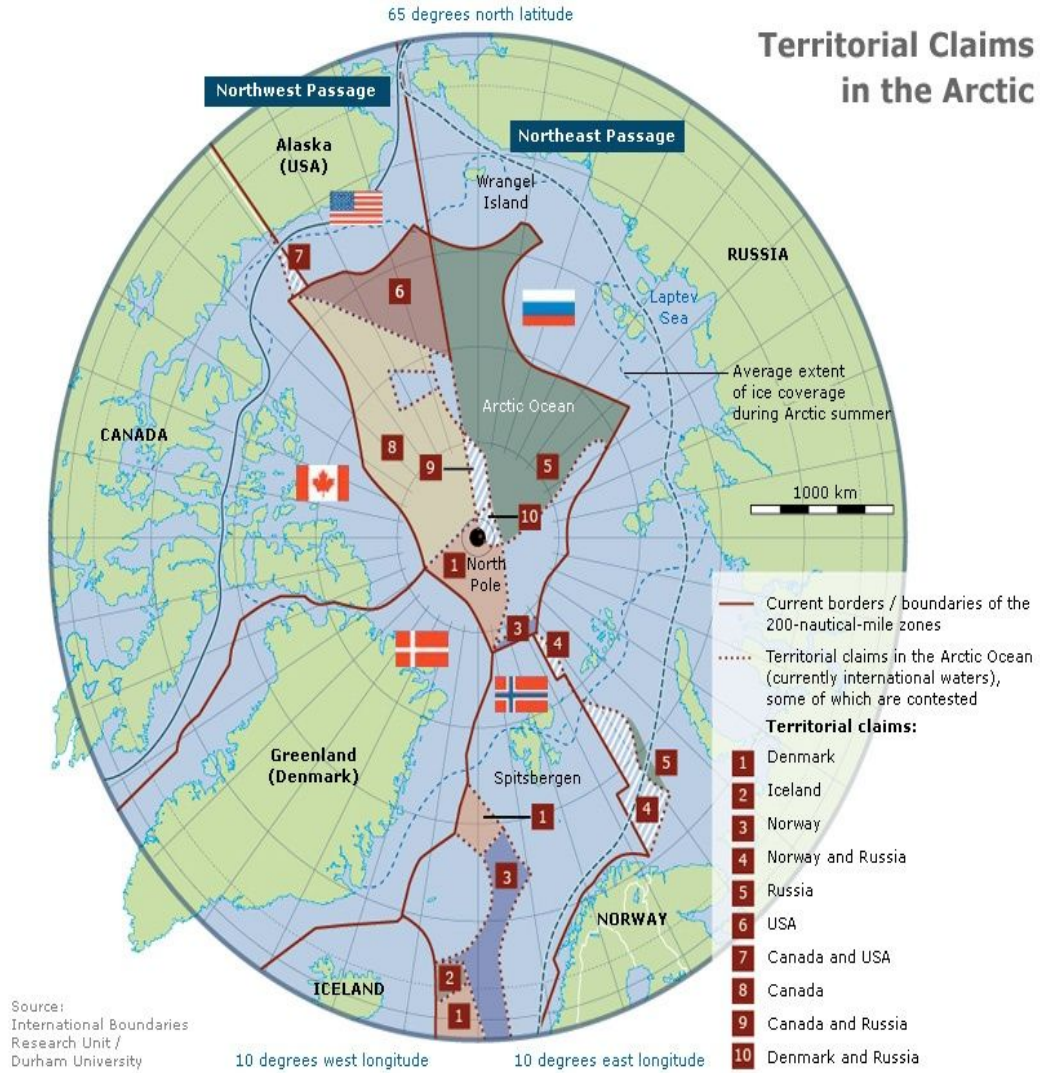

Harita 1⁹⁷

⁹⁶ John F. Prevost, Oceans and Seas: Arctic Ocean, ABDO Publishing Company, Minesota, 2003, s. 4.

⁹⁷ National Snow & Ice Data Center, Arctic Sea Ice News & Analysis, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://nsidc.org/arcticseaicenews/map-of-the-arctic-ocean/>).

Okyanus, diğer deniz alanları gibi içsular, karasuları, münhasır ekonomik bölge ve açık denizleri kapsamaktadır. Ayrıca Kuzey Buz Denizi'nde takımada suları bulunmamakla birlikte, Svalbard bölgesinde Norveç tarafından ilan edilen kendine özgü Balıkçılık Koruma Alanı (*Fisheries Protection Zone*)⁹⁸, Kanada ve Rusya'ya ait tarihi körfezleri barındırmaktadır. Doğal olarak bölge devletlerinin bu deniz alanlarında hak iddiaları ve uyuşmazlıkları da bulunmaktadır. Bu alanların bazıları bölge devletleri tarafından sorunsuz bir şekilde sınırlandırılırken, bazı bölgelerde henüz bir mutabakata varılamamıştır.

Harita 2⁹⁹

⁹⁸ Regulations Relating to Fishing for Cod in the Fisheries Protection Zone Around Svalbard in 2014, Regulations of 3 June 1977 No. 6 relating to the Fisheries Protection Zone around Svalbard, the Ministry of Fisheries and Coastal Affairs. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.fiskeridir.no/content/download/7539/94698/file/20131220codfisheriesprotectionzone.pdf>).

⁹⁹ **Matthew Matechik**, "Displacing Santa: Russia Claims the North Pole", Russia Asserts Exclusive Economic Rights to Massive Section of Arctic Ocean, University of Baltimore School of Law's Center for

Harita 2'de görüldüğü üzere bölge devletleri, Arktik Okyanusu'nun farklı bölgelerinde hak iddialarında bulunmakta ve komşu veya karşı kıyı devletiyle uyuşmazlıklar yaşamaktadırlar. Uyuşmazlıkların oluşmasındaki bir diğer sebep ise bölgedeki doğal canlı ve cansız kaynakların bulunmasıdır. Kuzey Kutbu'nun doğal kaynakları, Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyinde yaşayan insanlar için yaşam ve ekonomik fayda sağlayabilecek olan mineral ve hayvan kaynaklarıdır. Cansız kaynak olarak ise büyük petrol ve doğal gaz rezervlerinin yanı sıra demir cevheri, bakır, nikel, çinko, fosfatlar ve elmaslar dahil olmak üzere çok miktarda mineral bulunmaktadır¹⁰⁰.

20. yüzyılın sonlarına kadar sadece bilim adamlarının ve araştırmacıların ilgi alanı olan küresel ısınma, belki de günümüzün en ciddiye alınması gereken uluslararası sorunu haline gelmiştir. Artık, günlük hayatta insanların tartışma konusu haline gelen ve çevre, eğitim ve sosyal farkındalık projelerinde yer verilen küresel ısınma, aslında insanlığın yüzyıllarca yaptığı faaliyetlerle ilişkilendirilebilmektedir.

1.4 Küresel Isınmanın Arktik'e Etkisi

Buzulların dünyanın diğer alanları ile karşılaştırıldığında küresel ısınmadan daha fazla etkilenmesi, son 30-40 yıllık dönem içerisinde tespit edilen atmosfer sıcaklığındaki değişim, bu değişimle doğru orantıda buzulların erimesi ve deniz suyundaki değişikliklerin oluşturduğu bir kısır döngünün sonucudur.

Beyaz anlamına gelen ve latin kökenli olan (*albus*) kelimesinden türetilen (*albedo*), yüzeylerin enerji ve ışığı yansıtma kapasitesini belirtmektedir¹⁰¹. Buzulların ve karla kaplı bölgelerin parlak ve beyaz olmalarından ötürü güneşten gelen ışığı ve enerjiyi yansıtma kapasitesi yani albedosu yüksektir. Ancak, dünya'nın sıcaklığı arttıkça ve buzullar eridikçe bu yansıtma kapasitesi

---

International and Comparative Law, 12 October 2015. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://ubaltciclfellows.wordpress.com/category/north-pole/>).

¹⁰⁰ Michael Byers, James Baker, International Law and Arctic, 1st edn, Cambridge University Press, New York, 2013, s.192.

¹⁰¹ Norwegian Polar Institute, Albedo Effect. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.npolar.no/en/facts/albedo-effect.html>).

düşmekte ve buzullardaki su daha fazla ısınmaktadır. Yani diğer bir değişle albedo etkisi (*albedo effect*) düşmektedir¹⁰². Kar, tazeliğine göre 0.5 ile 0.9 yansıtma oranına sahipken, buzulların yansıtma oranı 0.3 ile 0.5 arasında değişmektedir. Ancak bu oran, toprakta 0.16 ve okyanusta sadece 0.07'dir¹⁰³. Kar ve buzulların bu yansıtma oranına sahip olması ışık ve ısılar ile toprak arasında yalıtım görevi üstlenmesini sağlar ve bölgenin doğa ve bitki yapısını koruma altına alır¹⁰⁴.

Dünyamız'da bulunan farklı yüzeylerin kendine göre bir albedo etkisi oranı bulunmaktadır. Kar, buzul ve çim ile kaplı alanların albedo etkisi oranı yüksektir. Ağaçlık, toprak ve okyanus alanlarının ise bu alanlara göre daha düşük bir albedo etkisi vardır, ancak en düşük albedo etkisine sahip alanlar kentsel bölgeler ve yollardır¹⁰⁵. Yukarıda belirttiğimiz tarihsel gelişim sonucu ortaya çıkan sera gazlarının salınım oranının artışı yanı sıra çarpık kentleşmeler ve insanlığın sürekli olarak dünyayı yapaylaştırması sonucu albedo etkisinin düşüşüyle de küresel ısınma daha hızlı artış göstermektedir. Bunun sebebi, albedo etkisi binalar ve yollarla karşılaştırıldığında daha yüksek olan ormanlık alanların yok edilmesidir.

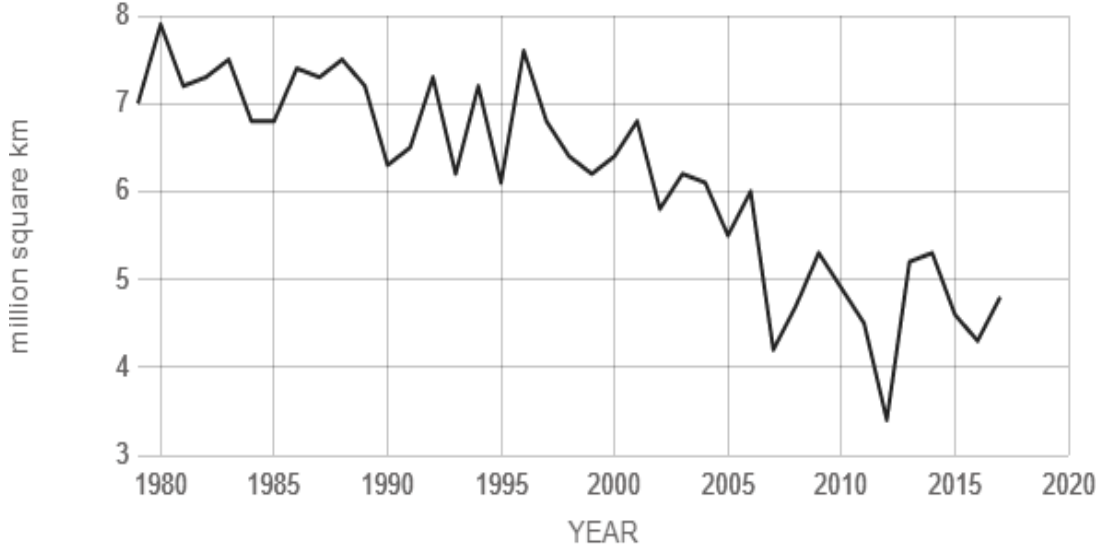
Aslında bu farklı etkenler, bir kısır döngü oluşmasına sebep olur. İnsanlığın kontrol edilemeyecek hızda üretimi ve tüketimi ile gün geçtikçe dünya atmosferine gereğinden fazla sera gazı salınmaktadır. Atmosferdeki gazların bu artışı sonucu, dünyanın küresel sıcaklığı artmaktadır. Doğal olarak, bu sıcaklık artışı kutupları da etkilemekte, buradaki kar ve buzulların erimesine ve kütle kaybına sebebiyet vermektedir. Kutuplardaki buzul ve karla kaplı alanın küçülmesi, bölgedeki albedo etkisi oranını doğru orantıda azaltarak daha da bölgede fazla sıcaklığın emilmesine sebebiyet vermektedir. Bu noktada ana etken, insan faaliyetleri ve doğanın buna verdiği tepki arasındaki bağlantıdır.

¹⁰² WWF Global, Arctic Climate Change, The Arctic is warming faster than the rest of World. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, http://wwf.panda.org/knowledge_hub/where_we_work/arctic/what_we_do/climate/).

¹⁰³ Galip Akın, "Yüzyılımızın Temel Sorunlarından Biri: Buzulların Erimesi", Ankara Üniversitesi DTCF Antropoloji Dergisi, Sayı 25, 9-27, Ankara, 2013, s. 22.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Michael Allaby, Dangerous Weather: A Change in the Weather, Facts on File Books, New York, 2004, s. 117-120.

Source: climate.nasa.gov

Şekil 1¹⁰⁶

Küresel ısınma ve kutuplarda oluşturabileceği etkiler çok uzun süredir araştırma ve tartışma konusu oluşturmuştur. Ancak, etkisini bu kadar geniş ve hızlı bir biçimde göstermesi beklenmemektedir. Yapılan bir çalışmada elde edilen bulgulara göre Arktik bölgesinin yüzeyinin albedo oranı 1979 yılından, 2011 yılına, 0.52'den 0.48'e düşmüştür. Albedo oranındaki bu değişim, karbondioksit oranındaki değişimin buzullar üzerinde yarattığı etkiden 25% oranında daha fazla etki yaratmaktadır¹⁰⁷. Bu bulgu, küresel ısınmanın buzullar üzerindeki etkisinin öngörülenden daha hızlı ve etkili bir biçimde kendisini gösterdiğini açıklamaktadır.

Deniz buzu, okyanus üzerinde donmuş deniz suyudur ve her kış yeniden oluşur. Ancak yaz döneminde tamamen kaybolmaz. Kaldı ki, deniz buzunun gerek kutuplarda gerekse evrensel doğa düzeninde etkisi vardır¹⁰⁸. Küresel ısınma sonucu kutuplardaki buzul sadece kapladıkları alan olarak küçülmekte ayrıca incelmektedir.

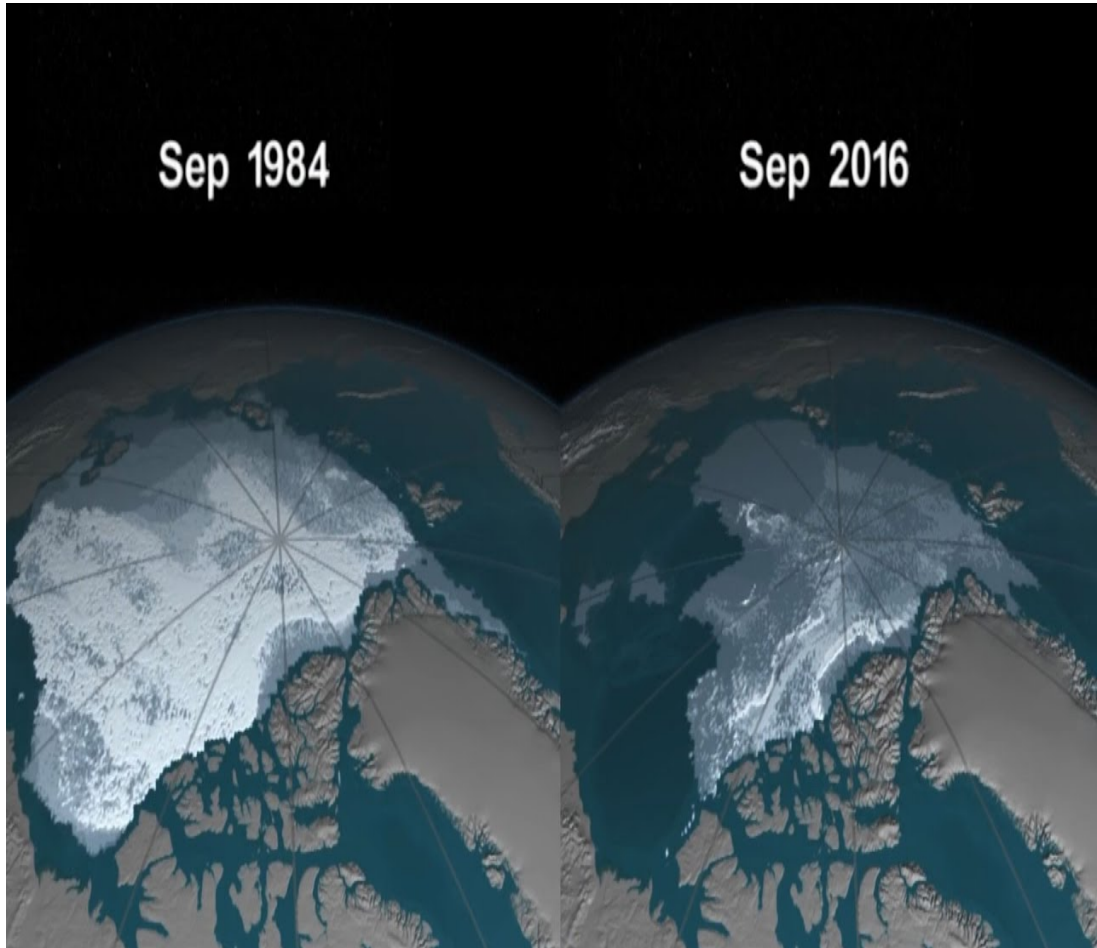
¹⁰⁶ NASA, Global Climate Change. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://climate.nasa.gov/vital-signs/arctic-sea-ice/>).

¹⁰⁷ K. Pistone, I. Eisenman and V. Ramanathan, "Observational determination of albedo decrease caused by vanishing Arctic sea ice", Scripps Institution of Oceanography, University of California, San Diego, Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 2014, s. 1.

¹⁰⁸ NASA, Earth Observatory, Sea Ice. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://earthobservatory.nasa.gov/Features/SeaIce/>).

Her yıl Eylül ayında, kutuplardaki buzullar kapladıkları alan bakımından en düşük seviyeye ulaşmakta ve yıl içerisinde bu tekrardan artış göstermektedir. Ancak yıllar boyunca eriyen ve kaybedilen buz alanlarından dolayı Eylül ayından sonra oluşan yeni buzlar, genç olarak tabir edebileceğimiz yeni buz alanlarını oluşturmakta ve bunların kalınlıkları yıllarca var olan buz alanlarına nispeten doğal olarak daha ince olmaktadır.

Bölgede yok olan buzul kütlesi ve ortaya çıkan deniz alanlarının çalışmamız açısından büyük önemi bulunmaktadır. NASA'nın sunduğu ve Şekil 1'de gösterilen çizelgeye göre buzullarda ortalama olarak her on yılda 13.2%'lik bir küçülme gözlemlenmektedir. Buzullardaki küçülme sonucu oluşan yeni deniz alanları hem bölge devletlerinin hem de diğer devletlerin ilgisini üzerinde toplamaktadır.

Şekil 2¹⁰⁹

¹⁰⁹ NASA, See how Arctic sea ice is losing its bulwark against warming summers, By Maria-José Viñas, NASA's Earth Science News Team. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://earthobservatory.nasa.gov/images/89038/arctic-sea-ice-is-losing-its-bulwark>).

Yine NASA'nın sunduğu bir animasyon görüntüde, buzul kütlelerinin en küçük olduğu dönem olan Eylül ayı baz alınarak 1984 yılından, 2016 yılına kadar kutup buzullarının kapsadığı alan gözler önüne serilmiştir. Bu videonun başlangıç yılı olan 1984 ile bitiş yılı olan 2016 yılına ait resimler arasındaki fark, Şekil 2'de de gösterildiği üzere çok belirgindir. Bu görüntüyü rakamlarla belirtmek gerekirse 26 Ağustos 1980 yılında Arktik asgari deniz buzu 7.01 milyon kilometre karelik bir alanı kapsamaktayken, 2016 yılında sadece 3.57 milyon kilometre karelik bir alanı kapsamaktaydı¹¹⁰. Bu rakamlar soğuk döneme geçiş öncesi buzulların kapsadığı alanın yıllar içerisinde ne kadar büyük oranda eriyerek küçülmeye gittiğinin göstergesidir.

1.5 Arktik Devletleri'nin Küresel Isınma Politikaları

Hukuki rejim bakımından, Arktik ile Antarktika arasında kesin bir tezat bulunmaktadır. Kuzey Kutbu donmuş deniz buzulu iken Antarktika denizle çevrili bir kara parçasıdır. Ayrıca, 1959 Antarktika Antlaşması'yla birlikte bu alanın hiçbir devletin egemenliğinde bulunmadığı konusunda devletler fikir birliği sağlamıştır. Ancak Kuzey Kutbu'nda, tüm kara alanları kesin olarak Arktik devletlerinin egemenliği altındadır. Buna ek olarak, Kuzey Kutup Denizi'nin çekirdeği açık denizlerin bir parçası olarak kalmasına rağmen, bu deniz alanının büyük bir kısmı artık bölge devletlerinin ulusal yetki alanlarına girmektedir. Çalışmada cevabı aranan en önemli soru işaretlerinden biri de bu noktada oluşmaktadır; Bölge devletleri, oluşan yeni deniz alanlarının ve ticaret yollarının kullanılması ve doğal kaynakların işletilmesiyle ekonomik kazanç sağlamayı mı amaçlıyor? Yoksa küresel ısınmaya karşı mücadele vererek eriyen buzul alanların tekrardan oluşmasını mı hedefliyor? Terazinin iki kefeşi arasındaki dengenin tamamıyla bölge devletlerine bırakıldığı söylenememekle birlikte asli yetkinin bu devletlere ait olduğu belirtilmelidir. Kaldı ki bölge devletlerinin çoğunluğu uluslararası çevre hukuku sözleşmelerine taraf olduklarından dolayı, küresel ısınmaya karşı önlemler almak yükümlülüğündedirler.

¹¹⁰ NASA, Scientific Visualization Studio, Annual Arctic Sea Ice Minimum 1979-2016 with Area Graph, Visualizations by Cindy Starr, 31 May 2017. (Erişim Tarihi: 10.12.2019 <https://svs.gsfc.nasa.gov/4573>).

Arktik devletlerinin bölgede söz sahibi olması ve yetki alanlarının bulunması, bölge yönetimi açısından karmaşıklık yaratmaktadır. Nitekim, bölgede üç federal devlet, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Rusya Federasyonu, Avrupa Birliği üyesi üç devlet Danimarka, Finlandiya, İsveç, ayrıca İzlanda ve Norveç bulunmaktadır. Farklı görüşleri ve öncelikleri bulunan bu devletlerin arasındaki ilişkiler de tarihi bakımından endişe vericiydi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında süregelen soğuk savaş bu endişelerin başında gelmekteydi. Soğuk savaş süreci içerisinde bölge devletleri, deniz alanları sınırlandırılması ve deniz kirliliğine ilişkin ikili antlaşmalar imzalamışlardır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Kuzey Kutbu iş birliğinde de değişim gerçekleşmiştir. Arktik bölgesinde iş birliğinin sağlanması ve uygulanacak rejimin çerçevesinin oluşturulması için uluslararası kurumlar oluşturulmuştur. Ancak bu kurumlar, uluslararası antlaşmalarla değil deklarasyonlarla kurulmuştur. Bunun birincil sebebi ise bölge devletlerinin, Kuzey Kutbu'nda otorite ve yetki kaybı yaşama endişeleri ve küresel ısınmaya karşı olan görüş farklılıklarıdır. Bölge devletlerinin aralarında imzaladığı iki taraflı ve çok taraflı antlaşmalar ve bölge iş birliği adına kurulan hükümetler arası forumlar daha sonra incelenecektir. Ancak bölge devletlerinin küresel ısınmaya karşı ulusal yaklaşımı ve politik duruşu bu noktada incelenmelidir.

2018 yılında, Polonya'nın Katowice kentinde gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 24. Taraflar Toplantısı'nda yaptığı konuşmayla tüm dünyada sansasyonel bir etki bırakan 15 yaşındaki Greta Thunberg'in de belirttiği üzere devletlerin kapasiteleri ve güçlerinden daha önemli olan nokta küresel ısınmaya ve çevremizin korunmasına ilişkin bakış açılarıdır¹¹¹. Devletlerin ekonomik kazanç ve çevre korunması arasındaki dengeyi sağlamak konusundaki yaklaşımları, dünyamızın da geleceğini belirleyecektir.

---

¹¹¹ Greta Thunberg's Speech at UN Climate Change COP24 Conference.

Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması dahil olmak üzere iklim değişikliğinin önlenmesine ilişkin tüm uluslararası çevre hukuku sözleşmelerine taraf olan İskandinav ülkelerinin ileriye dönük iklim ve enerji politikaları, sürdürülebilir ekonomik büyüme devam ederken sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik iyi planlanmış çabaların, iklim değişikliğini azaltabileceği temelinde tasarlanmıştır. Ekonomik büyüme ve sera gazı emisyonlarının aynı orantıda seyirinin değişmesi İskandinav bölgesinde çoktan başlamıştır. Nitekim, üretilen elektrik birimi başına İskandinav karbondioksit emisyonu, 2016 yılında küresel ortalamanın beşte biriyken, gayri safi yurtiçi hasıla aynı yıl içerisinde %2,2 artarak 1,073 milyar Avro'ya ulaşmıştır¹¹².

2014 yılında bölgedeki enerji tüketiminin %37'si yenilenebilir kaynaklardan ve %54'ü fosilsizdi. Her devlet 2050 yılı için iddialı emisyon azaltma hedefleri belirlemiştir. AB ile birlikte İskandinav ülkeleri, 2030 yılına kadar 1990 yılına göre sera gazı emisyon oranında en az %40 oranında bir düşüş elde etmeyi hedeflemektedir. Danimarka tüm enerji tedarikinin yenilenebilir enerji ile karşılanmasını hedefleyerek sera gazı emisyonlarında %75'lik bir düşüşe yol açmasını beklemektedir. Finlandiya daha geniş bir uluslararası çabanın parçası olarak, 2050'de emisyonları %80 oranında azaltma vizyonuna sahiptir. İzlanda, net sera gazı emisyonlarında %50-75'lik bir indirim hedefini 2050 için istek uyandıran bir hedef olarak belirlemiştir. Norveç, 2050 yılına kadar karbon nötr olmayı hedeflemektedir. İsveç ise 2045 yılına kadar atmosferde sıfır sera gazı emisyonuna sahip olmayı planlamaktadır¹¹³.

Kanada da İskandinav devletleri gibi küresel ısınma ve etkisi konusunda hassas bir politika izlemektedir. Kanada küresel ısınmanın insan kaynaklı karbondioksit emisyonları sonucunda oluştuğunu ve bu emisyonun azaltıldığı takdirde, küresel ısınma tehditinin de azalacağı görüşündedir¹¹⁴. Her ne kadar

¹¹²Nordic Council of Ministers, Nordic Action on Climate Change, 2017. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1148260/FULLTEXT01.pdf>).

¹¹³M. Greker, R. Golombek and M. Hoel, "Global impact of national climate policy in the Nordic countries", Economics of Energy & Environmental Policy, Vol 6, Issue 2, 2017, s.3.

¹¹⁴ Canada's Changing Climate Report 2019, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://changingclimate.ca/CCCR2019/>).

Kanada, Kyoto Protokolü'nden ayrılan ilk devlet¹¹⁵ olsa da taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin getirdiği yükümlülükler doğrultusunda birçok ulusal proje başlatmış ve 20-30 yıllık planlar ortaya koymuştur. Buna göre, inşaat, ulaşım, sanayi, tarım ve elektrik gibi alanlardaki faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonları ve bunların azaltılmasına ilişkin planları sunmuştur¹¹⁶.

Öte yandan, Rusya küresel ısınmaya karşı daha karmaşık bir duruş sergilemektedir. Ekonomik kazanç ve çevrenin korunması arasındaki tezat Rusya'nın bu duruşunda en temel etkidir. Hem yetki sahibi olduğu Kuzey Kutbu deniz sularındaki doğal kaynaklar hem de buzulların erimesiyle oluşan yeni deniz ticaret yolları ekonomik kazanç için çok önemli bir rol oynamaktadır¹¹⁷. Dünya'nın dördüncü en fazla emisyon yapan devleti olan Rusya, küresel ısınmaya karşı olan politikası her ne kadar İskandinav devletleri kadar duyarlı addedilemese de Paris Anlaşması'nın kabulünden dört yıl sonra içerisinde bulunduğumuz 2019 yılında, Anlaşmayı imzalamıştır¹¹⁸. Rusya Başkanı *Vladimir Putin*'in çevre danışmanı *Ruslan Edelgeriyev*, bu gelişme ışığında şunu belirtmiştir: "*Rusya, 1990'lı yıllara kıyasla sera gazı emisyonlarını azaltmada zaten lider bir rol oynamaktadır. Bu dönemdeki toplam emisyonlarımız neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Bu, 41 milyar ton karbondioksit eşdeğerdir.*"¹¹⁹

Amerika Birleşik Devletleri sera gazı emisyon seviyesi bakımından Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. 2000'li yıllardan itibaren, ABD faaliyetlerinde toplumsal inanç ve destek sağlamak amaçlı iklim değişikliği inkâr hareketi

¹¹⁵ The Guardian, Canada pulls out of Kyoto Protocol, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/13/canada-pulls-out-kyoto-protocol>).

Kanada'nın Kyoto Protokolü'nden ayrılma sebebi Protokol'de belirtilen taahhütleri değiştirilmesi ve bu taahhütlerin herkese aynı şekilde uygulanmamasıdır. Nitekim, Amerika Birleşik Devletleri gibi sera gazı emisyonu konusunda zirvede yer alan bir devletin Protokol'de yer almamasını da eleştiren Kanada Hükümeti, tüm devletleri kapsayan eşit bir anlaşmanın gerekliliğine vurgu yapmıştır.

¹¹⁶ Where Canada's emissions come from and what are we doing to reduce them, (Erişim Tarihi: 15.10.2019, <https://www.canada.ca/en/services/environment/weather/climatechange/climate-plan/reduce-emissions.html>).

¹¹⁷ The Economist, Why Russia is ambivalent about global warming, 19 Eylül 2019.

¹¹⁸ Government Resolution 1228 of September 21, 2019.

¹¹⁹ Ruslan Edelgeriyev's Speech at UN Climate Change Summit.

sürdüremektedir¹²⁰. Kaldı ki, Kyoto Protokolü'nü imzalamasına karşın henüz onaylamamıştır ve Protokol'ün üzerinde bağlayıcılığı yoktur. Ayrıca, içerisinde bulunduğumuz dönemde Başkanlığını sürdüren *Donald Trump*, açıklamalarında taraf oldukları Paris Anlaşması'ndan da ayrılacaklarının sinyallerini vermiş¹²¹ ve 4 Kasım 2019 tarihinde, bir yıllık ayrılış sürecini başlatmıştır. ABD'nin küresel ısınmaya karşı duruşu ve ekonomik güç bağımlılığı şüphesiz evrensel boyutta sonuçlar oluşturacaktır.

Özetle, İskandinavya devletleri ekonomik aktivitelerini küresel ısınma sorununu göz önünde bulundurarak şekillendirmeye hali hazırda başlamışken Kanada ve Rusya uluslararası platformda güç kaybı yaşamadan bazı düzenlemeler yapmıştır. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri bu hususta daha farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu devletlerinin küresel ısınmaya karşı genel politikası Arktik özelinde de etkindir. Devletlerin gerek iki taraflı ve çok taraflı antlaşmalarda gerekse bölgede kurulan hükümetler arası forumlardaki tutumları doğal olarak bölge çevresinin korunmasında rol oynamaktadır.

Çalışmamızın ilk kısmında, küresel ısınmanın ortaya çıkmasının sebepleri, içeriği, gezegenimizde ve özellikle kutuplarda yarattığı etki tartışıldıktan sonra uluslararası toplumun, küresel ısınmaya karşı yaptığı çalışmalar ve bu husustaki uluslararası belgeler incelenmiştir. Küresel ısınmanın, Arktik'teki etkisi gerek veriler aracılığıyla gerekse görsel şekillerle gösterilmiştir. Ancak, Arktik'teki çevresel değişimlere tepki olarak yapılan uluslararası çalışmalar (uluslararası antlaşmalar ve örgütler), çalışmamızın ikinci kısmında ele alınacaktır.

---

¹²⁰ **Riley E. Dunlap and Aaron M. McCright**, Organized climate change denial, In: Dryzek J, Norgaard R, Schlosberg D (eds), Oxford Handbook of Climate Change and Society, 2011, s. 144.

¹²¹ The Guardian, Donald Trump confirms US will quit Paris climate agreement, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.theguardian.com/environment/2017/jun/01/donald-trump-confirms-us-will-quit-paris-climate-deal>).

2. BÖLÜM

ARKTİK BÖLGESİNE İLİŞKİN HUKUKİ KAYNAKLAR

Kuzey Kutbu'nda küresel ısınma sonucu eriyerek yok olan buzulların yerine oluşan deniz alanları, doğal olarak tüm dünyanın, özellikle de bölgedeki kıyı devletlerinin ilgisini üzerine çekmiştir. Öncelikle bu alanların nasıl korunacağı, doğa ve çevre dengesinin tekrar nasıl sağlanacağı, daha sonra bu deniz alanının nasıl kullanılabileceği, kıyı devletlerinin hakları ve bu deniz alanlarının sınırlandırılması gibi konular önem kazanmıştır.

Arktik'teki çevre, deniz ve ekonomi alanlarında hukuki rejimin tümüyle belirlenmesi, henüz günümüzde tek bir uluslararası antlaşma ile sağlanamamıştır. Kaldı ki, Arktik bölge devletlerinin, bölge rejimine ilişkin antlaşmalara karşı yaklaşımları farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla bölgenin hukuk rejiminin belirlenmesinde zorluklar yaşanmaktadır.

Arktik'e deniz sınırı bulunan beş devletten biri olan Amerika Birleşik Devletleri, uluslararası deniz hukukunun en kapsamlı metni olan 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf değildir. Kanada, Kyoto Protokolü'nden çekilme kararı almıştır¹²² ve Rusya, Kuzey Kutbu için geçerli uluslararası anlaşmaların birçoğunu onaylamamıştır. Ulus devletlerin karşı karşıya kaldığı bazı benzer zorlukları azaltmak için ortak bir hukuki yaklaşım her zaman bulunmamakla birlikte, Arktik devletleri bu farklılıkları ve zorlukları, kendi aralarında yaptıkları antlaşmalar, bağlayıcı olmayan metinler ve oluşturdukları hükümetlerarası forumlar aracılığıyla giderme yolunu seçmiştir.

---

¹²² BBC News, Canada to withdraw from Kyoto Protocol, 13 December 2013. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-16151310>).

Bağlayıcı niteliği olmayan metinler yani esnek hukuk (*soft law*), teoride uluslararası hukukçular tarafından tartışılan bir kavramdır. Nitekim, esnek hukuk kavramı hem tanımı bakımından hem de uluslararası hukukta kullanımı bakımından kafa karıştırıcıdır. Kanaatimce, esnek hukukun tanımını en yalın biçimde *Pierre-Marie Dupuy* şu şekilde yapmıştır: “*Esnek hukuk, belirsiz bir olayı tanımlamak için kullanılan mantığa aykırı bir terimdir. Mantığa aykırıdır çünkü genel ve klasik açıdan hukuk kuralları genellikle bağlayıcıdır.*¹²³”

Birleşmiş Milletler’in Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. maddesi, asıl kaynakları; i) antlaşmalar, ii) teamül hukuk kuralları, iii) hukuk genel ilkeleri, yardımcı kaynakları ise; i) mahkeme kararları ve ii) uzman yazar görüşleri (doktrin) olarak belirtmiştir¹²⁴. Esnek hukuk kuralları her ne kadar, UAD Statüsü’nde belirtilmemişse de uluslararası hukukun kişileri olan devletler tarafından pratikte kullanılmaktadır.

Esnek hukuk kurallarının kullanılmasındaki ana sebepler üç kategoride toplanabilir. Bunlar; (i) ikinci dünya savaşı sonrasında uluslararası örgütlerin, uluslararası toplumun politik ve ekonomik işleyişindeki rolü, (ii) gelişmekte olan devletlerin uluslararası topluma entegrasyonu, (iii) bilim ve teknolojideki gelişimler çerçevesinde yeni uluslararası hukuk alanlarının gereksinimidir¹²⁵.

Esnek hukuk kurallarına ilişkin ilk çalışmalardan birine imza atan *P. Weil*, esnek hukuk kurallarının kesinlikle hukuk kuralı ile bir tutulamayacağını, varolan hukuk ‘*lex lata*’ ve gelecekteki hukuk ‘*lex ferenda*’ karşılaştırmasını yaparak ortaya koymuştur. *P. Weil* gibi esnek hukuk kurallarının bağlayıcılıktan yoksun olduğundan dolayı hiçbir hukuki değeri olmadığı görüşünde olan hukukçuların yanı sıra, bunların belirli koşullar doğrultusunda bağlayıcı nitelikte antlaşmalar veya teamül hukuk kuralları oluşturabileceği konusunda iyimser olan hukukçular da bulunmaktadır.

¹²³ **Pierre-Marie Dupuy**, “Soft Law and the International Law of the Environment”, Michigan Journal of International Law, Vol 12, Issue 2, 1991, s. 420.

¹²⁴ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, Madde 38(1). United Nations, Statute of the International Court of Justice, 18 April 1946. (Erişim: 10.12.2019, <https://www.icj-cij.org/en/statute>).

¹²⁵ **Pierre-Marie Dupuy**, “Soft Law and the International Law of the Environment”, Michigan Journal of International Law, Vol 12, Issue 2, 1991, s. 420.

A. *Boyle*, esnek hukuku, bir hukuk kuralı olup olmadığını değerlendirmek yerine, onu hatasız bir hukuk kuralı oluşturma metodu olarak tanımlamıştır¹²⁶. Bunun esas sebebi ise, bağlayıcı niteliği olmayan metinlerin, antlaşmalara göre devletlerce daha kolay kabul edilmesi, değiştirilebilmesi ve gerekli durumlarda iptal edilmesidir. Kaldı ki, teoride esnek hukuk tartışılarsun, pratikte devletler ve uluslararası örgütler bağlayıcı niteliği olmayan metinleri gün geçtikçe daha sık bir biçimde kullanmaktadırlar.

Blutman, uluslararası hukuk pratiğinde yer edinen esnek hukuk kurallarını üç farklı grupta incelemiştir; (i) uluslararası örgütlerin ve organların bağlayıcı olmayan kararları; (ii) iki veya çok taraflı bağlayıcı niteliği olmayan antlaşmalar ve deklarasyonlar; (iii) uluslararası uygulama açısından önemli etkiye sahip olabilecek sivil toplum örgütleri tarafından yapılan öneriler¹²⁷.

Arktik devletleri bölge politikaları çerçevesinde değişken koşulları göz önünde bulundurarak bağlayıcı kurallarca belirli yükümlülükler altına girmekten çekinmiştir. Bu doğrultuda, çok taraflı bağlayıcı niteliği olmayan metinlerle bölgesel iş birliği çerçevesini oluşturmuş ve bu iş birliğinin sağlanması için hükümetlerarası forumlar kurmuşlardır.

Çalışmamızın bu kısmında, bölgedeki iş birliği ve olası hukuki rejimin belirlenmesinde, bölgeye ilişkin uluslararası antlaşmalar, bölge devletleri arasındaki iki taraflı ve çok taraflı antlaşmalar ve bağlayıcı niteliği olmayan metinler incelencektir.

---

¹²⁶ **Alan Boyle**, "Soft Law In International Law-Making", in EVANS D. Malcolm, *International Law*, 3rd edn, New York 2010, s. 123-124.

¹²⁷ **Laszlo, Blutman**, "In the Trap of a Legal Metaphor: International Soft Law", 59 *Int'l & Comp. L.Q.* 605, 2010, s. 607-608.

2.1 Arktik'e İlişkin Uluslararası Antlaşmalar ve Bağlayıcı Olmayan Belgeler

2.1.1 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

1973 yılında görüşmelerine başlanan ve 1982 yılında Jamaika'da imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 16 Kasım 1994'de yürürlüğe girmiştir. Günümüzde 168 devletin taraf olduğu Sözleşme¹²⁸, 320 madde ve 9 ek ile en kapsamlı uluslararası hukuk antlaşmalarından biridir¹²⁹ ve bazı maddeleri teamül hukuku olarak kabul görmektedir.

Antarktika'daki durumun aksine Arktik Okyanusu, Antarktika Antlaşması 1959 gibi bir antlaşma kapsamında değildir. Bunun ana sebeplerinden biri Antarktika'nın kara alanı (*terra firma*) olmasına karşın kuzey kutbunun buzul alanla kaplı da olsa su alanı olmasıdır¹³⁰. Bu noktada deniz hukukuna ilişkin uluslararası bir antlaşma olan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin kutuplarla ilgili kapsamı önem arz etmektedir.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS), Arktik'teki gelecek hukuki oluşum için genel bir çerçeve oluşturmaktadır. İsveç Eski Büyükelçisi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Yardımcısı ve Hukuk Bürosu Başkanı *Hans Corell*, Arktik'in yeni bir hukuki rejim arayışına girmesinin gerekmediğini, zaten Arktik'in tabii olduğu bir hukuki rejimin hali hazırda bulunduğunu ve bunun gerek Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kapsamında münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığı gerekse çevre korumasına ilişkin diğer uluslararası sözleşmeler olduğunu belirtmiştir¹³¹.

¹²⁸ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 1982. 1833 U.N.T.S. 397, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en).

¹²⁹ Çalışmamın ileriki kısımlarında bölgedeki deniz alanlarına ilişkin uluslararası uyuşmazlıkları incelerken sözleşmenin içeriğini daha kapsamlı inceleyeceğiz.

¹³⁰ **Christopher C. Joyner**, *Antarctica and the Law of the Sea*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1992, s 84.

¹³¹ **Hans Corell**, *Innovation in the Arctic Governance: The Possibilities and Limitations of a Binding Legal Regime for the Arctic*, Seventh Conference of Parliamentarians of the Arctic Region, Kiruna, Sweden, 2006, s, 2.

BMDHS, Arktik Okyanusu için ayrı bir rejim oluşturmasa da Sözleşme'nin Deniz Çevresinin Korunması ve Muhafazası (*Protection and Preservation of the Marine Environment*) başlıklı XII. Kısımında yer alan 234. madde, buzla kaplı alanları kapsamaktadır.

BMDHS'nin 234. maddesine; '*Yılın çoğu kısmında zorluk ve istisnai hava değişiklikleri oluşturan buzlarla kaplı münhasır ekonomik bölgedeki buzla kaplı alanın deniz kirliliği sonucu daha büyük tehlikelere ve düzeltilemez ekolojik denge bozukluklarına sebebiyet verebileceğinden ötürü bu bölgede gemilerin oluşturabileceği deniz kirliliğine karşı korunması, kirliliğin azaltılması ve kontrol altına alınması için kıyı devletlerinin ayrımcı nitelik göstermeyen yasalar ve kurallar yapmak ve uygulamak hakkı vardır. Bu yasalar ve kurallar, gemi seyri ve deniz çevresinin korunması ve muhafaza edilmesi açısından en uygun bilimsel kanıtlara dayandırılmalıdır.*¹³²' Bu madde ile Birleşmiş Milletler, Kuzey Kutbu'nun evrensel olarak önemini özel olarak ele almakta, bölgenin deniz kirliliğine karşı korunmasını ve dolayısıyla ekolojik dengesinin korunmasını amaçlamaktadır. Ancak, Buzla Kaplı Alanlar başlıklı bu bölümdeki tek madde olan 234. madde bölge devletlerine sadece bölgedeki deniz kirliliğini engellemek ve çevreyi koruma amaçlı bir yetki vermektedir ve bölge rejimini kapsamlı bir şekilde ele almamaktadır.

2.1.2 Kutup Kodu (Polar Code)

1948 yılında Birleşmiş Milletler denizcilik konferansında kurulan eski adıyla Hükümetlerarası Denizcilik İstişare Örgütü, 1982 yılında Uluslararası Denizcilik Örgütü (*International Maritime Organization*) adını almıştır¹³³. Örgütün amaçları, Sözleşme'nin 1. maddesinde belirtilmiştir: "*Hükümetler arasında iş birliği için makine ve uluslararası ticaretle uğraşan deniz taşımacılığını etkileyen her türlü teknik konularla ilgili uygulamalar sağlamaktır; deniz güvenliği, seyri ve gemilerden kaynaklanan deniz*

¹³² Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 1982. 1833 U.N.T.S. 397, (Erişim: 10.12.2019, https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf).

¹³³ Murat Ayan, Tan Baykal, "Uluslararası Denizcilik Örgütü ve Çevre: Türkiye'nin Örgüt İçindeki Durumu", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 13, 2010, s. 276.

*kirliliğinin önlenmesi ve kontrolü ile ilgili konularda uygulanabilir olan en yüksek standartların genel olarak benimsenmesini teşvik etmek ve kolaylaştırmaktır*¹³⁴.

Uluslararası Denizcilik Örgütü, 2002 yılında sadece Kuzey Kutup sularındaki gemilere uygulanacak rehberler oluşturmuştur¹³⁵. Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün Deniz Güvenliği Komitesi'nin alt komitelerinden biri olan eski adıyla Gemi Tasarımı ve Ekipmanı Komitesi (*Sub-Committee on Ship Design and Equipment (DE Sub-Committee)*), Gemi Tasarımı ve Yapısı Alt Komitesi (*Sub-Committee on Ship Design and Construction (SDC Sub-Committee)*), alt bölme ve stabilite dahil olmak üzere, gemi tasarımı ve inşaatı ile ilgili çok çeşitli teknik ve operasyonel konuları göz önünde bulundurmaktadır¹³⁶.

Ayrıca, alt komite, inşaat ve malzemelerin testi, onaylanması, yük hatlarının, tonaj ölçümünün, balıkçı teknelerinin emniyetini ve sanayi personelinin taşınması gibi konuları kapsamaktadır¹³⁷. 2009 yılında, bu alt komiteye Arktik ve Antarktika sularında faaliyet gösteren gemiler için zorunlu düzenlemeler geliştirme talimatı verilmiştir¹³⁸.

Şubat 2010'da komite, Kutup Sularında Çalışan Gemiler İçin Uluslararası Güvenlik Kuralları (*International Code of Safety for Ships Operating in Polar Waters*) üzerinde çalışmaya başlamış ve kurumlar arası çalışacak bir yazışma grubu kurmuştur¹³⁹.

¹³⁴ Uluslararası Denizcilik Örgütü Sözleşmesi 1958, Madde 1. Bakınız: Devletlerarası İstisari Denizcilik Teşkilâtının Kurulmasına Mütedair Sözleşme, T.C. Resmi Gazete, 17 Temmuz 1956. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/Dokumanlar/2011121210492819560725-IMOKurucuSozlesmesi.pdf>).

¹³⁵ IMO, Guidelines for Ship Operating in Arctic Ice-Covered Waters, 2002, MSC/Circ.1056- 3 MEPC/Circ. 399, 23 December 2002. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://www.gc.noaa.gov/documents/gcil_1056-MEPC-Circ399.pdf).

¹³⁶ IMO, Sub-Committee on Ship Design and Construction. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.imo.org/en/MediaCentre/MeetingSummaries/SDC/Pages/Default.aspx>).

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ IMO, Maritime Safety Committee, 86/26, paragraph 23.32, 5 June 2009. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, [http://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/MaritimeSafetyCommittee\(MSC\)/Documents/MSC.286\(86\).pdf](http://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/MaritimeSafetyCommittee(MSC)/Documents/MSC.286(86).pdf)).

¹³⁹ IMO, Sub-Committee on Ship Design and Construction, DE 53/26 paragraph 18.11 – 18.12. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.mpa.gov.sg/web/wcm/connect/www/910ccc88-ed8f-46b8-86d6-d55457b573ae/de53-26.pdf?MOD=AJPERES>).

Kutup Kodu üzerinde devam eden uluslararası çalışmanın bir parçası olarak, 2011 yılı Eylül ayında Cambridge’de Uluslararası Denizcilik Örgütü’nün, Kod’un Çevresel Yönleri Çalıştayı yapılmıştır¹⁴⁰. 2014 yılının mayıs ayında, Deniz Güvenliği Komitesi, 93. oturumunda giriş, zorunlu ve tavsiye edilen güvenlik hükümlerini onaylamıştır¹⁴¹. Ayrıca komite, Denizde Can Güvenliği Uluslararası Sözleşmesi (SOLAS)’nin “Kutup Sularında Çalışan Gemiler için Güvenlik Önlemleri” hakkındaki yeni XIV. Bölümünü onaylamıştır¹⁴².

Uluslararası Denizcilik Örgütü’nün Deniz Çevresini Koruma Komitesi (MEPC)’nin Londra’daki IMO Genel Merkezi’nde yer alan Mayıs 2014’teki 66. oturumunda, Kutup Kodu’nun önsöz, giriş, zorunlu ve tavsiye edilen çevre hükümleri ve Gemilerden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi’ne (MARPOL) ilişkin değişiklikler tartışılmıştır¹⁴³. 13-17 Ekim 2014 tarihlerinde gerçekleşen 67. Oturumunda ise kabul edilmiştir¹⁴⁴. Deniz Çevresini Koruma Komitesi, 11-15 Mayıs 2015 tarihlerinde gerçekleşen 68. oturumunda bir araya gelerek, Kutup Kodu kapsamında bahsedilen kuralların hem SOLAS hem de MARPOL antlaşmaları kapsamında zorunlu hale getirilmesi sürecini tamamlamıştır¹⁴⁵.

Küresel ısınma gibi çevre kirliliği de evrensel bir sorun niteliğindedir. Bu konuda, Uluslararası Denizcilik Örgütü’nün önderliğinde uluslararası antlaşmalar ve çalışmalar yapılmaktadır. Arktik’te buzulların erimesi ve yeni deniz yollarının oluşumu konusunda uluslararası ilginin artmasından ötürü bölgenin çevre kirliliği riski gündeme gelmiştir. Son yıllarda, uluslararası toplum kutuplardaki gemi seyrüseferiyle ilgili güvenlik ve çevresel riskleri ele almak için yeni hukuki düzenlemeler konusunda önemli adımlar atmıştır.

¹⁴⁰ Dr. H. Deggim, IMO Marine Technology Section, Development of a Mandatory Polar Code – Update on Progrss, IMO Polar Code Workshop 2011, s.22 (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/polar/Documents/polarcodePPT2011.pdf>).

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² IMO, Maritime Safety Committee, 93rd session, from 14 to 23 May 2014.

¹⁴³ IMO, Marine Environment Protection Committee (MEPC), 66th session, from 31 March to 4 April 2014.

¹⁴⁴ IMO, Marine Environment Protection Committee (MEPC), 67th session, from 13 to 17 October 2014.

¹⁴⁵ IMO, Marine Environment Protection Committee (MEPC), 68th session, from 11 to 15 May 2015.

Mayıs 2015'te, IMO'nun Deniz Çevre Koruma Komitesi (MEPC) zorunlu hükümlerin hukuki olarak bağlayıcı olmasını sağlamak adına Kutup Kodu'nun çevre koruma hükümlerini ve 1973 tarihli Gemilerden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'ndeki bir dizi değişikliği kabul etmiştir¹⁴⁶.

Kutup Kodu, 1 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu, Örgüt'ün gemiyi çevreleyen suların zorlu ortamında hem denizcileri hem de gemilerdeki yolcuları koruma çalışmalarında tarihi bir dönüm noktasıdır. Kutup Kodu, kutup su alanlarındaki mevcut olan riskleri göz önünde bulundurarak iki kutbu çevreleyen sulardaki navigasyon ve nakliye ile ilgili konuları kapsamaktadır. Bunlar; gemi tasarımı, inşaat ve ekipman; operasyonel ve eğitim endişeleri; arama kurtarma; ve kutup bölgelerinin eşsiz çevresinin ve eko sistemlerinin korunmasıdır¹⁴⁷.

Kutup Kodu, prensipleri, amaçları, temel tanımları ve göz önünde bulundurulacak tehlike kaynaklarını ortaya koyan önsöz metniyle başlamaktadır. Kod iki kısımdan oluşmakta ve bu kısımlar kendi içlerinde de A ve B olarak ikiye ayrılmaktadır. Kısım I-A on iki zorunlu güvenlik önlemi bölümüne ayrılmıştır. Güvenlikle ilgili ek rehberlik ve tavsiyeler Kısım I-B'de verilmiştir. Kısım II-A, çevre koruma önlemlerini kapsamaktadır ve MARPOL Ekleri (I, II, IV ve V) ile uyumludur. Kısım II-B, kirliliğin önlenmesi ile ilgili zorunlu olmayan ek rehberlik sağlamaktadır.

Kısım I-A'nın ilk bölümü genel güvenlik hükümlerini içermektedir. Kutup Kodu rejimi altında seyrüsefer yapan gemilerin en önemli özelliği, gemide geçerli bir Kutup Gemi Sertifikasına (1.3.1) sahip olma şartıdır. Sertifika, Yönetmeliğin ilgili koşullarına uyulmasını sağlamak için geminin ilk veya yenilenen denetlemeye uygun olarak verilecektir (1.3.2).

---

¹⁴⁶ Marine Environment Protection Committee (MEPC), 68th session, 11-15 May 2015.

¹⁴⁷ The International Code for Ships Operating in Polar Waters (Polar Code) 2014, MEPC 68/21/Add.1, Annex 10. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/polar/Documents/POLAR%20CODE%20TEXT%20AS%20ADOPTED.pdf>).

Kısım I-A, Bölüm 2'den 12'ye kadar çeşitli güvenlik önlemlerini ele almaktadır. 2. Bölüm, karar alma sürecini desteklemek için gemi sahibine, operatörüne, ustasına ve mürettebatına geminin operasyonel kapasitesi hakkında yeterli bilgi sağlamaktadır. 3. Bölüm, gemi yapısını ele almaktadır. Bölümün amacı, geminin malzemesinin kutup sularındaki çevresel koşullara uygun olmasını sağlamaktır (3.1). 4. Bölüm hem sağlam hem de hasar görmüş koşullarda, yeterli alt bölüm ayrımı ve dayanıklılık sağlamayı amaçlamaktadır (4.1). 5. Bölüm, su geçirmez ve hava geçirmez bütünlüğü ele almaktadır (5.1). 6. Bölümde, kutup sularındaki işlemler ve gerekli işlevselliği korumak için makine kurulumlarına ilişkin şartlar belirlenmiştir (6.1). 7. Bölümün amacı, yeterli yangın güvenliği korumasını belgelemek iken (7.1), Bölüm 8'de can kurtarma araçları ve güvenli kaçış, tahliye ve sağ kalımı sağlayacak düzenlemeler yer almaktadır (8.1). 9. Bölüm, navigasyon güvenliği ve 10. Bölüm, iletişim ile ilgilidir. Bölüm I-A'nın son iki bölümü seyahat planlama (Bölüm 11) ve eğitim ve öğretim (Bölüm 12) ile ilgilidir.

Kutup Kodu'nun Kısım II-A, ilk dördü operasyonel olmak üzere, MARPOL'un ekleri ile bağlantılı olan beş bölüm içermektedir. 1. Bölüm, petrol kirliliğinin önlenmesine yönelik önlemleri içermekte ve Kuzey Kutbu sularındaki herhangi bir gemiden yağ veya yağlı karışımların boşaltılmasını yasaklamaktadır (1.1.1). 2. Bölüm, zararlı sıvı maddelerin kirliliğini kontrol altına almakta ve denize herhangi bir şekilde boşaltılmasını yasaklamaktadır. 4. Bölüm, kanalizasyon yoluyla kirliliğin önlenmesi ile ilgilidir ve kutup sularındaki kanalizasyon deşarjının yasaklanmasını öngörmektedir (4.2.1). Son olarak, Bölüm 5, özellikle plastik ve yiyecek atıklarıyla ilgili olarak Kuzey Kutbu sularında çöp atılmasını yasaklamaktadır.

2.1.3 Svalbard Antlaşması

1925'ten önce bilinen ismi *Spitsbergen* olan Svalbard, Arktik Okyanusu'nda anakara Avrupa'nın kuzeyinde, Norveç ve Kuzey Kutbu'nun arasında bulunan bir takımadasıdır. Kapladığı alan 61,022 km² olan bu takım adalarının konumu

74° ile 81° kuzey enlemleri ve 10° ile 35° doğu boylamlarıdır (madde 1)¹⁴⁸. Bu takımadaların en büyüğü Spitsbergen'dir. Bunu Nordaustlandet ve Edgeøya izlemektedir. Coğrafi anlamda bu takımadalar Norveç'in bir parçası olmamasına rağmen zaman içerisinde Norveç'e bağlanmıştır. Takımadaların ilk doğrulanmış keşfi, 1596'da Asya'ya kuzey deniz yolu bulma girişiminde Willem Barentsz tarafından yapıldı¹⁴⁹. Adalar ilk olarak 17. ve 18. yüzyıllarda balina avcılığı üssü olarak kullanıldı ancak daha sonraları terk edildiler. 20. Yüzyılın başında ise bu bölgede kömür madenciliği başlamış ve birkaç daimî topluluk kurulmuştur¹⁵⁰.

Harita 3¹⁵¹

1890'larda Norveç, Svalbard'ı talep etmesi için diğer ülkeler tarafından teşvik edildi. Ancak yetkililer, bölgenin getireceği maliyetlerden korkmaktaydılar. Yeni yüzyılın başında, egemenlik konusunda çeşitli konferanslar yapılmasına rağmen Svalbard ile ilgili konular I. Dünya Savaşı'ndan sonra sadece Versay Antlaşması müzakerelerinde yer aldı. Svalbard Antlaşması 9 Şubat 1920'de imzalandı ve 14 Ağustos 1925'te Svalbard Yasası ile yürürlüğe girmiştir.

¹⁴⁸ Svalbard Treaty 1920. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000002-0269.pdf>).

¹⁴⁹ Rogers J., Anichtchenko E., Arctic Ocean and Bering Sea: Maritime Archaeology. In: Smith C. edition, Encyclopedia of Global Archaeology, Springer, New York, 2014.

¹⁵⁰ Svalbard Archaeology. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.svalbardarchaeology.org/history.html>).

¹⁵¹ Terry Macalister, "Oil rush in the Arctic gambles with nature and diplomacy", The Guardian, 5th June 2012. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.theguardian.com/world/2012/jun/05/arctic-oil-rush-dangers-svalbard>).

Svalbard Antlaşması, Svalbard'ın Norveç Krallığının bir parçası olduğunu ve bu takımadalarda Norveç'in tam ve mutlak egemenliği bulunduğunu (madde 1) belirttikten sonra taraf devletlerden gelen vatandaşların ve şirketlerin, Svalbard'da eşit erişim ve eşit ikamet hakkına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, taraf devlet vatandaşları ve şirketleri balıkçılık, avcılık ve her türlü denizcilik, sanayi, madencilik ve ticaret işlerini eşit şartlarda gerçekleştirebilmelidirler (madde 2).

Svalbard Antlaşması'nın amacı, bölgedeki gelişimlerin ve barışçıl şekilde kullanımların güvence altına alınması için adil bir rejim sağlamaktır. Bu, Norveç'e Svalbard üzerindeki egemenliği sunarak ve aynı zamanda eşitlik rejiminde ayrımcılık yapmama ilkesini belirleyerek başarılacaktır¹⁵². Norveç'e Svalbard üzerinde egemenlik verilmesine rağmen bölgeden ekonomik çıkar gözetmesinin önü kesilmiştir; toplanan vergiler ve harçların yalnızca Svalbard'a yarar sağlayabileceğini ve Norveç'in, Svalbard'ın yönetimi için gerekli olanın ötesinde bir gelir sağlamak için yetkilerini kullanamayacağını belirtmektedir (madde 8).

Antlaşma, önsöz kısmında belirtildiği gibi, geçmiş *terra nullius* haklarını korumak için ulusa dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır. Norveç, yalnızca doğrudan veya dolaylı olarak hukuki veya asli ayrımcılığa yol açmayan herhangi bir mevzuat getirebilme hakkına sahiptir (madde 3, para. 4). Bu ayrımcılık yasağı bölgedeki ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır.

Svalbard Antlaşması'nın kapsadığı bir diğer önemli nokta ise bölgedeki askeri faaliyetlerdir. Antlaşma, takımadaların savaççı amaçlarla kullanılmasını yasaklamakla birlikte bölgenin silahsızlaştırılmasını emretmemektedir (madde 9). Norveç, Antlaşma'nın 1. maddesinde belirtilen bölgelerde, deniz üslerinin kurulmasını engellemekle sorumlu olmakla birlikte¹⁵³, askeri varlık hakkı sınırlıdır ve bu kısıtlama sahil güvenlik gözetiminden oluşmaktadır (madde 9).

¹⁵² **Lea Mühlenschulte**, "The Svalbard Treaty and the Exploitation of Non-Living Resources on the Continental Shelf", Department of Political Science and Public Management & Department of Law, University of Southern Denmark, s. 13.

¹⁵³ **Lotta Numminen**, "A History and Functioning of the Spitsbergen Treaty", in Diana Wallis MEP and Steward Arnold (ed.), The Spitsbergen Treaty, Arctic Papers Vol 1, 2011.

Öte yandan, Norveç tarafından 20 Nisan 2012 tarihinde hazırlanan ve 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren Svalbard Çevre Koruma Yasası (*Svalbard Environmental Protection Act*)¹⁵⁴, Svalbard için güncellenmiş çevre mevzuatının bir kolleksiyonudur. Yasa, alanların korunması, hayvan ve bitki örtüsü, kültürel miras, arazi kullanım planlaması, kirlilik ve atık, trafik ve kabinlerle ilgili kuralları içermektedir (madde 1).

Günümüz konjektüründe, stratejik ve jeopolitik önemi çok fazla olan Svalbard takımadaları yaklaşık yüzyıl önce yapılan bir Antlaşma ile mutabakata bağlanmıştır. Bugün 46 devletin taraf olduğu bu Antlaşmaya, Türkiye taraf değildir. Bu noktada, Türkiye Cumhuriyeti bölgedeki ekonomik faaliyetlerden yararlanmak ve Dünya'ya önemli bir güç olduğunu göstermek şansını değerlendirmemektedir¹⁵⁵.

2.1.4 Ilulissat Deklarasyonu

Antarktika'nın kara alanı *terra firma* olmasına karşın Arktik su alanıdır, bundan dolayı bölgenin hiç kimseye ait olmayan alan *terra nullius* olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Rusya, 2007'de Arktik Okyanusu'nun deniz yatağına keşif amaçlı iki denizaltı göndermiştir. Bu keşif sırasında denizaltılarından bir tanesi, deniz yatağının yüzeyine Rusya bayrağı yerleştirmiştir¹⁵⁶. Her ne kadar da artık hukuksal bir değeri bulunmasa da bayrak yerleştirerek bir alanda hak talep etmek eski bir gelenektir.

Örneğin, Apollo 11 seferinde, Ay'a bayrağını yerleştiren Amerika Birleşik Devletleri, burada herhangi bir hak talebi niyeti bulundurmamaktaydı. Nitekim, 1967 yılında yapılan Uzay Antlaşması'na göre '*Ay ve diğer gök cisimleri dahil, uzay, egemenlik ilânı, kullanma ve işgal suretiyle veya diğer her hangi bir*

¹⁵⁴ Svalbard Environmental Protection Act, 20 April 2012. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/svalbard-environmental-protection-act/id173945/>).

¹⁵⁵ Amiral Cem Gürdeniz, Koç Üniversitesi Denizcilik Formu, Arktik Panel 2019, Koç Müzesi Fenerbahçe Vapuru, 15 Şubat 2019.

¹⁵⁶ The Guardian, Russia plants flag on North Pole seabed, 2 August 2007. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic>).

suretle millî iktisaba konu olamaz.¹⁵⁷ ve 1979 yılında yapılan Ay Anlaşması'na göre de 'Ay, kullanma, işgal, egemenlik ilam veya diğer başka bir yolla hiçbir şekilde ulusal edinim konusu olamaz'¹⁵⁸. Tabii ki uzayda uygulanan kurallar, deniz hukukundaki kurallar ile aynı değildir, ancak bir deniz alanında da bayrak yerleştirilerek egemenlik ilan edilmesi mümkün değildir.

Rusya, Lomonosov Ridge olarak bilinen deniz altı dağının aslına Rusya kara ülkesinin doğal uzantısı olduğunu ve BMDHS'nin 76. maddesine uyarınca 200 deniz mili kıt'a sahanlığı ve ötesinde 150 deniz mili deniz yatağında hak sahibi oldukları görüşünü ileri sürmüştür. Rusya'nın önde gelen kaşiflerinden ve kutup oşinografı Arthur Chilingarov, bayrak yerleştirmenin mülk edinme seronomisi anlamına geldiğini ileri sürerek, 'Arktik Rustur. Kuzey Kutbunun Rusya'nın kara ülkesinin uzantısı olduğunu ispat etmek zorundayız'¹⁵⁹ demiştir.

Bu durum karşısında eski Kanada Dışişleri Bakanı'nın CTV'ye yaptığı yorum ise uluslararası hukukun tarihçesi ve gelişimini ortaya koyar türdendi. Peter Mackay şu ifadeyi kullanmıştır: '15. yüzyılda değiliz, dünyayı gezerek ve bayrak asarak, o bölgede hak talep edemezsiniz.'¹⁶⁰

Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri ve Danimarka sektör teorisini (*sector theory*) kullanarak kendi egemenlik iddialarında bulunmuştur. Sektör teorisine göre kuzey kutbu bir dairenin sektörlere bölünerek devletlerin egemenlik iddialarının paylaşılmasıdır¹⁶¹. Buna başta Norveç olmak üzere diğer devletler ve Arktik dışı uluslararası taraflar karşı çıkmıştır. Devletlerin arasındaki karşıt görüşler ve uyuşmazlıklar, konunun bir çözüme vardırılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

¹⁵⁷ Treaty on principles governing the activities of States in the exploration and use of outer space, including the moon and other celestial bodies 1967, U.N.T.S. 610

¹⁵⁸ Agreement governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies 1979, U.N.T.S. 1363, Article 11(2).

¹⁵⁹ BBC News, "Russia Ahead in Arctic 'Gold Rush". (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/6925853.stm>).

¹⁶⁰ BBC News, "Russia Plants Flag under N Pole". (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6927395.stm>).

¹⁶¹ Alex G. Oude Elferink and Donald R. Rothwell, The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction, MartinusNijhoff Publishers, Kluwer Law International, Hague, 2001, s. 172.

Bayrak yerleştirmenin başlattığı bölge devletlerinin egemenlik iddiaları ve devlet yetkililerinin verdiği demeçlerle gerilen ortamı düzeltmek amacıyla Danimarka Dışışleri Bakanı'nın ve Grönland Başbakanı'nın daveti üzerine Arktik Okyanusu sınırındaki beş Kıyı Devleti; Amerika Birleşik Devletleri, Danimarka, Kanada, Norveç ve Rusya Federasyonu'nun katılımıyla 27-29 Mayıs 2008 tarihlerinde Ilulissat, Grönland'da siyasi düzeyde bir toplantı gerçekteşirilmiştir. Bu toplantının sonucunda Ilulissat Deklarasyonu olarak adlandırılan bir deklarasyon yayınlanmıştır. Bu deklarasyon, Arktik Okyanusu'nda iklim değişikliği ve buzun erimesi üzerinde durularak, savunmasız ekosistem ve yerli halklar üzerindeki etkisi ve doğal kaynakların potansiyel sömürölme tehlikesi ortaya konulmuřtur¹⁶².

Arktik Okyanusu'ndaki beş kıyı devleti buldukları coğrafi konum bakımından, bölgedeki egemenlik ve yargı yetkisi gibi konularda söz sahibidirler. Bu devletlerin üst düzey temsilcileri, Ekim 2007'de Oslo kentinde yapılan toplantıda uygulanan uluslararası deniz hukukunun, kıta sahanlığının dış sınırlarının belirlenmesi, buzla kaplı alanlar dahil olmak üzere deniz çevresinin korunması, seyir özgürlüğü, deniz bilimsel araştırmaları ve diğer kullanımlar ile ilgili önemli haklar ve yükümlölükler sağlamakta olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, olası karşıt hak taleplerinden ötürü oluşacak uyuşmazlıkların çözümlenmesinde yine mevcut uluslararası deniz hukuku normlarının uygulanması gerektiği vurgulanmıřtır¹⁶³. Nitekim, bu bildiri ile BMDHS'nin bölge yönetimi için sağlam bir temel oluşturduğu kabul edilmiştir. Ancak, bu deklarasyonun herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

---

¹⁶² Ilulissat Declaration 2008, Arctic Ocean Conference, Ilulissat, Greenland 27-29 May 2008.

¹⁶³ Ibid.

2.2 Bölge Devletlerinin Arasındaki Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Antlaşmalar

2.2.1 Danimarka ve Kanada Kıt'a Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması 1973

Danimarka Krallığı Hükümeti ve Kanada Hükümeti, Grönland ile Kanada Arktik Adaları arasında, 1958 tarihli Kıt'a Sahanlığı Sözleşmesi'ne göre kullandıkları alanın ötesinde kalan bölgede araştırma ve işletme faaliyetlerinin gerçekleştirmek için bir sınır çizgisi oluşturmaya karar vermiştir¹⁶⁴.

Grönland ve Kanada arasında orta çizgi oluşturulmuş ve tarafların uluslararası hukuk kaynaklı hakları doğrultusunda kendi taraflarında kalan alanda doğal kaynakları araştırma ve işletme hakkına sahip oldukları kabul edilmiştir (madde 1). Uygulanacak olan yöntem 61° 00'0 enlem ve 75°00'0 enlem arasındaki alanda bulunan Davis Boğazı'nı ve Baffin Körfezi'ni birleştiren bir dizi jeodezik (*geodesic*) çizgi olacaktır (madde 2).

Anlaşma'nın ilk halinde 113 farklı noktadan oluşan çizgi, Anlaşma'nın 1 Numaralı Ek'inde (*annex*) 127 noktaya çıkarılmıştır¹⁶⁵. 1973 Sınır Anlaşması, güneydeki Davis Boğazı'ndan kuzeydeki Nares Boğazı'na, Ellesmere Adası ile Grönland'ın en kuzey kısmı arasındaki dar su boğazı arasında 127 nokta listelemektedir. Her ne kadar bu anlaşma resmen kıta sahanlığıyla ilgili olsa da hem Kanada hem de Danimarka bu sınır bölgelerini balıkçılık alanlarını tanımlamak için kullandılar. Böylece bu sınır, çok amaçlı kullanılan bir deniz sınırı haline gelmiştir¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Agreement between the Government of Canada and the Government of the Kingdom of Denmark Relating to the Delimitation of the Continental Shelf between Greenland and Canada, No. 13550, December 17, 1973. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20950/-volume-950-I-13550-English.pdf>).

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ David H. Gray, "Canada's Unresolved Maritime Boundaries", 5(3) IBRU Boundary and Security Bulletin 61, 1997, s. 68. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/publications/full/bsb5-3_gray.pdf).

Anlaşma'nın ayrıca olası keşifler ile ilgili de hükmü bulunmaktadır. Bu hükmü göre belli bölgelerde mevcut hidrografik çizelgelerin yetersizliği ve Grönland kıyıları ve Kanada Arktik Adaları'nın doğu kıyılarındaki alçak su seviyesi çizgisinin (*low-waterline*) belirlenememesi nedeniyle taraflar önceden anlaşma yapılmadan, sınır çizgisinin eşliğinde bulunan alanlarda doğal kaynakların işletilmesine ilişkin lisans çıkartmamalıdır (madde 3).

Bir jeolojik petrol yapı veya herhangi bir mineral birikimi, sınır hattının bir tarafından diğer tarafına uzanıyorsa, taraflar böyle bir kaynağı işletmek amacıyla bir anlaşmayı amaçlamalıdır (madde 5). Harita 4'de görülen Nares Boğazı'nın aktığı Arktik Okyanusu'nda yer alan Lincoln Denizi'ne ilişkin tarafların anlaşması ise 2012 yılında imzalanmıştır.

Harita 4¹⁶⁷

2.2.2 Arktik İş Birliği Anlaşması 1988

Kuzeybatı Geçidi, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada için bir sorun teşkil etmekten daha çok bir iş birliği sebebi olarak görülmüştür. Dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan, Kuzeybatı Geçidi'nde buz kıran gemilerinin seyri

¹⁶⁷ Canadian Military Journal, Canadian Geographic 2005. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.journal.forces.gc.ca/vol13/no3/page34-eng.asp>).

konusundaki pürüzlerin çözülmesini hedeflemiştir¹⁶⁸. Nitekim, 11 Ocak 1988 tarihinde, Kanada'nın Ottawa kentinde, iki komşu devlet olan ABD ve Kanada, Arktik'teki ortak çıkarlarını ve sorumluluklarını tanıyarak, Arktik İş Birliği Anlaşması'nı (*Agreement on Arctic Cooperation*) imzalamışlardır¹⁶⁹. Buna ek olarak taraflar, Arktik'in geliştirilmesi ve korunması konusundaki çıkarlarını ilerletmek için iş birliğine ihtiyaç duyduklarını da kabul etmişlerdir (madde 2). Anlaşma'nın asli maddesi, 3. maddedir. Buna göre;

- Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ve Kanada Hükümeti, Arktik sularında buz kıran gemilerin seyri ve bu amaç için iş birliğine dayalı prosedürler geliştirmeyi taahhüt etmektedir;
- Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ve Kanada Hükümeti, bölgenin deniz ortamını daha iyi anlayabilmeleri için, genel kabul görmüş uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak araştırma bilgilerini geliştirmek ve paylaşmak için buz kıran gemi seyirlerinden yararlanmayı kabul etmektedir;
- Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, yapacağı buz kıran gemi seyirlerinin, Kanada Hükümeti tarafından Kanada içsuları olarak kabul edilen alanlarını içerdiği takdirde Kanada Hükümeti'nin rızasıyla gerçekleştirileceğini taahhüt etmektedir¹⁷⁰.

İlk bakışta, Amerika Birleşik Devletleri, Kuzeybatı Geçidi'ndeki seyirlere ilişkin Kanada'nın mutlak yetkisini tanıdığı anlaşılrsa da Anlaşma'nın asli amacı buz kıran gemilerinin seyrini tartışma konusu olan alanda kullanabilmek ve bu alanda bilimsel araştırmaları gerçekleştirebilmektir¹⁷¹.

¹⁶⁸ **Michael Byers, James Baker**, *International Law and Arctic*, 1st edn , Cambridge University Press, New York, 2013, s. 139.

¹⁶⁹ *Agreement on Arctic Cooperation* 1988. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, http://www.assidmer.net/doc/1988_Canada_-_USA_Treaty.pdf)

¹⁷⁰ *Ibid*, Article 3.

¹⁷¹ **Ted L. McDorman**, *Salt Water Neighbours*, *International Ocean Law Relations between United States and Canada*, Oxford University Press, New York, 2009, s. 249-250.

2.2.3 Bering Denizi Anlaşması 1990

1867 yılında Amerika Birleşik Devletleri 7.2 milyon dolar ödeyerek Alaska'yı Rusya'dan satın almıştır¹⁷². Satış anlaşması aynı zamanda deniz sınırlarını da belirlemiştir. Anlaşma'nın içeriğinde her ne kadar sınırlandırma çizgisi detaylı bir şekilde incelenmiş olsa da 1867 Antlaşması çizgi, harita projesi ve sınırın gösterilmesinde kullanılacak yatay veriler konusunda sessiz kalmıştır. Ayrıca Anlaşma içeriği, tarafların haritalamaya ilişkin farklı yaklaşımlarda bulunmasına sebebiyet vermiştir. Yaklaşık 18,000 deniz mili karelik bir alan uyuşmazlık konusu olarak kalmıştır¹⁷³.

1990 yılında taraflar yeni bir anlaşma yapma yoluna gitmiştir¹⁷⁴. Dönemin ABD ve Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanları olan James Baker'in ve Eduard Shevardnadze'nin isimlerini taşıyan Baker-Shevardnadze Hattı, Anlaşma'nın 1. maddesinin 1. fıkrasında belirtildiği üzere ABD'nin Alaska'yı Rusya'dan satın aldığı 1867 Antlaşmasına dayanmaktadır. Amerika ve Rusya arasında Bering Boğazı'na ilişkin çok amaçlı bir deniz sınırı müzakeresi yapılmıştır. Bu Anlaşma, tartışmalı bölgeyi ikiye bölerek balıkçılık ve deniz tabanı kaynaklarının dahil olduğu yetki alanlarını sınırlandırmıştır.

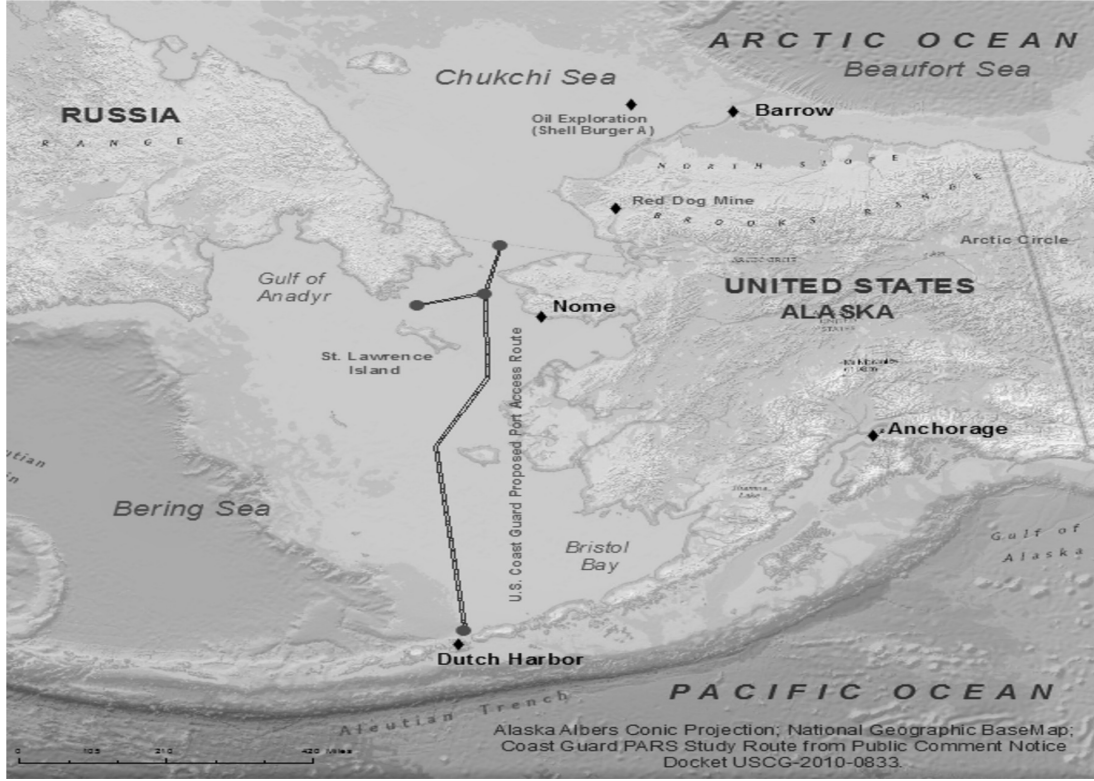
Anlaşma'nın içeriğinde özel alan (*special areas*) isimli yeni bir terminoloji kullanılmıştır. Bu alanlar oluşturulan sınır çizgisinin ABD tarafında kalmasına rağmen ABD'nin 200 deniz mili sınırının ötesinde kalan ve Sovyetler Birliğinin 200 deniz mili sınırı içerisinde bulunan alanları göstermektedir. Bu alanlara karşı Bering Denizi'nde, oluşturulan sınır çizgisinin Sovyetler Birliği tarafında kalan bir alan da ABD'nin 200 deniz mili sınırı içerisinde yer almaktadır (madde 3). Buna göre, Anlaşma tarafları, kendi deniz sınırları içerisinde özel alan

¹⁷² Office of the Historian, Purchase of Alaska, 1867. (Erişim Tarihi: 26.1.2019 <https://history.state.gov/milestones/1866-1898/alaska-purchase>). Ayrıca Bakınız; Primary Documents in American History, Treaty with Russia for the Purchase of Alaska, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.loc.gov/rr/program/bib/ourdocs/alaska.html>).

¹⁷³ Michael Byers, James Baker, International Law and Arctic, 1st edn , Cambridge University Press, New York, 2013, s. 33.

¹⁷⁴ Agreement between the United States and the Union of Soviet Socialist Republics on the Maritime Boundary, 1990. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/USA-RUS1990MB.PDF>)

olarak belirtilen alanlardaki egemenlik haklarını ve yetkilerini, söz konusu sözleşme öncesinde hak sahipliği bulunmayan tarafa devretmektedir. Hakların ve yetkilerin devri, tarafların kıyılardan birinin veya her ikisinin 200 deniz mili içerisindeki alanların, bir tarafın balıkçılık yetkisine tabi olmasını sağlama konusundaki ortak çıkarlarını elde etmelerini mümkün kılmaktadır (madde 3).

Harita 5¹⁷⁵

Kovalev'e göre özel alan gibi bir yöntemin uygulanması uluslararası örf ve adet hukukuna ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne aykırıdır¹⁷⁶. Rusya Federasyonu, Anlaşma'nın Sovyetler Birliği'nin çöküş döneminde yapılmasından dolayı tarafların menfaatlerini etkili bir şekilde temsil etmediğinden Baker-Shevardnadze Anlaşması'nın geçersiz olduğu şeklinde yorumlamıştır¹⁷⁷.

¹⁷⁵ Anne Siders, Rose Stanley, Kate M. Lewis, "A dynamic ocean management proposal for the Bering Strait region", Elsevier, Marine Policy 74, s.179. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://ac.els-cdn.com/S0308597X16305371/1s2.0S0308597X16305371main.pdf?_tid=63c74fcb779545a4945680fcbbc971f3&acdnat=1550835458_c2bb958ad30e6861a5ffe92188d4e2ea).

¹⁷⁶ Aleksandr Antonovich Kovalev, Contemporary Issues of the Law of the Sea: Modern Russian Approaches, 2004. Çeviren: W. E. Butler, Contemporary Issues of the Law of the Sea: Modern Russian Approaches, Eleven International Publishing, s. 67-68, s. 84.

¹⁷⁷ Michael Byers, James Baker, International Law and Arctic, 1st edn, Cambridge University Press, New York, 2013, s. 34.

Bu noktada tartışılması gereken Anlaşma'nın içeriğindeki 7. madde ve 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesidir. Anlaşma'nın 7. maddesi, bu anlaşmanın onaylamaya tabi olduğunu ve onaylama evraklarının karşılıklı verildiği tarihten itibaren geçerli olacağını belirtmiştir. Buna ek olarak, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 1969'un 14. maddesince belirtildiği üzere bir antlaşma, bir devletin bir antlaşma ile bağlanma rızasının onay suretiyle açıklanacağını öngörüyorsa, o antlaşma ancak tarafların onayı ile bağlayıcı olmaktadır.

Anlaşma'nın yapılmasından çok kısa bir süre sonra, Anlaşma'yı onaylayan ABD karşısında onaylamayı reddeden Rusya, Anlaşma'yı değiştirmek için yeniden müzakerelerin yapılması gerektiğini belirtmiştir¹⁷⁸. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 25. maddesinin 2. fıkrası'na¹⁷⁹ atıfta bulunan Kovalev, Rusya Federasyonu ve ABD arasında yapılan anlaşmanın sonlandırılması gerektiğini belirtmiştir¹⁸⁰. Nitekim, Rusya Federasyonu halen bu anlaşmayı onaylamamıştır ve Bering Boğazı'na ilişkin deniz sınırlandırması ve taraf devletlerin bölgedeki faaliyetleri hukuki bir metne tabi değildir¹⁸¹.

2.2.4 Danimarka – Norveç Kıt'a Sahanlığı Anlaşmaları

Danimarka ve Norveç aralarında bir dizi balıkçılık ve kıt'a sahanlığı sınırlandırma anlaşmaları imzalamıştır. Bunların ilki 8 Aralık 1965 tarihli, Danimarka – Norveç Kıt'a Sahanlığı Sınırlandırması Anlaşması, taraf devletlerin kendi kıt'a sahanlığı alanlarında doğal kaynakların araştırılması ve

¹⁷⁸ **Vlad M. Kaczynski**, "US-Russian Bering Sea Marine Border Dispute: Conflict over Strategic Assets, Fisheries and Energy Resources", 20 Russian Analytical Digest No.2, 2007, s. 1.

¹⁷⁹ Antlaşma başka türlü öngörmedikçe veya görüşmeciler devletler başka türlü mutabık kalmadıkça, bir antlaşmanın veya bir antlaşmanın bir bölümünün bir devlet bakımından uygulanmasına, o devlet, aralarında geçici olarak antlaşmanın uygulandığı diğer devletleri antlaşmaya taraf olmama hususundaki niyetinden haberdar ederse, son verilecektir.

¹⁸⁰ **Aleksandr Antonovich Kovalev**, Contemporary Issues of the Law of the Sea: Modern Russian Approaches, 2004. **Çeviren: W. E. Butler**, Contemporary Issues of the Law of the Sea: Modern Russian Approaches, Eleven International Publishing, s. 67-68, s. 84.

¹⁸¹ Bering Boğazı'na ilişkin hak iddiaları ve uyuşmazlıklar, çalışmanın 4.6.1 Bering Boğazının Hukuki Rejimi başlıklı bölümünde incelenecektir.

İşletilmesini sağlamak amacı ile yapılmıştır¹⁸². Danimarka ve Norveç'in sırasıyla egemen haklar kullandığı kıta sahanlığının bazı kısımları arasındaki sınır, her bir taraf devletin karasularının genişliğinin ölçüldüğü esas çizgilerine en yakın noktalarından eşit olacak şekilde çizilecektir (madde 1).

Anlaşma'nın 2. maddesi ise sınırlandırma çizgisinin koordinatlarını belirlemiştir. Bu koordinatlar, 24 Nisan 1968 tarihli¹⁸³ ve 4 Haziran 1974¹⁸⁴ tarihli tarafların Anlaşma'ya ilişkin nota değişimleri sonucu yeniden düzenlenmiştir. Danimarka ve Norveç arasındaki bir diğer deniz alanı sınırlandırma anlaşması, Faroe adaları ve Norveç arasında kalan deniz alanlarına ilişkindir. Taraflar, 1965 Anlaşması'nın hükümlerini bu bölgeye de uygulamıştır.

16 Ağustos 1988 tarihinde, Danimarka, Norveç'in Jan Mayen adası ile Grönland arasında kalan balıkçılık ve kıta sahanlığı alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin olarak Norveç aleyhine dava açarak, Uluslararası Adalet Divanı'na bir uygulama başvurusunda bulunmuştur. Danimarka, mahkemeden Grönland'ın esas çizgisinden ölçülerek 200 deniz mili mesafesindeki bölgelerin tek bir sınırlandırma çizgisi ile çizmeyi veya uluslararası deniz hukuku kurallarına uygun bir şekilde sınırlandırılmasını talep etmiştir¹⁸⁵. Norveç ise mahkemeye bu sınırlandırmanın 1965 yılında yapılan ikili anlaşmada orta çizgi (*median line*) ile belirlendiğini iletmiştir¹⁸⁶.

¹⁸² Agreement between Denmark and Norway relating to the delimitation of the continental shelf, 8 December 1965. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/DNKNOR1965CS.PDF>).

¹⁸³ Agreement between Denmark and Norway relating to the delimitation of the continental shelf, 8 December 1965 - Exchange of notes constituting an agreement amending the above-mentioned Agreement. Copenhagen, 24 April 1968. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/DNKNOR1968CS.PDF>).

¹⁸⁴ Agreement between Denmark and Norway relating to the delimitation of the continental shelf, 8 December 1965 - Exchange of notes constituting an agreement amending the above-mentioned Agreement, 4 June 1974. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/DNKNOR1974CS.PDF>).

¹⁸⁵ International Court of Justice, Case Concerning Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen, 14 June 1993. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/78/078-19930614-JUD-01-00-EN.pdf>).

¹⁸⁶ Ibid.

14 Haziran 1993 tarihli UAD kararı¹⁸⁷ doğrultusunda, taraflar 18 Aralık 1995 tarihinde, yeni bir anlaşmaya imza atmışlardır. Bu Anlaşma, Norveç'in egemenliğinde bulunan Jan Mayen adası ve Danimarka'nın egemenliğinde bulunan Grönland arasındaki balıkçılık ve kıt'a sahanlığı deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkindir¹⁸⁸.

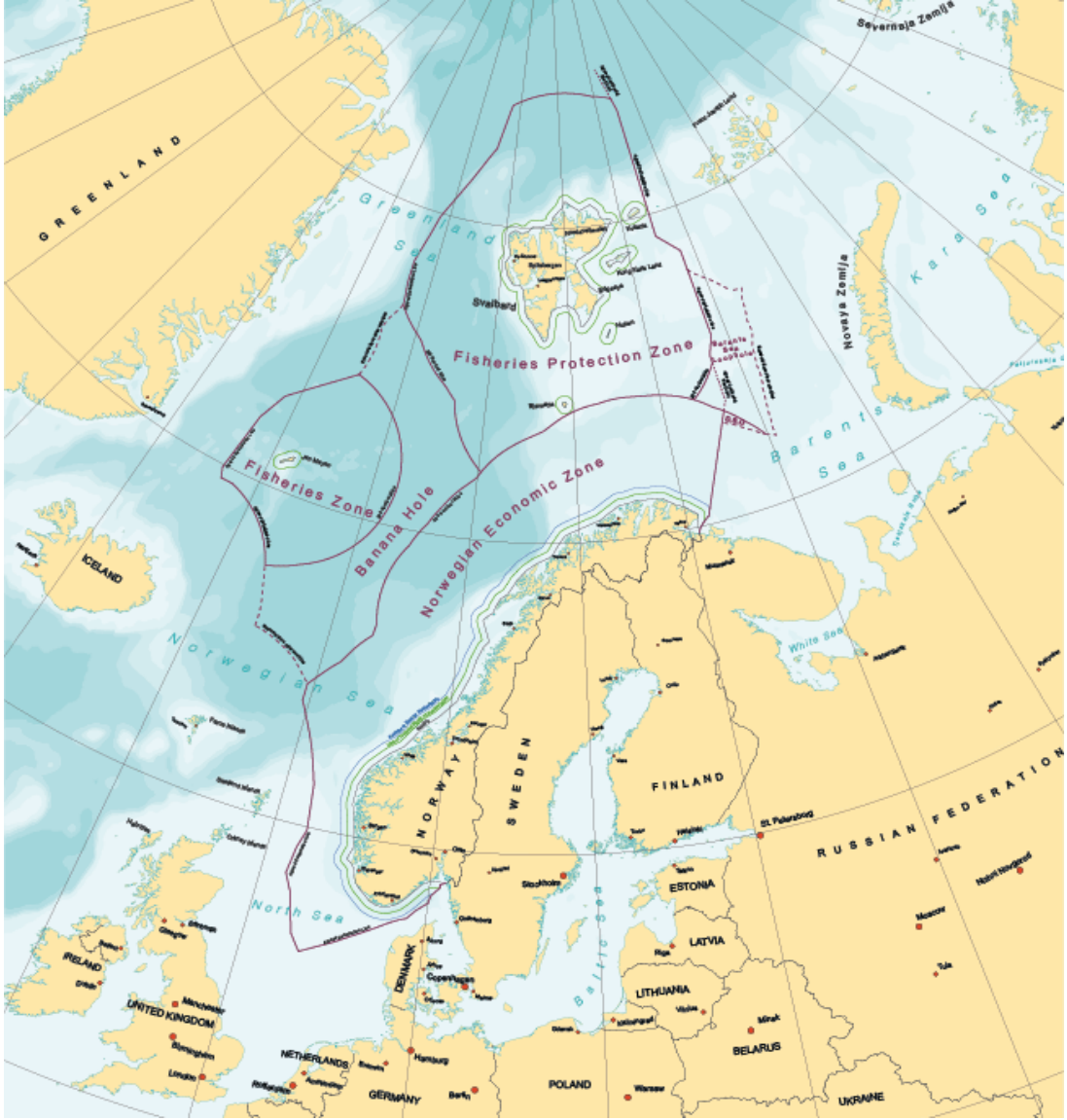
Sadece dört maddeden oluşan Anlaşma'nın 1. maddesi, deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin koordinatları belirtmiştir. 2. madde ise çalışmamız açısından şüphesiz incelenmesi gereken yegâne maddedir. Bu madde'de belirtildiği üzere taraf devletlerden birinin kıt'a sahanlığında doğal kaynak bulunursa ve diğer taraf, bu kaynakların kendi kıt'a sahanlığına uzandığını iddia ederse, iddia eden devlet ileri sürdüğü bu argümana ilişkin bulguları diğer devlet ile paylaşmak zorundadır. Daha sonra taraflar müzakerelere başlamalı ve bu kaynakların tamamı veya bir bölümünün araştırılması ve işletilmesi için anlaşma yapmalıdırlar (madde 2). Ayrıca, 11 Aralık 1997 tarihinde bu Anlaşma'ya Ek Protokol yapılarak, Anlaşma'da belirlenen koordinatlar değiştirilmiştir¹⁸⁹.

---

¹⁸⁷ I.C.J., Case Concerning Maritime Delimitation In the Area Between Greenland and Jan Mayen.

¹⁸⁸ Agreement between the Kingdom of Denmark and the Kingdom of Norway concerning the Delimitation of the Continental Shelf in the Area between Jan Mayen and Greenland and concerning the Boundary between the Fishery Zones in the Area, 18 December 1995, U.N.T.S. 1903. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201903/v1903.pdf>).

¹⁸⁹ Additional Protocol to the Agreement of 18 December 1995 between the Kingdom of Norway and the Kingdom of Denmark concerning the Delimitation of the Continental Shelf in the Area between Jan Mayen and Greenland and the Boundary between the Fishery Zones in the Area, 11 November 1997, U.N.T.S. 2100. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202100/v2100.pdf>).

Harita 6¹⁹⁰

20 Şubat 2006 tarihinde Danimarka ve Norveç, Grönland ve Norveç Arktik takımadası olan Svalbard arasındaki bölgeye ilişkin çok amaçlı bir deniz anlaşması imzalamışlardır¹⁹¹. Bu Anlaşmayla, 1995 yılında Jan Mayen ve Grönland arasındaki deniz alanlarına ilişkin uygulanan kuralların aynısı Svalbard ve Grönland arasında da uygulanmıştır. Bu Anlaşmalar sonucunda oluşan Norveç deniz sınırları Harita 6'da gösterildiği gibi şekillenmiştir.

¹⁹⁰ <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-7-20112012/id663433/sec2>

¹⁹¹ Agreement between the Government of the Kingdom of Norway on the one hand, and the Government of the Kingdom of Denmark together with the Home Rule Government of Greenland on the other hand, concerning the delimitation of the continental shelf and the fisheries zones in the area between Greenland and Svalbard, Copenhagen, February 20, 2006, U.N.T.S. 2378, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202378/v2378.pdf>).

2.2.5 Barents Deniz Sınır Antlaşması 2010

Barents Denizi ve Arktik Okyanusu'ndaki Norveç ile Rusya arasında deniz sınırlandırılması konusu, 40 yılı aşkın bir müzakere süreci geçirmiştir. Bir tarafta devletlerin Barent Denizi'ndeki alanın sınırlandırılmasını orta çizgi yöntemiyle çözüm getirilmesini talep eden Norveç, diğer tarafta ise deniz alanının sınırlandırılmasının Rusya'nın Arktik'te sahip olduğu alanın en batısı olan 32. doğu meridyeninde olması gerektiğini öne süren Rusya, 1967 yılından itibaren yapılan görüşmeler ve müzakerelerde bir sonuca varamamışlardır¹⁹².

27 Nisan 2010 tarihinde, tarafların Dışişleri Bakanları, Norveç'in Oslo kentinde, Barents Denizi'ndeki deniz alanın sınırlandırılmasına ve alanda uyumlu çalışılmasına ilişkin ortak bir bildirim (*joint statement*) imzalamışlardır¹⁹³.

15 Eylül 2010 tarihli Antlaşma'nın 1. maddesi Barents Denizi'nin ve Arktik Okyanusu'nun taraflara ait deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin koordinatları belirtmiştir. 2. maddesinde ise belirlenen deniz sınırlarının, Antlaşma'ya taraf iki devlet tarafından ihlal edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Antlaşma'nın 3. maddesi, Rusya Federasyonu'nun 200 deniz mili münhasır ekonomik bölgesinin ötesinde kalan ve uluslararası hukuk kurallarına göre Norveç münhasır ekonomik bölgesi olan bir alanı, özel alan (*special area*) olarak belirlemiştir¹⁹⁴. Uluslararası hukuk kurallarına göre, Norveç'in hak sahibi olduğu bu alan, tarafların yaptığı iki Antlaşma ile Rusya'nın kullanımına verilmiştir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 57. maddesi belirtmektedir ki "*Münhasır ekonomik bölge, karasularının ölçülmeye*

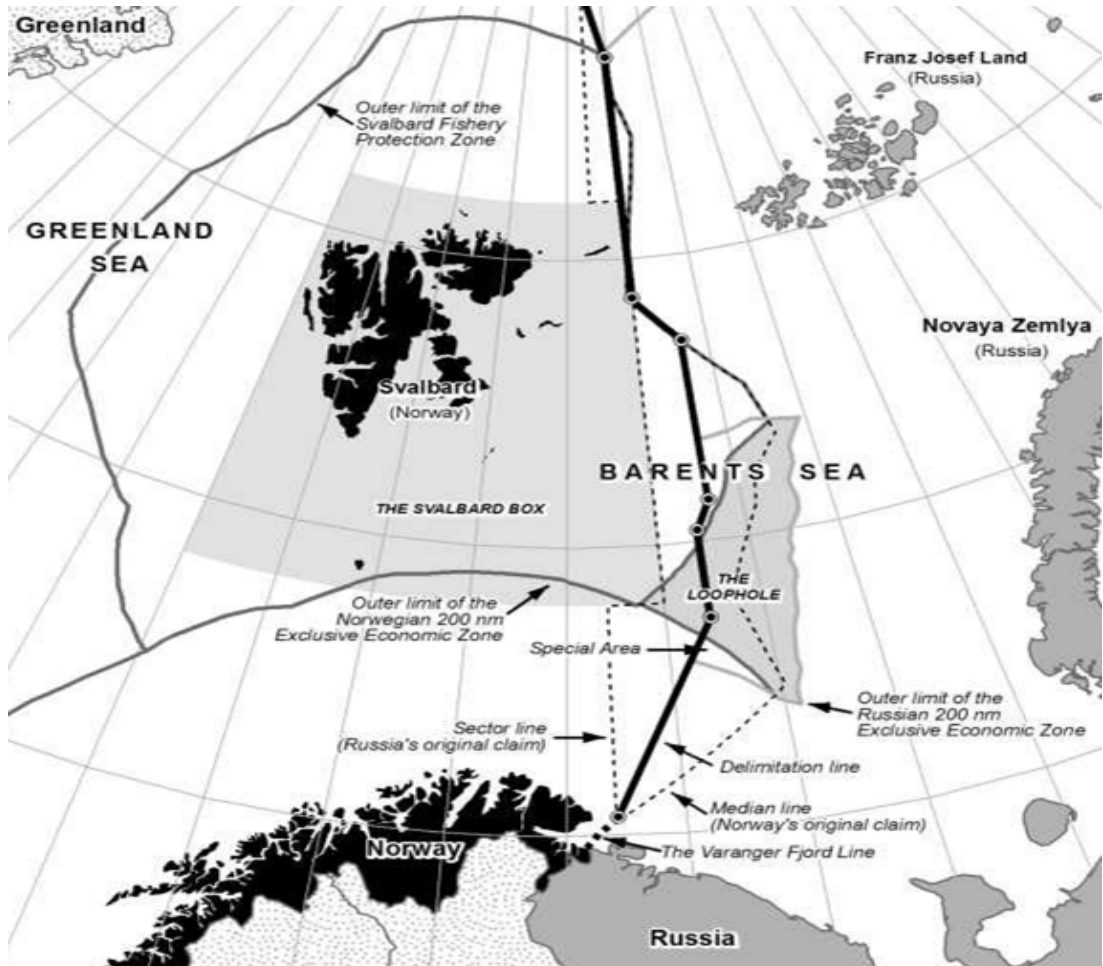
¹⁹² Øystein Jensen, "Treaty between Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean", *International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol 26, No 1, 2011, s, 151-152.

¹⁹³ Joint Statement on maritime delimitation and cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean, 27 April 2010. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/folkerett/100427fellesuutalelseengelsk.pdf?id=2170328>).

¹⁹⁴ Treaty between the Kingdom of Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean, 2010, Madde 3. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/folkerett/avtale_engelsk.pdf).

*başlandığı esas çizgiden itibaren 200 deniz milinin ötesine uzanmayacaktır.*¹⁹⁵ Barents Denizi Sınır Antlaşması'nın 3. maddesi, Rusya Federasyonu'nun 200 deniz mili münhasır ekonomik bölgesini büyütmemektedir, uluslararası hukuk kurallarınca Norveç'e ait bir deniz alanının kullanımını Rusya Federasyonu'na vermektedir.

Antlaşma'nın 4. maddesi, canlı kaynakların işletilmesi ve korunmasına ilişkin iş birliği ve hükümleri belirtirken 5. madde, sınır çizgisi üzerinde bulunacak olan cansız kaynakların, bir tarafın kıt'a sahanlığından diğer tarafın kıt'a sahanlığına uzanıyorsa, taraflar bu kaynakların işletilmesi konusunda iş birliği yaparak anlaşmaya varması gerektiğini belirtmiştir.

Harita 7¹⁹⁶

¹⁹⁵ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 1982, Madde 57.

¹⁹⁶ Øystein Jensen, "Treaty between Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean", International Journal of Marine and Coastal Law, Vol 26, No 1, 2011, s, 153.

2.3 Arktik Devletleri Arasındaki Deniz Kirliliğine İlişkin Antlaşmalar

Arktik'te yeni oluşan deniz alanlarına ilişkin bölge devletleri, hukuki rejimi oluştururken deniz alanlarını sınırlandırmanın yanı sıra deniz çevresini korumayı da hedeflemektedir. Deniz çevresinin korunması amacı ile bölge devletleri hem çok taraflı hem de iki taraflı antlaşmalar imzalamışlardır.

Küresel ısınmanın Arktik'e etkisinin tartışıldığı kısımda belirtildiği üzere, endüstriyel gelişmelerin verdiği imkanlar doğrultusunda yapılan faaliyetler birçok imkan ve yenilik sağlarken öte yandan Dünya'ya çevresel zararlar vermektedir. Nitekim, deniz kirliliği bu zararlardan biridir.

Birleşmiş Milletler Deniz Kirliliğinin Bilimsel Yönlerini Araştırma Grubu (GESAMP) tarafından yapılan deniz kirliliğinin tanımına göre: *“Deniz kirliliği, canlı kaynaklara zarar verme, insan sağlığı için tehlike oluşturma, balıkçılık dahil, denizcilik faaliyetlerini engelleme, deniz suyunun niteliğini bozma ve güzelliklerini azaltma gibi zararlı etkileri olan bir madde veya enerjinin insanlar tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak, haliçler dahil deniz çevresine sokulmasıdır.”*¹⁹⁷

Deniz kirliliği, deniz alanları içerisindeki faaliyetlerden oluşabileceği gibi kara veya atmosfer kaynaklı da olabilir¹⁹⁸. İnsanlığın yüzyıllardır süre gelen endüstriyel faaliyetlerinden kaynaklı atmosfere salınan gazlar, atmosfer kaynaklı deniz kirliliğine örnektir. Kaldı ki, salınan gazların sebep olduğu küresel ısınma, kutuplardaki buzulların deniz suyu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Kutup Buz Denizi'nin niteliğini bozmuş ve atmosfer kaynaklı deniz kirliliğinin bir sonucunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim, bölge devletleri deniz kirliliğine ilişkin antlaşmalar ve acil durum planları oluşturmuşlar; izlenecek prosedürleri, saha müdahalelerini yönetecek birimleri

¹⁹⁷ UNCHE Doc. A/CONF. 48/8, par. 197. **Aktaran: Derya Aydın Okur**, Gemi Kaynaklı Deniz Kirliliğinin Önlenmesinde Değişen Yetki Dengeleri Bağlamında Liman Devletinin Artan Önemi, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.72.

¹⁹⁸ **Derya Aydın Okur**, Gemi Kaynaklı Deniz Kirliliğinin Önlenmesinde Değişen Yetki Dengeleri Bağlamında Liman Devletinin Artan Önemi, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 73.

ve gerek müdahale öncesi gerekse müdahale sırasındaki iş birliği kapsamını belirlemişlerdir.

2.3.1 Arktik Devletleri Arasındaki Deniz Kirliliğine İlişkin Çok Taraflı Antlaşmalar

2.3.1.1 Helsinki Sözleşmesi 1992

Baltık Denizi Bölgesi Çevresini Koruma Sözleşmesi (*Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area*¹⁹⁹), Danimarka, Finlandiya, İsveç ve Rusya Federasyonu'nun yanı sıra Baltık Denizi'ne kıyısı olan diğer Avrupa devletleri ve Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından imzalanmıştır. Sözleşme, 1992 yılında hazırlanmış ve 17 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Her ne kadar bu Sözleşme, bölgeye ilişkin değilse de Sözleşme'ye taraf Arktik devletlerinin deniz kirliliğine ilişkin tutumunu ve iş birliği politikasını göstermektedir.

Helsinki Sözleşmesi, çalışmamızda detaylı bir şekilde incelediğimiz iki taraflı deniz kirliliğine ilişkin antlaşmaların genel çerçevesinden farklı iki konu içermektedir. Bunlar; (i) kamuya bilgi verilmesi (madde 17) ve (ii) Komisyon (madde 19) kurulmasıdır. Kamuya bilgi verilmesi hem Sözleşmenin içeriğinin hem de taraf devletlerin uygulamalarının şeffaflığını destekler niteliktedir. Ayrıca, Baltık Deniz Çevresini Koruma Komisyonu'nun (*The Baltic Marine Environment Protection Commission*) kurulması, Sözleşmede belirtilen taahhütlerin uygulanması (madde 20(1)(a), devlet organlarıyla iş birliğinin artırılması (madde 20(1)(e), taraflara bilgi ve tavsiye verilmesi (madde 20 (1)(b) koşulları Sözleşme'nin taraf devletler üzerindeki pratik etkisini güçlendirmektedir.

---

¹⁹⁹ Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area, 1992, U.N.T.S. 2117, No. 36495. (Helsinki Convention). (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202117/v2117.pdf>).

2.3.1.2 Kopenhag Anlaşması 1998

Petrol veya Diğer Zararlı Maddelerin Bulaşması Sonrası Denizin Kirliliğinin Kontrolüne İlişkin İş Birliği Anlaşması (*Agreement between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden Concerning Cooperation on Protection of the Sea from Oil Pollution or Other Noxious Substances* ²⁰⁰), Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç olmak üzere 1993 yılında beş Nordik Devleti tarafından imzalanmış ve 1998 yılında güncellenerek yürürlüğe girmiştir.

Taraflar, deniz çevresinin deniz kirliliğine karşı korunmasında iş birliği yapmayı taahhüt ederler (madde 1). Bu Anlaşma, tarafların iç suları, karasuları, ilgili balıkçılık alanları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırları içindeki petrol veya diğer zararlı maddelerden kaynaklı deniz kirliliği için geçerlidir (madde 2). Taraflar, başka türlü kararlaştırmadıkça, bu Anlaşma uyarınca, taraflara ait suları sınırlandırmak için kullanılabilir. Taraflar, kendi sularında uygun bir gözetlemenin uygulanmasından sorumludur ve gözetlemenin koordinasyonu için ortak anlaşmalar yapacaklardır (madde 3).

Deniz ortamında petrol kirliliğini tespit eden bir taraf, diğer taraf devletlere durumu ve duruma karşı uygulanacak ya da uygulanması planlanan önlemler hakkında en kısa sürede bilgi verecektir (madde 5.1). Diğer tarafın deniz bölgesinde denizin kirlenmesini önlemek için bu düzenlemenin ihlal edildiği tespit edilirse, bunu keşfeden taraf diğer tarafa bilgi verecektir (madde 5.2). Deniz bölgesinde yardıma ihtiyaç duyan herhangi bir taraf diğer taraflardan bu tür yardım talebinde bulunabilir (madde 8.1). Böyle bir yardım talebinde bulunulan taraf, gerekli yardımı sağlamak için elinden geleni yapacaktır (madde 8.1). Talepte bulunan taraf, petrol sızıntısına müdahale operasyonuna dahil olan taşıtların, kurtarma teçhizatının ve diğer amaçlı teçhizatın, sınır, ithalat ve ihracat formaliteleri olmadan ve vergilendirme yapılmaksızın

---

²⁰⁰ Agreement between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden Concerning Cooperation on Protection of the Sea from Oil Pollution or Other Noxious Substances, 29 March 1993, U.N.T.S. 2084. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202084/v2084.pdf>).

taşınabilmesini sağlamaktan sorumludur (madde 9.1). Araçlar, kurtarma teçhizatı ve diğer amaçlı teçhizat, yardım eden tarafın geçerli kurallarına uygun olarak ve kullanımı için özel izin almaya gerek kalmadan kullanılacaktır (madde 9.1).

Taraflar birbirlerine; organizasyon, acil durum planları ve deniz kirliliği ilişkin gözlemci ve sorumlu makamlarını; kirlilikle mücadelede kullanılacak araçları, yöntemlerinden ve izleme faaliyetlerinden edinilen deneyimlerini; sahip oldukları teknik araştırma ve geliştirme faaliyetlerini bildireceklardır (madde 12.1). Anlaşmayı uygulayabilmek adına, planlar ve politikaların geliştirilmesi ve alıştırmaların yapılması yoluyla çalışma alanında iş birliği geliştirilecektir (madde 13.1).

2.3.2 Bölge Devletleri Arasındaki Deniz Kirliliğine İlişkin İki Taraflı Antlaşmalar

2.3.2.1 Danimarka ve Kanada Arasındaki 1983 Deniz Çevresine İlişkin İş Birliği Anlaşması

26 Ağustos 1983 tarihinde, Danimarka'nın Kopenhag kentinde imzalanan anlaşma, Kanada ve Grönland arasında yer alan deniz alanlarının çevresinin ekonomik ve sosyal önemini ortaya koyarak, bu bölgenin korunmasına ilişkin 14 madde ve anlaşmaya ek iki adet acil durum ortak planı içermektedir²⁰¹. Anlaşma'nın tanımlar başlıklı ilk maddesinde bazı terminolojileri açıklama yoluna gidilmiştir:

a- Sorumluluk alanları (*Areas of responsibility*), Anlaşma ekinde aksi belirtilmediği sürece, sorumluluk alanları, 17 Aralık 1973 tarihinde Ottawa'da imzalanan Grönland ve Kanada arasındaki kıt'a sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin olarak Danimarka Krallığı Hükümeti ile Kanada

---

²⁰¹ Agreement Between the Government of the Kingdom of Denmark and the Government of Canada For Operating Relating to the Marine Environment, No. 22693, 26 August 1983, U.N.T.S. 1348 (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201348/volume-1348-I-22693-English.pdf>).

Hükümeti arasında yapılan Anlaşma ile kurulan sınırlandırma çizgisi doğrultusunda; Danimarka için Nares Boğazı, Baffin Körfezi ve Davis Boğazı bölgelerinin sınırlandırma çizgisinin doğusunda kalan kısımları; Kanada için, batısında kalan bölgeleri anlamına gelmektedir.

b- Bu Anlaşmanın kapsadığı alan (*Areas covered by this Agreement*), her iki tarafın da sorumluluk alanlarını ifade etmektedir.

c- Zararlı madde (*Harmful Substance*), sızıntısı veya boşaltımı, insan sağlığına, canlı kaynaklara ve deniz yaşamına, tesislere veya diğer komşu kıyı bölgelerindeki deniz kullanımlarına zarar verecek hidrokarbonlar dahil her türlü madde anlamına gelmektedir.

d- Kirlilik olayı (*Pollution incident*), aynı kökene sahip olan herhangi bir zararlı maddenin veya atık suların muhtemel sızıntısı veya boşaltımı sonucu oluşan olay veya olay dizisi anlamına gelmektedir.

Madde 1(a), tarafların sorumluluk alanlarını belirtirken, 17 Aralık 1973 tarihli Kanada ve Danimarka Kıt'a Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması'na²⁰² atıfta bulunmuş ve bu Anlaşma doğrultusunda belirtilen deniz sınırlarına göre tarafların sorumluluk alanlarının ortaya çıktığını belirtmiştir.

Deniz kirliliğine karşı karşılıklı iş birliği esasına dayanan bu Anlaşma, tarafların diğer tarafın sorumluluk alanında önemli bir kirlilik riski oluşturabilecek herhangi bir faaliyete başlamadan önce, tüm ilgili bilgileri sağlaması gereklidir (madde 4.1). 'En iyi iş birliği ve iyi komşuluk ruhuna sahip' olan bu istişarelerin bir tarafca faaliyetleri geciktirmek için kullanılmaması gerekmektedir (madde 4.2).

Taraflar, çalışmalarını teşvik etmek için bilimsel araştırma programlarını üstlenmek ve deniz çevresinin kirlenmesine ilişkin edinilen bilgi ve veri değişimini teşvik etmek amacıyla iş birliği yapmalıdırlar (madde 6.1). Özellikle

---

²⁰² Ibid.

tarafklar, deniz ortamının gözlenmesi için tamamlayıcı veya ortak bilimsel araştırma programları; uyumlu deniz kirliliği ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesi, herhangi bir zararlı maddenin deniz ortamına girmesine ilişkin zarar riski ve derecesini değerlendirmek için yöntemlerin geliştirilmesi gibi konularda iş birliği içinde olmalıdırlar (madde 6.1).

Ayrıca taraflar, sözleşmenin ekinde belirtilen müdahale işlemlerinde²⁰³ yer alan diğer tarafın gemi, uçak, personel veya teçhizatının kendi sorumluluk alanlarına girmesini kolaylaştıracaklardır (madde 9). Anlaşma ortak acil durum planlaması için bir talep belirtmese de 9. maddesinde, bu Anlaşma'nın Eklerine gönderme yapmaktadır²⁰⁴.

2.3.2.2 Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümeti Arasında 1989 Bering ve Çukchi Denizlerinde Acil Durumlarda Kirlilikle Mücadelede İş Birliği Anlaşması

11 Mayıs 1989 tarihinde imzalanan ve 17 Ağustos 1989 tarihinde yürürlüğe giren Anlaşma, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında kalan deniz alanları olan Bering Denizi ve Çukçi Denizi'ndeki kirlilik ve acil durumlar için bir iş birliği sağlamak için yapılmıştır²⁰⁵. 23 Mayıs 1972 tarihinde imzalanan, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Arasında Çevre Koruma Alanında İş Birliği Anlaşması'nı (*Agreement on Cooperation in the Field of Environmental Protection Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics*) dikkate alarak yapılan bu Anlaşma daha kapsamlı ve ortak çıkar ve iş birliğini sağlamayı amaçlamaktaydı.

²⁰³ Agreement Between the Government of the Kingdom of Denmark and the Government of Canada For Operating Relating to the Marine Environment, No. 22693, 26 August 1983, Annex A. Joint Contingency Plan Concerning Pollution Incidents Resulting From Offshore Hydrocarbon Exploration or Exploitation. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201348/volume-1348-I-22693-English.pdf>).

²⁰⁴ Anlaşma'nın ek kısmında bulunan ortak acil durum planlarına ilişkin metinler, Bölge Devletleri Arasındaki Deniz Kirliliğine İlişkin Ortak Acil Durum Planları başlıklı kısımda incelenecektir.

²⁰⁵ Agreement between the Government of the Union of Soviet Socialist Republics and the Government of the United States of America concerning Cooperation in Combating Pollution in the Bering and Chukchi Seas in emergency situations 1989, No. 38657, U.N.T.S. 2190. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%202190/v2190.pdf>).

ABD ve SSCB, bu tür olayların nerede meydana geldiğine bakılmaksızın, tarafların sorumluluk alanlarını etkileyebilecek kirlilik olaylarıyla mücadelede birbirlerine yardım sağlamayı kabul etmektedir. Verilecek bu yardım, Anlaşmanın hükümlerine uygun olmalıdır. Tarafların yetkili makamları, Bering ve Çukçî'de Kirlenmeye Karşı Ortak Acil Durum Planı geliştirecektir (madde 1). Anlaşma'nın 2. maddesi, diğer anlaşmalarda da olduğu gibi sorumluluk alanı, zararlı madde, kirlilik olayı vb. terimleri ayrı ayrı tanımlama yoluna gitmiştir. Yetkili makamlar, bu Anlaşma ve beklenmedik durum planı faaliyetleri ile ilgili olarak tarafların yetkili makamları, diğer tarafın yetkililerine bilgi vermek ile sorumludurlar (madde 4). Acil durum planının uygulanması, yetkililerin birincil görevidir (madde 5). Kirlilik olayıyla ilgili sorumluluk alanı içinde olan veya sorumluluk alanı böyle bir olaydan etkilenen tarafın yetkili makamı, bu alandaki petrol sızıntısına müdahale operasyonlarına önderlik edecektir (madde 6). Acil durum planı, her iki tarafın da sorumluluk alanlarını etkileyen veya tehdit eden bir kirlilik olayı meydana geldiğinde veya olayın diğer tarafın yardım talebini haklı çıkaracak kadar büyük olduğu durumlarda başlatılmalıdır (madde7). Acil durum planı hükümlerine uygun olarak periyodik olarak ortak kirlilik müdahale tatbikatları ve toplantıları yapılacaktır (madde 11).

2.3.3 Bölge Devletleri Arasındaki Deniz Kirliliğine İlişkin Ortak Acil Durum Planları

2.3.3.1 Danimarka- Kanada Olası Acil Durum Planları

Yukarıda belirtildiği üzere, Danimarka Krallığı ve Kanada Arasındaki Deniz Çevresine İlişkin İş Birliği Anlaşması'nın, Hidrokarbon Keşfi veya İşletilmesi Kaynaklı Olası Kirlilik Olaylarına İlişkin Ortak Acil Durum Planı (*Joint Contingency Plan concerning Pollution Incidents Resulting from Offshore Hydrocarbon Exploration or Exploitation*²⁰⁶) ve Denizcilik Faaliyetleri Kaynaklı Olası Kirlilik Olaylarına İlişkin Ortak Acil Durum Planı (*Joint Contingency Plan*

---

²⁰⁶ Agreement Between the Government of the Kingdom of Denmark and the Government of Canada For Operating Relating to the Marine Environment, Annex A, No. 22693, 26 August 1983, U.N.T.S. 1348.

*concerning Pollution Incidents Resulting from Shipping Activities*²⁰⁷) olmak üzere iki Ek'i bulunmaktadır.

Hidrokarbon Keşfi veya İşletilmesi Kaynaklı Olası Kirlilik Olaylarına İlişkin Ortak Acil Durum Planı doğrultusunda, bir kirlilik olayı meydana geldiğinde, onu keşfeden taraf hızlı bir şekilde tepki vermeli ve diğer taraftan yardım istemelidir (madde 1.4). Sondaj işlemleri ve bu işlemlerle ilgili planlar geliştirildiğinde, sondaj işlemleri sırasında ve sondaj işlemleri tamamlandığında bilgi alışverişi yapılmalıdır (madde 2). Alandaki işletmeciler için beklenmedik kirlilik durum planları da dahil olmak üzere, beklenmedik durum planlarının durumu ve uygulanması hakkında bilgi alışverişinde bulunulmalıdır (madde 2.2). Ek olarak, müdahale operasyonlarını koordine etmekten sorumlu kurumlar, ajanslar içinde sorumlu kuruluşlar ve yetkililer, alan için acil durum planlarını başlatma prosedürleri, personel, ekipman ve mevcut olabilecek diğer kaynaklar ile ilgili taraflar birbirlerini düzenli bilgilendirmelidir (madde 2.4).

Her iki tarafın sorumluluk alanlarını etkileyen veya tehdit eden bir kirlilik olayı meydana geldiğinde, bölgede kirlilik olayının meydana geldiği taraf diğerine derhal bildirmelidir (madde 3.1). Taraflar birbirlerini gelişmelerden ve kirlilik olayıyla mücadele etmek için yapabilecekleri her türlü eylemden haberdar edecekler ve diğer tarafın temsilcisinin planlama ve değerlendirmeye uymasını kolaylaştırmalıdır (madde 3.2). Bölgesinde kirlilik olayı meydana gelen taraf, bu amaç için olayın coğrafi konumunda bulunması gerekmeyen bir Olay Mahalli Komutanı (*On-Scene Commander*) belirleyerek bu alandaki müdahale operasyonlarını denetleyecek ve yönetecektir (madde 5.1). Ortak müdahalelerde, Olay Mahalli Komutanı'nı atamayan diğer taraf devlet tarafından bir Yardımcı Olay Mahalli Komutanı (*Deputy On-Scene Commander*) atanmalı (madde 5.2) ve ortak işleyiş sağlanmalıdır.

---

²⁰⁷ Ibid. Annex B.

Danimarka ve Kanada arasında yapılan diğer bir acil durum planı olan Denizcilik Faaliyetleri Kaynaklı Olası Kirlilik Olaylarına İlişkin Ortak Acil Durum Planı doğrultusunda, nakliye güvenliğini artırmak ve deniz çevresini korumak amacıyla, taraflar, bölgedeki nakliyenin niteliği, hareketi ve bu konulardaki beklenmedik durum planları hakkında güncel bilgi alışverişinde bulunmalıdırlar (madde 1.1). Bu bilgi alışverişı, gemi kaynaklı kirlilik olayları durumunda müdahale operasyonlarını koordine etmekten sorumlu kurumları; sorumlu kuruluşları ve yetkilileri, alanlar için beklenmedik durum planlarını başlatma prosedürleri; ve personel, ekipman ve mevcut olabilecek diğer kaynakları içermektedir (madde 1.4)

Bir kirlilik olayı olması durumunda, olayın gerçekleştiği alandan sorumlu taraf, çevrenin değerlendirmesini yapacak ve bir müdahale operasyonu başlatıp başlatmayacağına karar verecektir (madde 3.1). Her iki tarafın da bölgelerini etkileyebilecek bir kirlilik olayı meydana gelirse, kirlilik olayının gerçekleştiği alandan sorumlu taraf, bir müdahale operasyonu başlatıp başlatmamaya karar vermelerini sağlamak için derhal diğer tarafa bilgi vermelidir (madde 4.1). Taraflar, birbirlerini kirlilik olayıyla ilgili gelişmelerden ve kirlilik olayıyla mücadele etmek için yapabilecekleri her türlü eylemden haberdar etmelidirler (madde 4.2).

Bir kirlilik olayı meydana geldiğinde, taraflar, en hızlı şekilde ve kabiliyetleri dahilinde diğer taraf devlete yardım talebinde bulunmalıdırlar (madde 5.1). Ayrıca taraflar, karşılıklı olarak temsilcilerin müdahale operasyonunu planlanması, değerlendirmesi ve uygulanmayı gözlemlemesini kolaylaştırmalıdırlar (madde 6.1). Bunlara ek olarak, Hidrokarbon Keşfi veya İşletilmesi Kaynaklı Olası Kirlilik Olaylarına İlişkin Ortak Acil Durum Planı'nda belirtilen Olay Mahalli Komutanı ve işleyişı aynı şekilde bu Acil Durum Planı'nda da geçerlidir.

2.3.3.2 Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasındaki 2003 (1983) Birleşik Olası Deniz Kirliliği Planı

Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasındaki sularda deniz kirliliğine ilişkin bir olası durumlar planının gerekliliği, Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerin Sızıntısı İçin Ortak Olası Kirlilik Planı Kurulmasına İlişkin Anlaşma (*The Agreement Relating to the Establishment of Joint Pollution Contingency Plans for Spills of Oil and Other Noxious Substances*) kapsamında Kanada-Amerika Birleşik Devletleri Büyük Göller İçin Ortak Deniz Kirliliği Acil Durum Planı (*The Canada-United States Joint Marine Pollution Contingency Plan, for the Great Lakes*) 19 Haziran 1974 tarihinde Kanada'nın Ottawa kentinde taraflarca imzalanmıştır²⁰⁸. 1983 yılında, plana Atlantik Kıyısı, Pasifik Kıyısı, Dixon Girişi ve Beaufort Denizi'ni kapsayan dört coğrafi bölge eklenerek revize edilmiş ve 2003 yılında son haline getirilmiştir.

2.3.3.3 Bering ve Çukçî Denizlerinde Kirliliğe Karşı 1997 Ortak Acil Durum Planı

ABD ile Rusya arasındaki anlaşmanın birkaç maddesinde belirtildiği üzere iki devlet arasındaki iş birliği için bir acil durum planı geliştirilmiştir. Bering ve Çukçî Denizlerinde Kirliliğe Karşı Ortak Acil Durum Planı, (*United States of America and Russian Federation joint contingency plan against pollution in the Bering and Chukchi Seas*²⁰⁹) aslında taraflar arasındaki 1989 yılında yapılan Anlaşma'nın içerisinde yer almıştır. Ancak Rusya'da yönetimin değişmesine ilişkin değişiklikler 1997 yılında yapılmıştır.

Tarafların yetkili makamları, petrol kirliliği olayları her iki tarafı da etkilediğinde veya tehdit ettiğinde iş birliği yapmalı ve ortak operasyon için mevcut olabilecek her türlü kaynağı sağlamalıdır (madde 6). Ortak müdahale ekibi (*Joint Response Team*) bir kirlilik olayı durumunda devreye girecek ve bir

²⁰⁸ Canadian Coast Guard – United States Coast Guard Joint Marine Pollution Contingency Plan, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.dfo-mpo.gc.ca/Library/343409.pdf>).

²⁰⁹ United States of America and Russian Federation joint contingency plan against pollution in the Bering and Chukchi Seas. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, www.dec.state.ak.us/spar/perp/plans/uc/mou/Kp-US_USSR_89.pdf).

müdahale eyleminden önce planlama ve hazırlığın yanı sıra olay yerindeki komutaya rehberlik edecektir (madde 7). Ortak müdahale ekibi üyeleri, ulusal ve bölgesel acil durum planlarına uygun yetkili kurumların temsilcilerinden oluşmalıdır (madde 7). Tatbikatlar iki yılda bir ve ortak müdahale ekibinin toplantıları 18 ayda en az bir kez yapılacaktır (madde 9).

Ortak acil durum plan hükümlerinin yerine getirilmesi için tesisler sağlayacak merkezler kurulacaktır (madde 12). Bir petrol sızıntısına müdahale sırasındaki bilgiye ihtiyaç duyan tarafın, en son gelişmelere, yapılan işlemlere ve müdahale sırasında kaydedilen ilerlemelere erişebilmelerini sağlamak için raporlar ortak müdahale ekibi aracılığıyla diğer tarafa iletilecektir (madde 14). Arktik'e ilişkin uluslararası antlaşmalar, deklarasyonlar, bölge devletleri arasında yapılan iki taraflı veya çok taraflı deniz alanı sınırlandırılması ve deniz kirliliğine ilişkin iş birliği antlaşmaları veya acil durum planları, bölgenin hukuki rejiminin oluşturulmasında birer etkidir. Öte yandan, bölgeye ilişkin hukuki rejimin belirlenmesinde bir diğer önemli etken ise Arktik devletlerinin kurduğu hükümetlerarası forumlardır.

3. BÖLÜM

ARKTİK İŞ BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE KURULAN HÜKÜMETLERARASI FORUMLAR

Arktik devletlerinin oluşturduğu veya üye olduğu çok sayıda bölgeye ilişkin ulusal ve uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır. Arktik Konseyi'nin başını çektiği bu listede, Arktik Çevre Koruma Stratejisi (*Arctic Environmental Protection Strategy*), Barents Avro-Arktik Konseyi (*Barents Euro-Arctic Council*), Kuzey Formu (*The Northern Forum*), Nordik Konseyi veya İskandinav Kurulu (*The Nordic Council*), Saami Konseyi (*Saami Council*) gibi hem tamamıyla Arktik'e ilişkin hem de bölgesel hedefleri olan, hukuki normlar oluşturabilecek kapasiteye sahip olan ve olmayan, çevre, ekonomi, insan hakları, teknoloji gibi farklı alanlara ilişkin çalışmalar yapan birçok kuruluş bulunmaktadır. Çalışmamız, inceleme alanı açısından yukarıda belirtilen ve belirtilmeyen daha nice kuruluştan sadece Arktik Çevre Koruma Stratejisi ve Arktik Konseyi incelenecektir.

3.1 Arktik Çevre Koruma Stratejisi

Bölgedeki deniz buzunun erimesi ve diğer iklim değişikliği sonuçları ile birlikte, bölgenin engin doğal kaynaklarını kullanmak için yeni olanakların yanı sıra, devletlerin ve siyasi varlıkların Kuzey Kutbu yönetiminde yer alma isteği oluşmuştur. Bölgedeki değişimi net bir şekilde ortaya koyabilmek için Arktik Çevre Koruma Stratejisi (AEPS)'in faaliyetlerini incelemek önemlidir.

Kuzey Kutbu'ndaki sınırlı iş birliği, 1987 yılında, Mikhail Gorbachev'in Murmansk konuşmasıyla değişmeye başlamıştır²¹⁰. Gorbachev, konuşmasında Arktik

²¹⁰ Gorbachev's Murmansk Speech: The Soviet Initiative and Western Responses 1-75, 1989. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://www.barentsinfo.fi/docs/Gorbachev_speech.pdf).

devletlerini, farklılıklarını bir kenara bırakıp barış ve verimli bir iş birliği alanına katılmaya çağırılmış ve Kuzey Kutbu'nda geniş iş birliği davranışının mümkün olabileceğini öne sürmüştür²¹¹. NATO devletlerinin şüpheli yaklaşımları, SSCB'deki olaylar doğrultusunda hızlıca giderildi. Sovyetlerin dağılması ve Komünist hükümetinin çöküşüne şahit olan Arktik devletleri iş birliğine yönelik tartışmaları başlatmak için fırsat bulmuştur.

Arktik Çevre Koruma Stratejisi, 1980'lerin sonunda Büyükelçi Esko Rajakoski liderliğindeki Finlandiya Hükümeti'nin girişiminin bir sonucuydu²¹². Rajakoski, Finlandiya hükümetinin, Kuzey Kutbu'ndaki çevre sorunlarıyla ilgili uluslararası iş birliğinin gerekliliği için dört temel neden listelemiştir²¹³. Bunlar: Doğu ile Batı arasındaki gelişmiş ilişkiler, mevcut uluslararası hukuk araçların eksikliği, bilimsel araştırma ve geliştirme ihtiyacı ve en önemlisi, Arktik bölgesinin doğasının bozulmasına ilişkin farkındalıktır.

Finlandiya, Ekim 1988'de diğer yedi Arktik devletleri ile müzakereleri başlatmıştır. İlk görüşmelerinde olumlu temaslarda bulunan taraflar, resmi olarak 12 Ocak 1989 tarihinde çok taraflı bir organ oluşturma önerisinde bulunmuşlardır. Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Kanada, Finlandiya, İsveç, İzlanda, Norveç ve Grönland için Danimarka, Kuzey Kutbu Çevresi ve Ekli Stratejinin Korunması Deklarasyonu'nu imzalamak için 14 Temmuz 1991 tarihinde Rovaniemi'de bir araya gelmiştir. Deklarasyon, bir dizi amaç ve ilkedden oluşmuştur²¹⁴. Bunlar; kalıcı organik kirleticiler, yağ kirliliği, ağır metaller, gürültü, radyoaktivite ve asitlenme olmak üzere altı ana kirletici türünün tanımlanması; Kuzey Kutup Bölgesi'nin korunmasına yönelik mevcut mekanizmaların belirlenmesi ve kirleticilere karşı koymak için yapılması gerekenler.

---

²¹¹ Ibid.

²¹² **Esko Rajakoski**, Multilateral Cooperation to Protect the Arctic Environment: The Finnish Initiative, in *The Arctic: Choices for Peace and Security* 54-55, 1989.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Declaration on the Protection of Arctic Environmental, January 14, 1991. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, http://library.arcticportal.org/1542/1/artic_environment.pdf).

Arktik Çevre Koruma Strajesi'nin üç ana odak noktası bulunmaktaydı. Bunlar; (i) süreklilik sağlamak için düzenli aralıklarla bakanlar düzeyinde toplantı yapılması, (ii) yerli halkların sürece dahil edilmesi, (iii) dört alanda çalışma gruplarının oluşturulmasıydı. Bu çalışma grupları; Arktik Hayvanlarını ve Bitkilerini Koruma (CAFF); Arktik Deniz Çevresini Koruma (PAME); Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale (EPPR); ve Arktik Gözetleme ve Denetleme Programı (AMAP) olmak üzere dört gruptur.

Arktik Gözetleme ve Denetleme Programı, Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin temel taşı olarak nitelendirilebilir. Başlıca işlevi, Kuzey Kutbu'ndaki antropojenik kirleticilerin seviyelerini belirlemektir. AMAP'ın çalışma kapsamı, Kuzey Kutbu bölgesinin kirlilik ve iklim değişikliği konularındaki durumunu izlemek ve değerlendirmek; iklim değişikliğinin ekosistemler ve insanlar üzerindeki etkilerini belgelemek ve iklim değişikliğinden kaynaklanan tehditleri azaltmak için hükümetlere önerilerde bulunmak; karar alma süreçlerinde, bilime dayalı, politika ile ilgili değerlendirmeler ve kamu tanıtım ürünleri üretmektir²¹⁵.

Diğer bir çalışma grubu olan Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale'nin görevi, çevresel kazaların neden olduğu acil durum müdahalelerine ortak bir yaklaşım geliştirmektir²¹⁶. Örgütün temel odağı, Kuzey Kutbu'na yönelik tehditlerin risk değerlendirmesinin geliştirilmesi ve Kuzey Kutbu'nda acil önleme, hazırlıklı olma ve müdahale konusunda bir rehberin geliştirilmesi olmuştur²¹⁷.

Stratejik Eylem Planında belirtildiği üzere, Arktik ülkeleri ve daimî katılımcılar, iş birliğini sağlamak, bilgi alışverişinde bulunmak, kirlilik olaylarını önlemek ve bunlara müdahale etme kapasitesini artırmak amaçlı projeler yürütmek üzere çalışma grubu içinde bir araya gelmektedirler²¹⁸. EPPR çalışma grubu, en iyi

²¹⁵ AMAP, Welcome to AMAP. (Erişim Tarihi: 23.2.2019, <https://www.amap.no/about>).

²¹⁶ Declaration on the Protection of Arctic Environmental, January 14, 1991.

²¹⁷ Emergency Prevention, Preparedness and Response, EPPR Strategic Plan, Fairbanks, March 16, 2016. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2108/EDOCS3877v12016_03_16_EPPR_Strategic_Plan_Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

²¹⁸ Ibid.

uygulamaların geliştirilmesine odaklanan bir uzman forumudur ve EPPR çalışma grubu acil durumlara doğrudan tepki vermese de acil bir durumda uygun bir şekilde tavsiye veya yardım sağlama mekanizmasıdır²¹⁹.

AEPS himayesinde görev alan diğer bir çalışma grubu ise Arktik Deniz Çevresini Koruma'dır. Bu çalışma grubu, Kuzey Kutup deniz ortamına çevresel tehditleri tanımlamak ve Kuzey Kutup deniz ortamına ilişkin mevcut uluslararası araçların yeterliliğini gözden geçirmek için oluşturulmuştur²²⁰. PAME, deniz çevre konularına en fazla odaklanan çalışma grubudur; PAME, Kuzey Kutup deniz ortamının kara ve deniz temelli faaliyetlerden korunmasına ilişkin politika ve acil olmayan kirlilik önleme ve kontrol önlemlerini ele almaktadır²²¹.

Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin dördüncü ve son çalışma grubu ise, Kuzey Kutup Hayvan ve Bitkileri Koruma'dır. AEPS müzakereleri sırasında Kanada'daki, Kanada Doğal Hayatı Koruma Servisi'nin müdahalesiyle oluşturulmuştur²²². CAFF'ın asıl hedefi Arktik ekosistemini tehditlerden koruyarak Arktik'teki hayvan ve bitkilerin çeşitliliklerini ve doğal ortamlarını korumak için yasaları, düzenlemeleri ve uygulamaları iyileştirerek Arktik bölgesinin çıkarlarını küresel koruma alanına entegre etmektir²²³.

Her ne kadar Arktik Çevre Koruma Stratejisi önemli amaçlar ve ilkeler oluşturmuşsa da bağlayıcı niteliği olmayan metinle kurulmuş olması ve bölge devletleri üzerinde herhangi bir yaptırım uygulayamaması, onu yeterliliği bakımından tartışılır bir kuruluş yapmıştır. Bunun esas sebeplerinden biri de bölgedeki ekonomik ve politik devletlerin, çevre ve ekonomi alanlarında uluslararası sorumluluk almaktan kaçınmasıydı.

²¹⁹ Emergency Prevention, Preparedness & Response, EPPR Strategic Plan of Action for the Arctic Emergency Prevention, Preparedness & Response Working Group, 18 August 1998, s. 5. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.eppr.org/sar/>).

²²⁰ Protection of the Arctic Marine Environment. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.pame.is/index.php/shortcode/about-us>).

²²¹ Ibid.

²²² Conservation of Arctic Flora and Fauna, Program for the Conservation of Arctic Flora and Fauna Framework Document 1991. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.caff.is/policy-framework>).

²²³ Ibid.

3.2 Arktik Konseyi

Arktik Konseyi, 1991'de hazırlanan Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin yerini alarak 1996 yılında kurulmuş ve Arktik iş birliği için ana forum olmuştur²²⁴. 19 Eylül 1996 tarihinde Kanada'nın Ottawa kentinde yapılan görüşmeler sonucunda Ottawa Deklarasyonu diğer adıyla Arktik Konseyi Kuruluş Deklarasyonu taraf devletlerce imzalanmıştır²²⁵. Taraf devletlerin yanı sıra Kuzey Kutbu'ndaki altı farklı yerli halkın temsilcisi olarak katılan gruplar vardır. Bu gruplara, Sürekli Katılımcı (*Permanent Participants*) denmektedir. Ayrıca, Gözlemciler (*Observers*) olarak adlandırılan, Arktik bölgesinden olmayan devletler de Arktik Konseyi'nin faaliyetlerini gözlemlemektedir.

1992 BMİDÇS'nin kabul edilmesiyle, iklim değişikliğinin Kuzey Kutbu'na münhasır değil, küresel nitelikte bir sorun olduğu ortaya konmuştur. Aynı dönem içerisinde, AEPS'nin yetersizliği konusu tartışılmıştır. AEPS'den Arktik Konseyi'ne geçiş kısa bir dönem içerisinde gerçekleşmiştir.

Arktik Çevre Koruma Stratejisi iş birliğinin, Arktik Konseyi'ne dönüştürülmesi ile bazı değişiklikler oluşturulmuştur. Ancak asıl soru, bu değişikliklerin ne kadar önemli olduğudur. Nowlan'a göre, Arktik Konseyi anlaşmasını resmileştirmek, Konseyin beş Çalışma Grubunun (*Working Groups of Council*) görevlerini muhafaza etmek ve Kuzey Kutbu'nun özel ihtiyaçlarını ele almak için tasarlanmış yenilikçi özellikler eklemek nispeten kolay olmamaktaydı²²⁶.

Yukarıda belirtilen AEPS iş birliğinin dört çalışma grubu, Arktik Hayvanlarını ve Bitkilerini Koruma (CAFF), Arktik Deniz Çevresini Koruma (PAME), Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale (EPPR) ve Arktik Gözetleme ve Denetleme Programı (AMAP), Arktik Konseyi'nin bir parçası olarak entegre

²²⁴ T. Koivurova and D. VanderZwaag, "The Arctic Council at 10 years: retrospect and prospects", University of British Columbia Law Review, Vol 40(1), 2007, s. 121– 194.

²²⁵ Ottawa Declaration 1996. 19 Eylül 1996, Canada. (Erişim: 10.12.2019, <https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/85>).

²²⁶ Linda Nowlan, "Arctic Legal Regime For Environmental Protection", IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 44, 2001, s. x.

edilmiştir. Bu çalışma gruplarına ek olarak, 1998'de Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu (SDWG)²²⁷ ve 2006 yılında ise altıncı ve son kurulan çalışma grubu olan Arktik Atık Eylem Programı (ACAP) çalışma grupları kurulmuştur²²⁸.

İlk bakışta, genel olarak, AEPS ve Konseyin görevlerinde, uygulamada hem çevre koruma hem de sürdürülebilir kalkınma konularıyla ilgilenildiği göz önüne alındığında, gerçek bir değişiklik oluşturulmadığı söylenebilir. Birçok bakımdan Arktik Konseyi toplantıları, AEPS toplantılarından farklı değildir. Aynı çalışma grupları, raporlar ve gelecek planlarını sunmaktadır.

Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin konsey içindeki çalışmalarını koordine etmek için Arktik kıdemli resmi görevlilere (SAAOs) sahipti. SAAO'lar normalde ilgili yabancı ofislerden üst düzey memurlardı. Örgüt yapısı ve prosedürleri olmasına rağmen, aynı yapı konseyde kaldı²²⁹. Yine de konseydeki çalışmaları koordine eden görevlilerin tanımı küçük bir değişikle, Arktik kıdemli görevliler (SAO) oldu.

Öte yandan, AEPS'den Arktik Konseyi'ne geçişte meydana gelen iki önemli değişiklik vardır. Örgütler arasındaki birinci fark, Arktik Konseyi'nin sürdürülebilir bir kalkınma programı geliştirmesiyle, bilgi yaymak, eğitimi teşvik etmek ve Kuzey Kutbu ile ilgili konulara ilgiyi artırmak için özel olarak görevlendirilmiş olmasıdır²³⁰. İkincisi ise, yerli halkların üyelik statüsünde bir iyileştirme yapılmasıydı²³¹.

AEPS'de, yerli halkların örgütlerinin statüsü, sivil toplum örgütleri, hükümetler arası örgütler ve bölge dışı devletlerin gözlemci statüsü ile aynıydı. Bu durum

²²⁷ Iqaluit Declaration 1998. 17-18 September 1998, Canada. (Erişim: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/86>).

²²⁸ Salekhard Declaration 2006. 26 October 2006, Russia. (Erişim: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/90>).

²²⁹ Arctic Council 1998. The Arctic Council rules of procedure as adopted by the Arctic Council at the first Arctic Council ministerial meeting, 17–18 September 1998. (Erişim Tarihi: 10.12.2019 [https://oaarchive.arcticcouncil.org/bitstream/handle/11374/1783/EDOCS3688v2ACMMU S02_BARROW_2000_6_SAO_Report_to_Ministers_Annex1_Rules_of_Procedure.pdf?sequence=1](https://oaarchive.arcticcouncil.org/bitstream/handle/11374/1783/EDOCS3688v2ACMMU%20BARROW_2000_6_SAO_Report_to_Ministers_Annex1_Rules_of_Procedure.pdf?sequence=1)).

²³⁰ Ottawa Declaration 1996, Article 1(a).

²³¹ Ottawa Declaration 1996, Para 2.

Ottawa Deklarasyonu ile değiştirilmiş ve yerli halkların örgütlerine emsalsiz bir statü verilmiştir. Deklarasyona göre, yerli halkların örgütleri sürekli katılımcı olarak kabul edilmiştir. Üyeler karar vermeden önce bu örgütlerle istişare etmeleri gerekmektedir²³².

30 yıla yakın bir süredir Kuzey Kutbu'nda bir iş birliği kurulmuş ve bölge yönetimine ilişkin ortak kararlar alınmıştır. Ancak ne AEPS döneminde ne de Arktik Konseyi döneminde bölge devletleri, kendilerini bu iş birliğine tam anlamıyla adamamıştır. AEPS'nin işleyiş biçimi bakımında bu pek de mümkün değildi, çünkü AEPS devletlerin birlik içinde hareket etmesi ve tek bir çatı altında toplanması gagesinden daha çok her devletin çevre koruma alanındaki eylemlerini koordine etmeye odaklanmıştı.

Arktik Konseyi, AEPS'den farklı olarak Arktik Konseyi Bildirisi ile tüm ortak konularda harekete geçmenin temelini atmıştır. Ayrıca Arktik Konseyi Bildirisi'nin, Arktik Konseyi'nin askeri güvenlik²³³ dışında tartışmalı meseleleri de ele alabilecek bir organı işaret edebilecek en üst düzey hükümetlerarası forum olarak tanımlaması da umut vericiydi, fakat bu gerçekleşmedi²³⁴. Arktik Konseyi, çalışma grupları aracılığıyla teknik öneriler, kılavuzlar ve etkili bilimsel değerlendirmeler üreten bir organ olarak kalmıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri, finansman sistemindeki eksikliklerdir. Sabit bütçe sisteminden yoksun bir biçimde, proje bazlı ve örgüt içi kurumlara ayrı ayrı finansmanlar sağlanmaktadır²³⁵.

Buna ek olarak, başta Norveç olmak üzere İskandinav devletlerinin yoğun çabalarına rağmen 2013 yılına kadar örgütün daimî bir sekreteryasının bulunmaması, örgüt kapasitesi için endişe verici bir durumdur.

²³² Ibid.

²³³ Ottawa Deklarasyonu 1996, Madde 1(a)'da gösterilen dipnotta belirtilmiştir ki 'Arktik Konseyi, askeri güvenlikle ilgili meselelerle ilgilenmemelidir.'

²³⁴ **Timo Koivurova**, "Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance", Polar Record 46 (237), 2010, p 147.

²³⁵ Arctic Council Secretariat, Arctic Council funding: An overview, 2. SAO Meeting, 16 - 17 March 2016, Fairbanks, USA (Erişim: 10.12.2019, https://oaarchive.arcticcouncil.org/bitstream/handle/11374/1721/EDOCS3199v4ACSAOUS202_Fairbanks_2016_5-1_Arctic-Council-funding-an-overview.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

Kuzey Kutbu iş birliğine olan düşük bağlılık seviyesini gösteren diğer bir faktör, AEPS'nin ve Arktik Konseyi'nin kurucu metinleridir. AEPS, Rovaniemi Deklarasyonu ile Arktik Konseyi ise Ottawa Deklarasyonu ile kurulmuştur. Her iki iş birliği şekli de, uluslararası bir antlaşma ile değil, imzalı bir beyanname yoluyla oluşturulmuş ve böylece iş birliğinin bir tür esnek hukuk düzenlemesi olarak etkin bir şekilde sürdürülmesi sağlanmıştır²³⁶.

3.3 Arktik Konseyi ve Esnek Hukuk

Çalışmada, uluslararası toplumun küresel ısınmaya karşı tepkisini ortaya koyarken, uluslararası çevre hukukundaki gelişmeler ve bu hukuk alanında yapılan uluslararası metinlerin genellikle bağlayıcı nitelikten yoksun oldukları belirtilmiştir. Konu uluslararası çevre hukukuna gelince, günümüz uluslararası konjektüründe hukuki olarak bağlayıcı anlaşmalar yapmak maalesef zordur. Nitekim, Arktik iş birliğinin esas amaçlarından biri de bölge çevresine ilişkin hukuki rejimi oluşturmaktır. Kaldı ki Arktik'te kurulan hükümetlerarası forumlar da bağlayıcı niteliği olmayan metinler ile kurulmuştur. Uluslararası örgüt yerine hükümetlerarası forum olarak nitelendirilmelerinin sebebi de budur.

Hem Arktik Çevre Koruma Stratejisi hem de Arktik Konseyi, çok taraflı bağlayıcı niteliği olmayan deklarasyonlarla kurulmuştur. Kanaatimce bölge örgütlerinin, uluslararası antlaşmalar yerine bağlayıcı niteliği olmayan metinlerle kurulmasının tek sebebi bölge devletlerinin dış politika vizyonudur. Arktik Konseyi'ne üye olan ABD ve Rusya gibi devletlerin dünya politikasındaki güçleri inkâr edilemez. Süper güç olarak da nitelendirilen söz konusu devletlerin, çevre, ekonomi ve politik konularda herhangi bir şekilde kısıtlanmama isteği ve gelecek hedefleriyle tezat düşebilecek herhangi bir hukuki yapının içine girmeme politikası, Arktik Konseyi'nin bağlayıcı niteliği olmayan bir metinle kurulmasına sebep olmuştur.

2004 yılında yapılan bir çalışma sonucunda Arktik İklim Etkisi Değerlendirme (*Arctic Climate Impact Assessment (ACIA)*) projesinin sunduğu veriler,

---

²³⁶ Ibid.

Arktik'teki buzulların 1974-2004 yılları arasında %10 kadar küçüldüğünü ortaya koymuştur²³⁷. Bu veriler ışığında yapılan Dördüncü Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı'nda, küresel iklim sisteminin dengesinde Arktik'in önemini belirtilerek bölge devletlerinin, çevre, ekonomik ve sosyal olarak önlemler alması ve iş birliğini geliştirmesi gerektiği tekrarlanmıştır²³⁸. Nitekim, ACIA Raporu, bölge devletlerinin politik duruşlarında ve dolayısıyla bölge iş birliğinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

2008 yılında, Arktik'e deniz sınırı olan beş Arktik Konseyi üye devleti, Ilulissat Deklarasyonu'nu imzalamış, bölgedeki sorunları belirlemiş ve bölgenin hukuki rejiminin belirlenmesinin önemine değinmişlerdir.

Arktik Çevre Koruma Stratejisi ve Arktik Konseyi kuruluşlarından itibaren bağlayıcı güçten yoksunlukları ve taraf devletler üzerindeki yetersiz otorite kapasitelerinden ötürü eleştirilmişlerdir. Ancak, yukarıda belirtilen gelişmeler, bölge devletlerinin politikalarında Arktik Konseyi çatısı altında daha etkili işleyiş ve iş birliği sağlamak yönünde değişimler yaratmıştır.

İlk olarak, 2011 yılında Nuuk Deklarasyonu²³⁹ Arktik Hava ve Deniz Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşması'nın²⁴⁰ (*Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic*), daha sonra da bu gelişmeyi takip eden 2013 Kiruna Deklarasyonu²⁴¹ Arktik Deniz Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlık ve Müdahale İş Birliği Anlaşması'nın²⁴¹ (*Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic*)

---

²³⁷ Arctic Council, Arctic Climate Impact Assessment: Impacts of a Warming Climate, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 12. (Erişim: 10.12.2019, <https://www.amap.no/documents/doc/impacts-of-a-warming-arctic-2004/786>).

²³⁸ Reykjavik Declaration 2004. 24 November 2004, Iceland. (Erişim: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/89>).

²³⁹ Nuuk Declaration 2011. 12 May 2011, Greenland. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/92>).

²⁴⁰ Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic. 7th Ministerial Meeting in Nuuk, 12 May 2011. (Erişim: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/531>).

²⁴¹ Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic. 8th Ministerial Meeting in Kiruna, 15 May 2013. (Erişim: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/529>).

ve 2017 Fairbanks Deklarasyonuyla²⁴² Arktik Uluslararası Bilimsel İş Birliğini Artırma Anlaşması'nın²⁴³ (*Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation*), imzalandığı açıklanmıştır.

Örgüt çatısı altında imzalanan anlaşmalar hem esnek hukukun uluslararası hukukta bağlayıcılık kazanabileceğinin bir örneği hem de üye devletlerin Arktik'e ilişkin politikalarındaki değişimin bir göstergesi olmuştur. Dolayısıyla bu üç anlaşma da Arktik'te yeni bir çağın başlangıcının habercileridir.

3.4 Arktik Konseyi Çatısı Altında Yapılan Uluslararası Anlaşmalar

Arktik Konseyi çatısı altında yapılan uluslararası anlaşmalar, arama ve kurtarma, çevre kirliliği ve bilimsel araştırmalara ilişkin yapılacak bölge faaliyetlerinde iş birliğini pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Nitekim, bu amaç doğrultusunda Chicago Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi gibi çok sayıda devlet tarafından imzalanmış uluslararası antlaşmalara atıfta bulunmuşlardır. Böylece, söz konusu hususlar üzerinde sadece hukuki rejim belirlenmekle kalmamış, teamül hukuku oluşturacak çapta kabul görmüş bu sözleşmelerin bazı kuralları bölge rejimine uygulanmıştır.

3.4.1 Arktik Hava ve Deniz Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşması

2009 yılında Norveç'in Tromso kentinde gerçekleşen Bakanlar Toplantısı'nda Bakanlar, Kuzey Kutbu'ndaki arama kurtarma operasyonlarında iş birliği için uluslararası bir araç geliştirmek üzere Görev Gücü (*Task Force*) oluşturulması görevini üstlenmiştir. 2011 yılında Grönland'ın başkenti Nuuk'ta gerçekleşen Bakanlar Toplantısı'nda, Arktik Hava ve Deniz Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşması (*Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic*) imzalanmıştır. Ocak 2013'te yürürlüğe giren bu

²⁴² Fairbanks Declaration 2017. 10-11 May 2017, Alaska. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1910>).

²⁴³ Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation. 10th Ministerial Meeting in Fairbanks, 11 May 2017. (Erişim: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1916>).

Anlaşma'nın en önemli noktası, Arktik Konseyi himayesinde görüşülen ve imzalanan ilk hukuki olarak bağlayıcı anlaşma olmasıdır.

Bölgedeki arama kurtarma operasyonlarındaki iş birliğini artırmayı ve güçlendirmeyi amaçlayan bu Anlaşma²⁴⁴, Denizde Arama ve Kurtarma Sözleşmesi ve Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi veya diğer adıyla Chicago Sözleşmesine atıfta bulunmuştur. Buna göre, Denizde Arama ve Kurtarma Sözleşmesi'nin Ek Kısmı'nın 1. Bölümü'nde ve Chicago Sözleşmesi'nin 12. Ek'inde belirtilen tarif ve terminolojinin kabul edildiğini ve kullanılacağını belirtmiştir (madde 1).

Denizde Arama ve Kurtarma Sözleşmesi'nin ek kısmı'nın 1. bölümü, arama ve kurtarma çalışmalarına ilişkin 12 tane özel terminolojiyi tek tek açıklama yoluna gitmiştir²⁴⁵ ve Arktik Hava ve Deniz Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşması da bunların hepsine içeriğinde yer vermiştir. Chicago Sözleşmesi'nin 12. eki ise hava arama ve kurtarma çalışmalarının taraf devletlerce, kendi kara ve deniz alanlarında kurulması, bakımı ve işletilmesine ilişkin noktaları belirtmektedir²⁴⁶.

Bu Anlaşma'nın tartışılması gereken en önemli maddesi 3. maddedir. Bu maddeye göre, bölge devletlerinin hangi alanlarda arama ve kurtarma operasyonları yapabileceği, Anlaşma'nın ek kısmında belirtilmektedir. Ek kısımda, her devletin komşu devletle arasındaki alanda, hangi bölgelerde arama ve kurtarma operasyonu yapabilecekleri koordinatlarla açık bir şekilde ortaya konmuştur²⁴⁷. Yine 3. madde'nin 2. paragrafında, bu sınırlamanın sadece arama ve kurtarma alanlarına ilişkin olduğu ve devletlerin egemenlik

---

²⁴⁴ Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic, Madde 2. 7th Ministerial Meeting in Nuuk, 12 May 2011. (Erişim: 10.12.2019, <https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/531>).

²⁴⁵ Denizde Arama ve Kurtarma Sözleşmesi 1979, Ek Kısım, Bölüm 1. International Maritime Organization (IMO), International Convention on Maritime Search and Rescue, 27 April 1979, 1403 UNTS.

²⁴⁶ Chicago Sözleşmesi 1944, Ek Kısım 12. International Civil Aviation Organization (ICAO), Convention on Civil Aviation ("Chicago Convention"), 7 December 1944, (1994) 15 U.N.T.S. 295.

²⁴⁷ Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic, Ek Kısım. 7th Ministerial Meeting in Nuuk, 12 May 2011. (Erişim: 10.12.2019, <https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/531>).

alanlarını, bu alanlardaki yetkilerini veya devletler arasındaki sınırlandırmaları kesinlikle kapsamamaktadır²⁴⁸.

Anlaşma'nın çalışmamız açısından iki önemli noktası bulunmaktadır. Birincisi, yukarıda belirttiğimiz üzere esnek hukuk yapısına sahip olan Arktik Konseyi bünyesinde yapılan ilk bağlayıcı anlaşma olmasıdır. İkincisi ise, Anlaşma'nın bölge devletlerinin ulusal yetki alanlarına ilişkin bir ifade içermeksizin, arama kurtarma operasyonlarından sorumlu oldukları alanları koordinatlarla belirlemiş olmasıdır.

3.4.2 Arktik Deniz Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlık ve Müdahale İş Birliği Anlaşması

Arktik Konseyi, Nuuk Deklarasyonun'da, Arktik kıdemli görevlilerine (SAO) rapor veren, Arktik deniz petrol kirliliğine karşı hazırlık ve müdahale konusunda uluslararası bir araç geliştirecek ve Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale (EPPR) organına yardım edecek bir Görev Güçleri oluşturmaya karar vermiştir²⁴⁹. Çalışma gruplarının ve Görev Güçlerinin, ön sonuçlarının veya nihai sonuçlarının, 2013'te yapılacak olan bir sonraki Bakanlar Toplantısında ortaklaşa sunulmasına da karar verilmiştir. Bu rapor²⁵⁰ doğrultusunda, 15 Mayıs 2013 tarihinde İsveç'in Kiruna kentinde yapılan Sekizinci Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı'nda Arktik Deniz Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlık ve Müdahale İş Birliği Anlaşması (*Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic*) imzalanmıştır²⁵¹.

Anlaşma, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin deniz kirliliğine ilişkin maddelerini, 1969 Petrol Kirliliği Kazalarına Açık Denizlerde Müdahale Edilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'ni ve 1990 Tarihli Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlıklı Olma, Müdahale ve İş Birliği ile İlgili Uluslararası

²⁴⁸ Ibid. Madde 3, para 2.

²⁴⁹ Nuuk Declaration 2011. 12 May 2011, Greenland. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/92>).

²⁵⁰ EPPR Report, Recommended Practices For Arctic Oil Spill Prevention, Rev- 05.2, 23 October 2012. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/614>).

²⁵¹ Kiruna Declaration 2013. 15 May, 2013, Sweden. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/93>).

Sözleşmesi'ni göz önünde bulundurmuştur. Ayrıca, Ottawa Deklarasyonu ile kurulan Arktik Konseyi'nin 2011 yılında yapılan Nuuk Deklarasyonu'nda kurulan Görev Gücü kapsamında, Arktik bölgesinin deniz ekolojisi ve çevresinin korunmasının önemi ve bu emel uğrunda bölge iş birliğinin önemine değinilmiştir.

Bu Anlaşma, mevcut petrol sızıntılarına müdahale (*oil spill response*) antlaşmalarını bir bakıma tek bir çatı altında toplamıştır. İki taraflı ve çok taraflı antlaşmalar ve beklenmedik durum planları, Arktik'teki bazı bölgelerdeki petrol kirliliği olaylarına müdahale için bir çerçeve sunmasına rağmen, devletlerin yetki alanlarının ötesinde kalan alanları kapsamamaktadır. Bu nedenle, anılan Anlaşma, söz konusu iki taraflı ve çok taraflı antlaşmalar ve beklenmedik durum planlarıyla karşılaştırıldığında, daha geniş bir kapsam içermektedir²⁵².

Anlaşma, bölgedeki petrol kirliliğinin önlenmesine ilişkin iş birliği, koordine ve karşılıklı yardımlaşmanın önemine değindikten sonra (madde 1), petrol tabiri ile ham petrol, akar yakıt, tortu, petrol atıkları, arıtılmış yakıtları kapsadığını belirtmiştir (madde 2). Anlaşma, bölge devletlerinin yetkisi dahilinde bulunan iç suları, karasuları, münhasır ekonomik bölge ve kıt'a sahanlığı bölgelerinde bu anlaşma doğrultusunda, petrol kirliliğini önleme yetkisi olduğunu belirtmiştir (madde 3.1). Ancak, bu anlaşma açık bir şekilde devletlere ait savaş gemisi ve devletlere ait diğer tür gemileri kapsamadığını belirtmiştir (madde 3.3).

3.4.3 Arktik Uluslararası Bilimsel İş Birliğini Artırma Anlaşması

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, 2013'te İsveç'in Kiruna kentindeki Sekizinci Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısında, Kuzey Kutup Devletleri Bakanları, bölge devletleri arasında gelişmiş bilimsel araştırma iş birliğine yönelik bir düzenleme için çalışmak üzere bir Görev Gücü oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda, 11 Mayıs 2017 tarihinde Alaska'daki Fairbanks'te düzenlenen 10. Bakanlar toplantısında Arktik Uluslararası Bilimsel İşbirliğini

²⁵² Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic, Madde 21(2) (b) 8th Ministerial Meeting in Kiruna, 15 May 2013. (Erişim: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/529>).

Artırma Anlaşması (*Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation*) imzalanmıştır²⁵³. Anlaşma'nın 1. maddesi, bazı terminolojileri ayrı ayrı açıklama yoluna gitmiştir. Buna göre;

- Kolaylaştırmak (*Facilitate*), zamanında değerlendirmek ve mümkün olduğunca çabuk karar vermek dahil olmak üzere tüm gerekli prosedürlerin takip edilmesidir.
- Katılımcı (*Participant*), bu Anlaşma uyarınca; Bir taraf veya taraflar adına hareket eden, bilimsel ve teknolojik departmanlar ve acenteler, araştırma merkezleri, üniversiteler ve kolejler, müteahhitler, yatırımcılar ve diğer ortakları kapsamaktadır.
- Bilimsel Faaliyetler (*Scientific Activities*), Arktik'i, bilimsel araştırma, gözetleme ve değerlendirme yoluyla daha iyi anlama çabaları anlamına gelmektedir. Sadece bunlarla sınırlı olmamakla birlikte, bu faaliyetler arasında, bilimsel araştırma projeleri ve programları, keşifler, gözlemler, anketler, modelleme ve değerlendirmeleri planlamak ve uygulamak; personel eğitmek; bilimsel seminerler, sempozyumlar, konferanslar, çalışmalar ve toplantılar planlamak, düzenlemek ve yürütmek; bilimsel verileri, fikirleri, sonuçları, yöntemleri, deneyimleri ve geleneksel ve yerel bilgileri toplamak, işlemek, analiz etmek ve bilgi paylaşmak; örnekleme metodolojileri ve protokolleri geliştirmek; yayınlar hazırlamak; araştırma destek lojistiği ve araştırma altyapısını geliştirmek, uygulamak ve kullanmak vardır²⁵⁴.

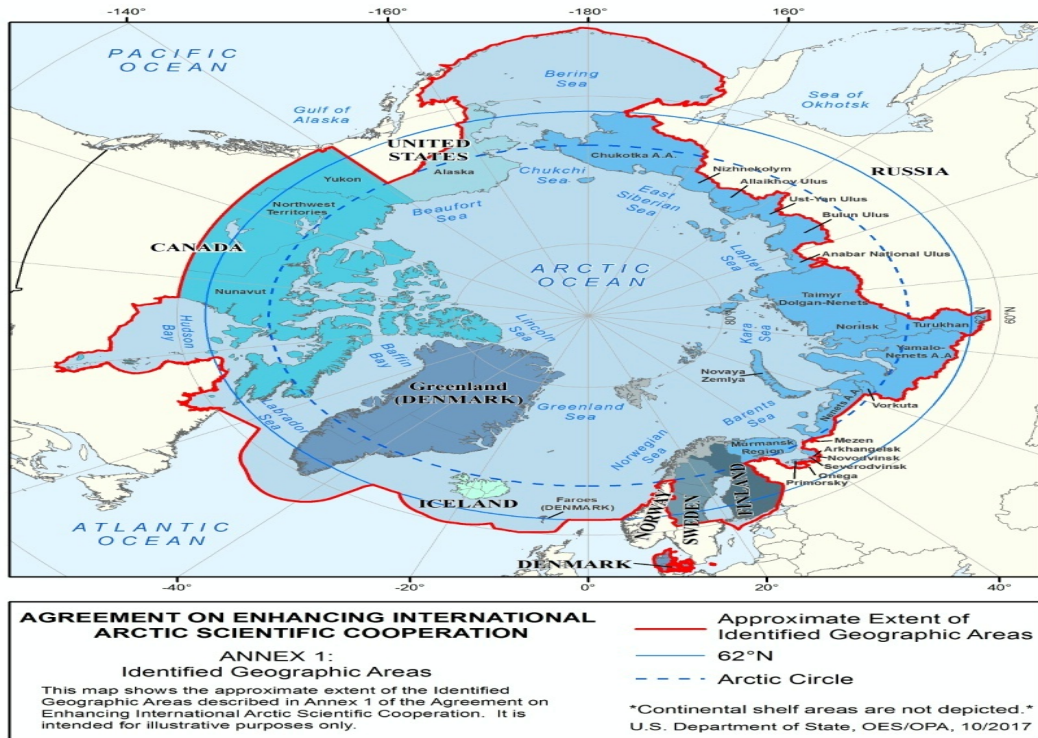
Aynı maddenin içeriğinde, Anlaşma'nın Tanımlanmış Coğrafi Alanlar (*Identified Geographic Areas*) başlıklı 1 numaralı Ek'ine atıfta bulunulmuştur. Anlaşma'nın amaçları için Tanımlanmış Coğrafi Alanlar, taraf devletlerin belirlemiş olduğu ve uluslararası hukuk kurallarınca kabul gören iç sular, karasuları, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı alanları dahil olmak

²⁵³ Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1916>).

²⁵⁴ Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation 2017, Article 1.

üzere, egemenlik, egemen haklar veya yargı yetkisi kullandığı alanları içermektedir. Tanımlanmış Coğrafi Alanlar ayrıca 62 derece kuzey enleminin kuzeyindeki açık denizlerdeki ulusal yetki alanının ötesindeki alanları da içermektedir²⁵⁵. Buna göre, belirtilen alan Harita 8'de gösterildiği gibidir.

Bu Anlaşmanın amacı, Kuzey Kutbu hakkında bilimsel bilgilerin geliştirilmesinde verimliliği artırmak amacıyla bilimsel faaliyetlere ilişkin iş birliğini güçlendirmektir (madde 2). Bu Anlaşma kapsamındaki iş birliği faaliyetlerine ilişkin taraflar veya katılımcılar aralarında finansman, bilimsel ve araştırma sonuçlarının kullanımı, tesisler ve ekipmanların kullanımı ve anlaşmazlık çözümü gibi konuları içeren özel anlaşmalar veya düzenlemeler yapmalıdırlar (madde 3). Taraflar, bu Anlaşma'nın amaçlarını ilerletmek doğrultusunda, katılımcıların araştırma platformlarına, materyallerine, örneklerine, verilerine ve ekipmanlarına ulaşmak için kendi bölgelerinde yapacakları giriş ve çıkışlarda elinden gelen çabayı göstermelidir (madde 4).

Harita 8²⁵⁶

²⁵⁵ Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation 2017, Annex I: Identified Geographic Areas. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/1916>).

²⁵⁶ U.S. Department of State, Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation. (Erişim Tarihi: 6.3.2019, <https://www.state.gov/e/oes/ocns/opa/arc/278907.htm>).

Taraflar, katılımcıların ulusal sivil araştırma alt yapısına ve tesislerine erişimini kolaylaştırmak için çabalamalıdır. Ayrıca, bu Anlaşma kapsamında Tanımlanmış Coğrafi Alanlarda Bilimsel Faaliyetler yürütmek amacıyla ekipman ve malzemelerin taşınması ve depolanması gibi lojistik hizmetleri kullanacaklardır (madde 5).

Aynı şekilde taraflar, katılımcıların, araştırma alanlarına girişini (madde 6) ve bilgilere erişimini (madde 7) sağlamalıdır. Taraflar, farklı eğitim düzeyinde öğrenim gören öğrencileri, bilimsel araştırmalara dahil etmek için fırsatlar yaratmalı (madde 8), katılımcıları, bilimsel faaliyetler kapsamında, yerel ve geleneksel bilgileri öğrenmeye teşvik etmelidir (madde 9).

Anlaşma'nın yukarıda belirtilen maddeleri, Arktik Konseyi'ne üye Arktik devletleri dışında, yerel halkların, bölge dışı devletlerin ve Arktik ile ilgili çalışmalar yürütmekte olan bilim insanlarının, Arktik iş birliğine dahil edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.5 Arktik Konseyi'nin Kuruluşundan Günümüze Değişimi

Belirtildiği üzere Arktik iş birliğinin sağlanması konusunda, Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin yetersiz olduğuna ilişkin tartışmalar ve Kanada'nın teşvikleri doğrultusunda Arktik Konseyi kurulmuştur. Arktik Konseyi, önceleri sadece çevre konularına ilişkin bir araştırma kurumu gibi nitelendirilebilir. Bağlayıcı niteliği olmayan bir metin ile kurulması, daimî bir sekreteryanın ve sabit bir bütçe sisteminin bulunmaması, üye devletler üzerinde etkili taahhütler belirleyememesi, Arktik Konseyi'nin zayıf bir yapıya sahip olmasına sebebiyet vermektedir. Günümüzde ise Arktik Konseyi, daimî bir sekreterya ve sabit bütçe sisteminin bulunmaması, üye devletler üzerinde etkili taahhütler belirleyen bir kuruluş haline gelmiştir. Arktik Konseyi'nin kuruluş çalışmalarının başladığı 1991 yılından günümüze, hangi gelişmeler ışığında bu değişimi geçirdiğini, üç farklı dönem içerisinde değerlendirebiliriz; (i) Kuruluş süreci, (ii) Daimî sekreterya ve sabit bütçe tartışmaları, (iii) Konsey çatısı altında bağlayıcı uluslararası anlaşmaların imzalanması.

(i) Kuruluş süreci: İklim değişikliği ve deniz kirliliği gibi konuların devletlerin iş birliği, özellikle diğer Arktik devletlerinin Rusya ile olan ilişkisi temelinde ele alınması için 1991 yılında, Arktik Çevre Koruma Stratejisi kurulmuştu. AEPS, yapısı itibariyle bilimsel araştırma ve paylaşım yetisinin ötesine gidememesine rağmen AEPS'nin çatısı altında görev alan AMAP'ın sunduğu veriler, özellikle Rusya'nın deniz alanlarında deniz kirliliğinin had safhada olduğunu göstermiştir²⁵⁷.

Nitekim Kanada hem bölge çevresinin korunması hem de diğer konulara ilişkin Arktik rejiminde daha etkili rol oynayabilecek bir yapının kurulması için öncülük etmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda, 1996 yılında Arktik Konseyi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Arktik Konseyi, AEPS ile karşılaştırıldığında daha fazla görev yüklenmiştir. Yukarıda belirttiğimiz üzere Arktik Konseyi, hem bölgeye ilişkin bilgiyi ve ilgiyi artırmak amaçlı sürdürülebilir bir kalkınma programı geliştirmiş, hem de yerli halkların ve Arktik dışı devletlerin örgütte rol oynaması açısından yenilik getirmiştir. Öte yandan, esnek hukuk yapısına sahip Konsey'in, özellikle ABD ve Rusya'nın etkisi doğrultusunda daimî bir sekreteryası ve sabit bir mali programı veya bütçesi bulunmamaktaydı.

(ii) Daimî sekreteryası ve sabit bütçe tartışmaları: Daimî sekreteryası ve sabit bütçenin oluşturulması tartışmalarının bir tarafında ABD, Kanada, Rusya diğer tarafında ise İskandinav devletleri yer almıştır.

Arktik Konseyi'nin kuruluş sürecinde İskandinav devletleri, Arktik Konseyi'nin güçlü bir örgütsel kapasiteye sahip olması gerektiği görüşündeydiler. Bu bağlamda, Konsey'in çalışma gruplarının yapacağı çalışmaların maliyetlerinin belirli ve müşterek bir hazineden karşılanabilmesi açısından sabit bir bütçenin belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

---

²⁵⁷ The Arctic Monitoring and Assessment Programme, PCB in the Russian Federation: Inventory and Proposals for Priority Remedial Actions, Oslo, Norway: Arctic Council, 2000, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/723/PCB-in-the-Russian-Federation-Inventory-and-Proposals-for-Priority-Remedial-Actions.pdf?sequence=1&isAllowed=y>).

Finlandiyalı siyasetçi Peeka Haavisto'nun Arktik Konseyi yapısı incelemesinde belirttiği üzere²⁵⁸, Arktik Konseyi'ne ait faaliyetler gönüllü olarak, üye devletlerce finanse edilmektedir. Mevcut uygulamada, devletler destek vermek istedikleri projeleri önermekte ya da tanımlamakta ve ilgilenen devletler kendileri için uygulama ve ödeme yapmada öncülük etmektedir. Arktik Konseyi'nin kalıcı bir yapıya sahip olması açısından eşit ve geniş bir finansman sistemi getirilmesi gereklidir. Ancak, ABD ve Rusya, örgüt içindeki bağımsızlıklarının etkilenebileceği düşüncesinden dolayı sabit bütçe fikrine karşı çıkmıştır.

Bir yandan Arktik Konseyi faaliyetlerinin işleyişini ve eşit finansal katkıyı oluşturabilmek, bir yandan da ABD ve Rusya'nın çekincelerini ortadan kaldırmak için farklı bir çözüm yolu üretilmiştir. 2002 yılında yapılan Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı sonucunda yayınlanan İnari Deklarasyonu, Uluslararası İş Birliğindeki Ortak Arktik Konseyi (Arctic Council as a Partner in International Cooperation) başlıklı bir kısım içermekteydi. Buna göre, Arktik Konseyi, Arktik iş birliğinde, bölge dışı devletler, bilimsel enstitüler, uluslararası organizasyonlar ve hükümet-dışı kuruluşlardan daha fazla katkı almayı hedeflemektedir²⁵⁹. Ayrıca, aralarında İskandinav Çevre Finans Kurumu'nun da (Nordic Environment Funding Corporation (NEFCO) bulunduğu bazı uluslararası finans kuruluşlarının finansal ve uzman görüş desteklerine değinilmiştir²⁶⁰.

İskandinav Çevre Finans Kurumu, 1990 yılında, İskandinav devletlerinin kurduğu çevre konularına ilişkin farkındalığı artırmayı amaçlayan bir finansman kuruluşudur²⁶¹. Kuruluşa ayrı bir parantez açılmasının sebebi ise, Arktik Konseyi'nin, bu kuruluştan Konsey girişimlerinin finansmanı ile ilgili bir

²⁵⁸ Pekka Haavisto, Review of the Arctic Council Structures, Consultant's Study, 29 June 2001. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/449/ACSAO-FI01_6_AC_Structure_final.pdf?sequence=1).

²⁵⁹ İnari Declaration 2002. 10 October 2002, Finlandiya. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://oaarchive.arcticcouncil.org/bitstream/handle/11374/88/03_inari_declaration_2002_signed.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Nordic Environment Finance Corporation (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.nefco.org/who-we-are>).

arka plan taslağı hazırlanmasında yardımcı olmasını istemesidir²⁶². Temaslar sonucunda, Proje Destek Aracı (Project Support Instrument (PSI) adında bir sistem ortaya çıkmıştır.

Proje Destek Aracı (PSI), hibe ve devir dahil olmak üzere geniş bir yelpazedeki finansman düzenlemelerinden faydalanabilecek, gönüllü ve kimseye ait olmayan bir mekanizmadır. Mekanizma, NEFCO tarafından yönetilmekte ve Arktik Konseyi tarafından onaylanan öncelikli kirlilik azaltma projeleri için finansman sağlamaktadır²⁶³. Nitekim, 10 yıllık bir süreç sonunda, NEFCO tarafından yönetilen Proje Destek Aracı (PSI), 2014 yılından itibaren bölgedeki kirliliğin önlenmesine odaklanan Arktik Konseyi projelerini desteklemek için kullanılmaya başlanmıştır²⁶⁴. Oluşturulan sistem sayesinde, Arktik Konseyi'nin üye devletler üzerinde etki yaratacak sabit bir bütçe sistemi bulunmamasına rağmen bölgeye ilişkin yapılacak faaliyetler için devletlerin ayrı ayrı finansal katkı yapma ihtiyacı ortadan kaldırılmıştır.

Aynı dönem içerisinde, Arktik Konseyi üye devletleri arasındaki diğer bir tartışma konusu ise daimî sekreteryanın kurulmasıydı. Arktik Konseyi'nin kuruluş sürecinde, İskandinav devletlerinin daimî bir sekreteryaya kurulmasına ilişkin çabaları, Arktik Konseyi'nin kurulma aşamasında başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Özellikle, ABD ve Rusya'nın karşı çıktığı daimî sekreteryaya oluşumu, Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nde olduğu gibi daimî üyelerin bu görevi gönüllü olarak üstlenmesi ve sekreteryaya görevlerini sağlaması yönünde karar alınmasına sebebiyet vermiştir²⁶⁵. Sekreteryaya destek görevleri

²⁶² Nordic Environment Finance Corporation, Arctic Council Project Support Instrument (PSI) Manual, PSI Committee (PCOM) Meeting Seventh Meeting Helsinki, 28 March 2017. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://www.nefco.org/sites/nefco.org/files/pdf-files/psi_manual_27.2.2017.pdf).

²⁶³ Nordic Environment Finance Corporation, Arctic Council Project Support Instrument. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.nefco.org/work-us/our-services/grants/arctic-council-project-support-instrument>).

²⁶⁴ Arctic Council, Arctic pollution prevention and mitigation fund becomes operational, 13 March 2014. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.arctic-council.org/en/our-work2/8-news-and-events/220-arctic-pollution-prevention-and-mitigation-fund-becomes-operational>).

²⁶⁵ Arctic Council, Rules of Procedure, Iqaluit, 1st Arctic Council Ministerial Meeting, 1998, Article 29. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/1783/EDOCs-3688v2ACMMUS02_BARROW_2000_6_SAO_Report_to_Ministers_Annex1_Rules_of_Procedure.pdf?sequence=1).

(*secretariat support functions*) başlıklı 32. Madde şunu belirtmiştir: ‘*Ev sahibi ülke, ileri dönemlerde gerçekleşecek Bakanlar ve Arktik Kıdemli Görevliler toplantıları için irtibat ve koordinasyon hazırlıklarını kolaylaştırmaktan, sekreteryaya destek işlevlerini sağlamaktan ve Arktik Konseyi’nin gerektirebileceği veya yönlendireceği diğer işleri yapmaktan sorumludur.*²⁶⁶’

Daimî sekreteryaya konusundaki tartışmalar hemen hemen tüm Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı’nda konu olmuştur. Başta Norveç olmak üzere tüm İskandinav devletleri, daimî sekreteryanın kurulması konusunda ısrarlarını belirtmişlerdir. 2000 yılında ABD’nin Barrow kentinde gerçekleşen toplantıda, Norveç, daimî sekreteryanın kurulması yönündeki görüşlerini yinelemiş ve çalışma gruplarının sekreteryalarına ilişkin dengeli finansal sorumluluğun olması gerektiğini belirtmiştir²⁶⁷. Barrow Deklarasyonu sonucunda Arktik Konseyi faaliyetleri için dengeli ve sağlıklı bir finansal fon sistemi oluşturulmasının önemini altı çizilirken²⁶⁸, daimî sekreteryaya konusunda bir gelişme belirtilmemiştir.

Yapılan görüşmelerde, taleplerine olumlu yanıt alamayan İskandinav devletleri, kendi aralarında bir mutabakata vararak, ortak bir sekreteryaya yönetmeye karar vermişlerdir. Bu doğrultuda, 2006 yılından 2013 yılına kadar sırasıyla başkanlık yapacak olan Norveç, Danimarka ve İsveç, Norveç’in Tromso kentinde geçici bir Arktik Konseyi Sekreteryası’nın kurulması kararını almışlardır²⁶⁹.

---

²⁶⁶ Ibid, Article 32.

²⁶⁷ Arctic Council, Notes from the Second Ministerial Meeting, Barrow, Alaska, U.S.A., October 12-13, 2000, s.13. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://oaarchive.arcticcouncil.org/bitstream/handle/11374/1579/MM02_Notes_Barrow.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

²⁶⁸ Barrow Declaration 2000. Article 20. 13 October 2000, USA. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://oaarchive.arcticcouncil.org/bitstream/handle/11374/87/02_barrow_declaration_2000_signed.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

²⁶⁹ Report of Senior Arctic Officials to Arctic Council Ministers. Tromso, Norway. April 2009, s. 33. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/1555/-ACMM06_Tromsoe_2009_SAO_Report_to_Ministers_En.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Nitekim, bu gelişmeleri takiben, 2011²⁷⁰ yılında yapılan Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı sonucunda, 2013 yılından itibaren görev almak üzere Arktik Konseyi Daimî Sekreteryası'nın, Norveç, Danimarka ve İsveç'in başkanlık dönemleri süresince Arktik Konseyi Sekreteryası'nın görev yaptığı Norveç'in Tromso kentinde bulunan *Fram Center*'da kurulmasına karar verilmiştir.

Kanaatimce, Daimî Sekreteryası'nın kurulması kararını, İskandinav devletlerinin bir başarısı olarak nitelendirmek yanlıştır. Aslında bu karar, ABD ve Rusya'nın Arktik'e ilişkin politikalarının değişim gösterdiğinin bir işaretidir. Yukarıda belirttiğimiz üzere, 2011 Nuuk Deklarasyonu'yla birlikte Arktik Konseyi çatısı altında bağlayıcı uluslararası anlaşmaların imzalanması bu değişimin başka bir göstergesidir.

(iii) Konsey çatısı altında bağlayıcı uluslararası anlaşmaların imzalanması: Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı'nda imzalanan anlaşmaların, Arktik Konseyi'nin kuruluşundan günümüze olan değişimindeki etkisi, farklı açılardan değerlendirilmelidir. Öncelikle, bu anlaşmaların, bağlayıcı niteliği olmayan metinle kurulan Konsey'deki hukuki önemi, daha sonra bu anlaşmaların içerikleri kapsamında rolü ve Arktik Konseyi'nin bölgedeki statüsüne olan etkisi ele alınmalıdır.

Arktiki Konsey ve esnek hukuk başlıklı kısımda tartıştığımız üzere, ABD ve Rusya'nın bölgeye ilişkin politik tutumu, İskandinav devletlerinin tutumuna göre farklılık göstermektedir. Arktik iş birliği çerçevesinde taahhütlere bağlı kalmak istemeyen bu iki devlet, Arktik Konseyi'nin kuruluş döneminde, Örgüt'ün etkili bir uluslararası kuruluş olmasını baltalamıştır. Ancak, hem 2004 ACIA Raporu hem de İskandinav devletlerinin baskıları, Arktik Konseyi içerisindeki bazı dengelerin değişmesini sağlamıştır. Yukarıda belirtildiği üzere, daimî sekreteryanın kurulması ve sabit bütçe sisteminin işlevini sağlayacak, finansal düzenin getirilmesi bu değişimlerin başında gelmektedir.

²⁷⁰ Nuuk Declaration 2011. 12 May 2011, Greenland.(ErişimTarihi: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/92>).

Arktik Konseyi taraflarınca, 2011 yılından günümüze, Arktik Hava ve Deniz Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşması, Arktik Deniz Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlık ve Müdahale İş Birliği Anlaşması ve Arktik Uluslararası Bilimsel İş Birliğini Artırma Anlaşması olmak üzere üç uluslararası anlaşma imzalanmıştır. Nitekim bu anlaşmalar, esnek hukuk yapısına sahip Arktik Konseyi'nin, taraflar üzerinde herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamasına rağmen, himayesinde, uluslararası anlaşmalar oluşturulmasına engel olmadığına göstergesidir.

Öte yandan, Arktik Konseyi'nin çatısı altında yürürlüğe konulan anlaşmalara ilişkin yaptığı çalışmada Rottem, anlaşmaların içeriğinde etkili ve kapsamlı taahhütlerin bulunmadığını, bu anlaşmaların işlevsel etkilerinden çok sembolik önem taşıdığını ileri sürmüştür²⁷¹. Rottem, bu sebepten ötürü, Arktik Konseyi'nin karar verici bir örgüt değil de karar şekillendirici bir örgüt olarak kalmaya devam edeceğini öngörmüştür²⁷². Anlaşmaların, taraflar üzerinde detaylı taahhüt veya yaptırım getiren bir içeriğe sahip olmadıkları yönündeki eleştirilere katılmakla birlikte, kanaatimce, Arktik Konseyi'nin kuruluş sürecindeki konumu ile günümüzdeki konumu arasında önemli farklılıklar vardır. Farklılıkların arasında yapılan uluslararası anlaşmalar da yer almaktadır. Her ne kadar, bu anlaşmalar söz konusu yetersizlikleri içerse de, ileriki dönemlerde, Arktik Konseyi'nin çatısı altında yapılabilecek daha detaylı ve kapsamlı anlaşmaların yolunu açmıştır.

3.6 Arktik Konseyi'nde Gözlemci Statüsünde Olan Kuruluşlar

Arktik Konseyi'ne ilişkin bir diğer eleştiri konusu ise, kısıtlı üyelik sayısına sahip olmasıdır²⁷³. Kuruluşundan günümüze, yirmi seneyi aşkın bir süre geçmesine rağmen, kurucu üye olan sekiz Arktik devleti dışında kalan hiçbir devlet, Konsey'e taraf olamamıştır. Bölge dışı devletlere verilen gözlemci statüsü, Arktik Konseyi'nin Arktik iş birliği çerçevesinde, bölge dışı devletlerle olan ilişkisini belirlemek açısından önemlidir. Arktik Konseyi Kurucu Deklarasyonu

²⁷¹ Svein Vigeland Rottem, "A Note on the Arctic Council Agreements", *Ocean Development & International Law*, Vol 46:1, 2015, s. 58-59.

²⁷² Ibid.

²⁷³ Olav Schram Stokke, *Environmental security in the Arctic: The case for multilevel governance*, *International Journal*, Vol. 66, No. 4, 2011, s. 843.

olan Ottawa Deklarasyonu'nda belirtildiği üzere, Arktik Konseyi'ndeki gözlemci statüsü bölge devleti olmayan devletleri, küresel ve bölgesel hükümetlerarası ve parlamentolararası örgütleri ve Konsey'in belirlediği sivil toplum kuruluşlarını kapsamaktadır (madde 3). Konsey'de, 13 devlet, 13 hükümetlerarası ve 12 sivil toplum örgütü olmak üzere 38 gözlemci statüsünde katılımcı vardır.

Yukarıda belirtildiği üzere Ottawa Deklarasyonu, gözlemci statüsüne sahip olabilecek kuruluşları kategorize etmiştir. Ancak, bu statüye sahip kuruluşların, kabul edilme kriterleri ve Arktik Konseyi'ndeki kapasiteleri belirtilmemiştir. Graczyk, gözlemci statüsünün, gözlemcilerin Konsey içindeki çıkarları, amaçları ve kapasiteleri bakımında sembolik olduğunu belirtmiştir²⁷⁴. Ancak, Arktik Konseyi'ne ilişkin hemen hemen tüm gelişmelerin başlangıç sebebi olarak görülen ACIA Raporu'nun sonuçları doğrultusunda, bölge dışı kuruluşlar, Arktik'e ilişkin daha fazla ilgi ve istek göstermiştir²⁷⁵.

2011 yılında, Nuuk kentinde gerçekleştirilen Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı'na sunulan Arktik Kıdemli Görevliler Raporu, gözlemci statüsündeki kuruluşların kabul edilme şartlarına ve Konsey içindeki rollerine ilişkin önerilerde bulunmuştur²⁷⁶. Nitekim, bu yenilikler kabul edilmiş ve hem 2013 yılında yayınlanan Arktik Konseyi Gözlemci El Kitabı²⁷⁷ (*Arctic Council Observer Manual*), hem de Arktik Konseyi'nin resmi internet sitesinde, bu bilgiler sunulmuştur. Buna göre, gözlemcileri kabul etme kriterleri:

- Arktik Konseyi Kuruluş Deklarasyonu'nda belirtildiği üzere gözlemci statüsü bölge devleti olmayan devletlere açıktır. Ayrıca, küresel ve

²⁷⁴ Piotr Graczyk, "Observers in the Arctic Council – evolution and prospects", *The Yearbook of Polar Law* 3, 2011, s. 614.

²⁷⁵ Andrew Chater, *Explaining Non-Arctic States in the Arctic Council*, *Strategic Analysis*, 40:3, 2016, s. 177-178.

²⁷⁶ Senior Arctic Officials (SAO) Report to Ministers, Nuuk, Greenland, May 2011. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/1535/SAO_Report_to_Ministers_-_Nuuk_Ministerial_Meeting_May_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

²⁷⁷ Arctic Council Observer Manual For Subsidiary Bodies, Kiruna, Sweden, 2013. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/939/EDOCs-3020-v1B-Observer-manual-with-addendum-finalized_Oct2016.PDF?sequence=8&isAllowed=y).

bölgesel hükümetlerarası ve parlamentolararası örgütler ve Konsey'in belirlediği sivil toplum kuruluşları gözlemci statüsü alabilmektedir.

- Ottawa Deklarasyonu'nda tanımlanan Arktik Konseyi'nin hedeflerini kabul etmek ve desteklemek.
- Arktik devletlerinin egemenliğini, egemen haklarını ve Kuzey Kutbu'ndaki yetki alanlarını tanımak.
- Özellikle Deniz Hukuku olmak üzere Arktik Okyanusu için kapsamlı bir hukuki çerçevenin geçerli olduğunu ve bu çerçevenin bu okyanusun rejimi için sağlam bir temel oluşturduğunu kabul etmek.
- Arktik bölgesindeki yerli halkların değerlerine, ilgi alanlarına, kültürlerine ve geleneklerine saygı göstermek.
- Daimî Katılımcıların ve Arktik yerli halklarının çalışmalarına katkıda bulunma konusunda finansal ve siyasi isteklilik göstermek.
- Arktik Konseyi'nin çalışmalarını desteklemek ve Arktik'e ilişkin endişeleri küresel karar organlarına iletmek²⁷⁸.

Gözlemcilerin rolü:

- Gözlemci statüsü verildikten sonra gözlemciler Arktik Konseyi toplantılarına davet edilir.
- Gözlemcilerin öncelikli rolü, Arktik Konseyi'nin çalışmalarını gözlemek ve Çalışma Grupları düzeyindeki toplantılarda katkı sunmaktır.
- Gözlemciler, Taraflar ve Daimî Katılımcı aracılığıyla projeler önerebilir, ancak gözlemcilerden herhangi bir projeye yapılan mali katkı, Arktik

²⁷⁸ Arctic Council, Observers. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/observers>).

Kıdemli Görevlileri tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, Daimî Katılımcı'ların mali katkısını aşamaz.

- Gözlemcilerin davet edildiği toplantılarında, gözlemciler, Konsey Başkanı'nın takdirine bağlı olarak, Taraflar ve Daimî Katılımcılar'dan sonra açıklama yapabilir, yazılı beyanlarda bulunabilir, ilgili belgeleri sunabilir ve görüşülen konular hakkında görüş bildirebilirler. Ayrıca, gözlemciler Arktik Konseyi Bakanlar Toplantıları'nda yazılı beyanlarda bulunabilirler²⁷⁹.

Her ne kadar, Nuuk Deklarasyonuyla birlikte, gözlemcilere yazılı beyanda bulunma, Çalışma Grupları düzeyinde toplantılara katılma ve Arktik Konseyi'ne taraf devletlerin yaptığı mali katkıları aşmamak şartıyla, projelere mali katkıda bulunulması gibi yeni yetkiler tanınmışsa da gözlemcilerin Arktik Konseyi içerisindeki kapasiteleri oldukça kısıtlıdır²⁸⁰. Graczyk ve Koivurova, gözlemcilerin sayısının ve Konsey içindeki kapasitelerinin kısıtlı olmasını, Arktik devletlerinin çekincelerine ilişkilendirmiştir. Bu çekinceler; (i) bölge dışı devletler kolaylıkla gözlemci statüsü kazanır ve kapsamlı haklara sahip olursa, Arktik devletlerinin örgüt içi gücünün sarsılabileceği; (ii) bölge dışı devletler ve kuruluşların, Arktik'teki yaşamı, çevreyi ve kültürü anlamakta zorluk çekebileceği; (iii) Avrupa Birliği ve Çin gibi güçlü aktörlerin, deniz ticaret yollarının hukuki rejimine ilişkin farklı bakış açılarına sahip olabileceğidir²⁸¹. Söz konusu çekinceler doğrultusunda hareket eden Arktik Konseyi, gözlemci statüsündeki kuruluşların Konsey içindeki konumlarına ilişkin bir değişikliğe yakın dönem içerisinde gitmeyeceğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

3.7 Arktik Konseyi'nde Yerli Halkların Statüsü

Arktik sınırları içerisinde yaklaşık olarak 4 milyon insan yaşamaktadır ve bu halkın hemen hemen %10'u yerli halklardan (*Indigenous peoples*'

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ P. Graczyk and T. Koivurova, "A new era in the Arctic Council's external relations? Broader consequences of the Nuuk observer rules for Arctic governance", Polar Record 50, Cambridge University Press, 2014, s. 230.

²⁸¹ Ibid, 229-230.

oluşmaktadır. Bu yerli halk popülasyonu, *Saami, Nenets, Khanty, Evenk ve Chukchi, Aleut, Yupik ve Inuit* olmak üzere 40'a yakın farklı yerli halkı kapsamaktadır. Söz konusu yerli halklar, binlerce yıldır bu bölgede yaşamakta ve üzerinde yaşadıkları toprakla özel bir bağlantı kurmaktadır. Kendilerine özgün dilleri, kültürleri, balıkçılık ve avcılık teknikleri, Arktik'teki yerli halkların eşsiz özellikleridir. Ancak, sanayileşme ile başlayan küresel ısınma, ekolojik değişim ve gelişmiş devletlerin Arktik'e gidişi, yerli halkların farklı kültürünü tehdit etmektedir.

Arktik'teki yerli halk popülasyonunun yanı sıra Dünya üzerinde yerli halk üyesi olarak kabul edilen yaklaşık 370 milyon insan vardır. Bu insanların, diğer tüm insanlar gibi temel insan haklarına sahip olması ve bu haklarını savunması önemli bir noktadır. Nitekim, uluslararası hukuk yerli halkların haklarını ve çıkarlarını korumak amaçlı farklı çalışmalar içermektedir.

Bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan uluslararası belgelerin hemen hemen hepsi yirminci yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır. Bunun nedeni, yerli halkların uluslararası toplumda önceleri kabul görmemesiydi. Ancak bu görüş değişim göstermiş, yerli halkların durumu uluslararası alanda ele alınmış ve yerli halklar, Birleşmiş Milletler nezdinde diğer azınlık olarak nitelendirilen toplumlardan ayrı bir özel durum olarak kabul edilmiştir.²⁸²

Geleneksel hayat biçimleri ve toplum özellikleri modern toplum olgusundan tamamen farklı olmasına rağmen yerli halkların genel olarak kabul edilmiş bir tanımı bulunmamakla birlikte yerli halklara ilişkin hemen hemen tüm çalışmalarda *Martinez Cobo*'nun yerli halk tanımına yer verilmektedir. Birleşmiş Milletler Yerli Halklara karşı Ayrımcılık Özel Raportörü, *Martinez Cobo*, yaptığı Yerli Halklara Karşı Ayrımcılık Sorunu Çalışması'nda, yerli halkları şu şekilde tanımlamıştır: “Yerli halklar, kendi bölgelerinde gelişen istila öncesi veya sömürge öncesi toplumlarla tarihsel bir devamlılığa sahip olan, kendilerini şu anda bu bölgelerde hüküm süren toplumların diğer

²⁸² D. Sanders, “Indigenous peoples: issues of definition”, International Journal of Cultural Property, Vol. 8, 1999.

kesimlerinden veya bir kısmından farklı olarak kabul eden topluluklardır. Toplumun şu an egemen olmadığı kesimlerinde yaşayan ve gelecek nesiller için atalarının topraklarını, halk olarak devam eden varoluşlarını, etnik kimliklerini ve kendi kültürel yapılarını, sosyal olarak korumaya, geliştirmeye ve iletmeye kararlı topluluklardır.²⁸³

İnsan haklarına ilişkin birçok metin, eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerini vurgulamaktadır²⁸⁴, ancak uygulamada yerli halklar bu ayrımcılık yapmama ilkelerinden uzun süre yararlanamamıştır. Uluslararası toplumun değişimiyle birlikte aralarında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1957 yılında yürürlüğe koyduğu ve 1989 yılında yenilediği Yerli ve Kabile Halkları Sözleşmesi'nin²⁸⁵ de yer aldığı birçok metin hazırlanmıştır. Yerli halkların haklarına ilişkin yapılan uluslararası metinler arasında en güncel ve en önemli kabul edilen diğer bir metin ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 13 Eylül 2007 tarihinde kabul edilen Yerli Halkların Hakları Deklarasyonu'dur²⁸⁶. Deklarasyon, yerli halkların diğer insanlardan ayrı tutulmaması gerektiğini ve tüm temel insan haklarına sahip olduklarını belirtmektedir.

Yerli halkların uluslararası toplumda değişen konumu, Arktik bölgesindeki yerli halkları da kapsamıştır. Öyle ki, bölge devletleri hem ulusal hukuk sistemlerinde²⁸⁷ hem de kurdukları hükümetlerarası forumlarda yerli halklara yer vermiştir. Bununla birlikte, ulusal yasaların yerli hakları koruduğu ve yerli halklarla ilişkiler için özel gereksinimleri tanımladığı durumlarda bile, teorik yasalarla pratik uygulama arasında farklılıklar bulunmaktadır.²⁸⁸

---

²⁸³ **M. Cobo**, "Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations", Department of Economic and Social Affairs Indigenous Peoples, 1983.

²⁸⁴ **J. Anaya**, "International human rights and indigenous peoples: The move toward and the multicultural state", Arizona Journal of International & Comparative Law, Vol. 21, Issue 1, 2004.

²⁸⁵ International Labour Organization (ILO), Indigenous and Tribal Peoples Convention, C169, 27 June 1989, C169.

²⁸⁶ UN General Assembly, United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: resolution / adopted by the General Assembly, 2 October 2007, A/RES/61/295.

²⁸⁷ **L. Hughes**, "Relationships with Arctic indigenous peoples: To what extent has prior informed consent become a norm?" RECIEL, Vol. 27, Issue 1, 2018.

²⁸⁸ **K. Hansen and N. Bankes**, 'Human Rights and Indigenous Peoples in the Arctic: What are the Implications for the Oil and Gas Industry?' In A Mikkelsen and O Langhelle (eds), Arctic Oil and Gas, Sustainability at Risk?, Routledge, 2008, s.310.

Arktik Çevre Koruma Stratejisi, yerli halkların bölgeyle olan ilişkisinin göz önünde bulundurmuş ve çevre koruma sorumluluklarını ortaya koymuştur. Hem AEPS Bakanlar Toplantısı sonucu yayımlanan Nuuk Deklarasyonu²⁸⁹ hem de Rio Deklarasyonu²⁹⁰ yerli halkların çevre yönetimi ve gelişimindeki önemine değinmiş, bölge devletlerinin bu topluluklara daha fazla önem vermesi gerektiğini belirtmiştir.

Arktik Konseyi'nin kurulmasıyla yerli halkların bölgedeki statüsü de değişime uğramıştır. Yerli halklar, Arktik Konseyi'nde sürekli katılımcı olarak adlandırılan değişik bir statüye sahip olmuştur²⁹¹. Böylece her ne kadar, üye devletler kadar yetki sahibi olmasalar da yerli halklar diğer gözlemci statüsündeki kuruluşlardan ayrı tutulmuştur. Arktik Konseyi'nde yer alan yerli halklara, daimî katılımcı (*permanent participants*) statüsü tanınmıştır. Arktik Konseyi, daimî katılımcı pozisyonunu oluşturarak, yerli ilişkiler için ilerici bir forum olarak görülebilir. Aslında, böyle bir statünün oluşturulmasındaki amaç, Arktik Konseyi içindeki yerli temsilcileriyle aktif katılım ve tam danışma sağlamaktır²⁹².

Arktik devletlerinde yaşayan yerli halkları temsil eden yerli halk örgütlerinin altı tanesi, Arktik Konseyi'nde daimî katılımcı olarak bulunmaktadır. Bunlar: Inuit Kutupçevresi Konseyi (*Inuit Circumpolar Council*), Sami Konseyi (*Saami Council*), Rusya Kuzey Yerli Halkları Birliği (*Russian Assosiation of Indigenous Peoples of the North*, RAIPON), Aleut Uluslararası Birliği (*Aleut International Association*, AIA), Arktik Athabaska Konseyi (*Arctic Athabaskan Council*) ve Gwich'in Uluslararası Konseyi (*Gwich'in Council*) olarak adlandırılmaktadır²⁹³. Arktik Konseyi'nde yerli halkları temsil eden bu altı kuruluş, konferanslara katılıp, devlet temsilcileri, Kıdemli Arktik Görevlileri (*Senior Arctic Officials*, SAO) ile çok taraflı ve ikili görüşmeler yapabileceği gibi, Arktik Konseyi çalışma gruplarında da yer alabilmektedir. Bunun da ötesinde, bu kuruluşlar, Arktik Konseyi Bakanlar Toplantıları'na katılabilirler, görüş ve sorularını

²⁸⁹ Nuuk Declaration on Environment and Development in the Arctic 1993.

²⁹⁰ The Rio Declaration on Environment and Development 1992.

²⁹¹ Ottawa Declaration 1996. 19 Eylül 1996, Canada. (Erişim: 10.12.2019, <https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/85>).

²⁹² Arctic Council, Rules of Procedure, 1998

²⁹³ **Burcu G. Akpınar**, Uluslararası Hukuk Çerçevesinden Arktik Güvenliği Politikalarının Analizi: Rusya ve ABD Örneği, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2017, s. 89-90.

yöneltebilirler. Ancak bu kuruluşların oy hakları bulunmamaktadır. 2013 yılında yapılan Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı sonucunda yayımlanan Kiruna Deklarasyonu'nda, Kuzey Kutbu'nun farklı ekonomiler, kültürler ve toplumlar barındırdığını ve Konsey'in temel gücünün, yerli halkların oynadığı eşsiz rolün olduğu belirtilmiştir.²⁹⁴

---

²⁹⁴ Kiruna Declaration 2013. 15 Mayıs, 2013, İsveç. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/93>).

4. BÖLÜM

ARKTİK'İN ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU REJİMİ

4.1 Kuzey Buz Denizindeki Doğal Kaynak Zenginliği

Arktik'in uluslararası deniz hukuku rejimini incelenmesi bağlamında ilk olarak Kuzey Buz Denizi veya Arktik Okyanusu olarak adlandırdığımız alandaki doğal kaynak zenginliklerini ortaya koymamız gereklidir. Kaldı ki, bu kısımda incelenecek olan Arktik kıyı devletlerinin Arktik stratejileri, deniz alanlarındaki hak iddiaları ve bunlara bağlı uyuşmazlıkları bu zenginliklerin bir sonucudur. Çalışmamızın Küresel Isınma'nın Arktik'e Etkisi başlıklı kısmında belirttiğimiz üzere Kuzey Kutup Dairesi içerisindeki kalıcı buzulun %40'ı son otuz yıllık dönem içerisinde erimiştir. Buz kaplı alanın azalmasına ters oranda bölgedeki doğal kaynaklara erişebilirlik artmıştır. Bölge devletlerinin Arktik'teki güç mücadelesinin de esas sebeplerinden biri budur.

2008 yılında, bilimsel araştırma ajansı olan ABD Jeoloji Araştırması (*United States Geological Survey* (USGS)), tüm Kuzey Kutup Dairesi için kamuya açık ilk doğal kaynak tahminini yayınlamıştır. Çevresel Arktik Kaynak Değerlendirmesi (*Circum-Arctic Resource Appraisal* (CARA) isimli çalışmaya göre Kuzey Kutup Bölgesi'nin 90 milyar varil keşfedilmemiş geri kazanılabilir²⁹⁵ petrol, 50 trilyon metreküp geri kazanılabilir gaz ve 44 milyar varil geri kazanılabilir doğal gaz sıvısı içerdiği tahmin edilmektedir²⁹⁶. Bu, dünyadaki toplam keşfedilmemiş petrolün yaklaşık yüzde 13'üne, keşfedilmemiş doğal

²⁹⁵ Teknik olarak geri kazanılabilir terimi, tüm petrol ürünleri; petrol, gaz ve doğal gaz sıvıları kapsamaktadır. Teknik olarak geri kazanılabilirlik, günümüz teknoloji ve endüstri uygulamalarını kullanarak geri kazanılabilen kaynak donanımını ifade etmektedir. **Bakınız:** U.S. Energy Information and Administration, Oil and natural gas resource categories reflect varying degrees of certainty, 17 Temmuz 2014. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=17151>).

²⁹⁶ USGS World Assessment Team, "Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle," USGS Fact Sheet 2008-3049, 2008. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>).

gazın yüzde 30'una ve keşfedilmemiş doğal gaz sınırlarının yüzde 20'sine eşittir. Ayrıca, keşfedilmemiş kaynakların yaklaşık %84'ünün açık denizde bulunduğu tahmin edilmektedir²⁹⁷. Bu tahmin doğrultusunda yapılan keşifler sonucu Dünyanın bilinen geleneksel petrol kaynaklarının takriben %10'una tekabül eden yaklaşık 400 petrol ve gaz sahası Kanada, Alaska ve Rusya'nın bazı bölgelerinde tespit edilmiştir²⁹⁸. Beş Arktik kıyı devleti arasında yüz ölçümünden dolayı en geniş kıta sahanlığına sahip devlet Rusya'dır. Nitekim Rusya, Kuzey Kutbu'ndaki keşfedilmemiş petrol ve doğal gaz kaynaklarının toplamının %45 ile %55 arasında bir rezerve sahiptir²⁹⁹. En fazla keşfedilmemiş geleneksel gaz hacmini içeren bölgeler arasında Batı Sibirya Havzası, Barents Denizi sahanlığı, Norveç Denizi ve Alaska'da bulunmaktadır. Kuzey Kutbu'ndaki tüm tortul havzaları araştırılmadığından, büyük keşiflerin yapıldığı Doğu Sibirya gibi gelişmemiş halde kalan bazı alanlarda önemli ek keşfedilmemiş gaz kaynakları ortaya çıkabilme potansiyeli vardır³⁰⁰.

Kuzey Kutbu bölgesi, petrol ve gaza ek olarak birçok minerali ve doğal kaynakları barındırmaktadır. Nitekim bölge, pek çok stratejik maden yatağını içermektedir; kömür, demir, kobalt, bakır, fosfor, niyobyum, platin grubu elementleri ve diğer önemli metaller³⁰¹.

Daha birçoğu keşfedilmemiş veya coğrafi koşullar nedeniyle ulaşılamamış veya işletilememiş doğal kaynaklar, Arktik Okyanusu'nun derinliklerinde saklı olduğu tahmin edilmektedir. Arktik devletlerinin ve hatta diğer bölge dışı gelişmiş devletlerin bu bölgedeki ilgisinin ana sebeplerinden biri de bu kaynakların işletilmesi ve kullanılmasıdır.

---

²⁹⁷ Ibid, s.4.

²⁹⁸ USGS, "Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle", USGS Fact Sheet 2008-3049, Washington DC, 2008. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/>).

²⁹⁹ **Lars Lindholt**, Arctic natural resources in a global perspective, The Economy of the North, Statistical Analysis 84, 2007, s. 29.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ **Sergey V. Krivovichev**, "Arctic Mineral Resources: Science and Technology", Department of Crystallography, Institute of Earth Sciences, St. Petersburg State University, 2019. **Lars Lindholt**, s. 30.

Petrolün Bulunduğu Alan	Ham Petrol (milyar varil)	Doğal Gaz (trilyon küp ayak)	Sıvı Doğal Gaz (milyar varil)	Toplam (milyar varil gaz)
Batı Sibirya Havzası	3.66	651.50	20.33	132.57
Alaska	29.96	221.40	5.90	72.77
Doğu Barents Havzası	7.41	317.56	1.42	61.76
Doğu Grönland Havzası	8.90	86.18	8.12	31.39
Yenisey-Khatanga Havzası	5.58	99.96	2.68	24.92
Asya Amerika Havzası	9.72	56.89	0.54	19.75
Batı Grönland-Doğu Kanada	7.27	51.82	1.15	17.06

Tablo 2³⁰²

4.2 Arktik ve Terra Nullius Kavramı

Kuzey Kutbu'na ilişkin hukuki kaynakların incelendiği bölümde de belirtildiği üzere Arktik, yüzyıllar boyunca hiç kimseye ait olmayan alan (*terra nullius*) olarak kabul edilmekteydi. Bu tür yeni bölgelerin kazanılmasıyla ilgili sorunlar, uluslararası hukukta her zaman önemli bir konu olmuştur ve zaman içerisinde, hiç kimseye ait olmayan yeni alanların hukuki kazanımı için farklı kriterler kullanılmıştır.

³⁰² USGS, "Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle", USGS Fact Sheet 2008-3049, Washington DC, 2008.

Doğal hukuktan pozitif hukuka geçişte işgal (*occupation*), Avrupa sömürgeciliğinden türetilen bir yapılageliş kuralı olarak kabul edilmekteydi. İşgal hiç kimseye ait olmayan ülkenin bir devlet tarafından ele geçirilmesidir³⁰³. İşgal kuralının yerine getirilmesi için iki koşul bulunmaktadır; i) egemenliği altına almak niyeti (*object of occupation*), ii) egemenliğin ülke üzerinde fiilen kullanılması (*subject of occupation*)³⁰⁴.

Afrika'nın sömürülmesinden sonra, batılı devletler dünyanın kalan tek ıssız tarafına dönmüştür. Kutup bölgelerinin keşifleri on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında başlatılmış ve keşif eylemleri gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bölgelerin statüsüne ilişkin hukuki tartışmalar yapılmıştır³⁰⁵. Kuzey Kutbu'nda hiç kimseye ait olmayan alan tartışmaları ise Arktik Dairesi içerisinde yer alan Spitzbergen adası ve Svalbard takımadaları üzerinde başlamıştır³⁰⁶.

1908 ve 1911 döneminde, uluslararası hukuk incelemesi dergisi (*Revue générale de droit international public*) Kuzey Kutup bölgesinin egemenliği konusunda yayınlar yapmıştır. 1909'da İtalyan hukukçu *Camille Piccioni*, *Spitzbergen* egemenlik sorunu üzerine yayınladığı bildiriye belirtmiştir ki; “*Spitzbergen, şimdiye kadar yetki alanı veya işgal nedenleriyle tek bir devlete atfedilebilseydi, sorun çok daha kolay olurdu. Ancak bu durum böyle değildir; çeşitli güçler, farklı nedenlerle, hiç kimseye ait olmayan bu bölgeye ilişkin iddialarda bulunabilmektedir.*”³⁰⁷ *Fitzmaurice*, bunun uluslararası hukukta hiç kimseye ait olmayan ülke terminolojisinin yaygın kullanımıyla ilgili bulabildiği en önemli referans olduğunu ileri sürmüştür³⁰⁸. Nitekim, bu yorumdan sonra uluslararası hukuk kaynakları hiç kimseye ait olmayan ülke terminolojisine yer vermiştir.

³⁰³ **Yücel Acer & İbrahim Kaya**, Uluslararası Hukuk, Temel Ders Kitabı, Seçkin Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara, 2018, s. 148.

³⁰⁴ **Hüseyin Pazarcı**, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, 17. Baskı, Ankara, 2018, s. 153.

³⁰⁵ **Geir Ulfstein**, *The Svalbard Treaty: From Terra Nullius to Norwegian Sovereignty*, Scandinavian University Press, Oslo, 1995.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ **Camille Piccioni**, *L'organisation du Spitzberg*, XVI *Revue générale de droit international public*, 1909, s. 118. **Aktaran: Andrew Fitzmaurice**, *The Genealogy of Terra Nullius*, 129 *Australian Historical Studies*, 2007, s. 4.

³⁰⁸ Ibid.

Hiç kimseye ait olmayan alan kavramı ve işgal kuralı doğrultusunda 2007 yılında Rusya'nın keşif amaçlı iki denizaltı gönderdiği ve bayrak yerleştirdiği, ancak diğer bölge devletlerinin bunun çağ dışı bir uygulama olduğu ve geçerliliği olmadığı konusundaki tartışmalara, İllulissat Deklarasyonu'nda yer verilmişti. Bu tartışmalar ışığında bölge devletlerinin, işgal kuralı koşullarınca hiç kimseye ait olmayan alanda tek bir devletin egemenlik ilan etmesini kabul etmeyeceği açıktır.

Öte Yandan hem Kanada hem de Rusya, Kuzey Kutbu'na kadar uzanan çeşitli alanlarda egemenlik hakkı yaratan, haritalar ve çizelgeler aracılığıyla bir teori ileri sürmüştür. 1920'lerde ve 1930'larda popüler olan sektör teorisi, enlem hatları boyunca deniz sınırlarını genişletmeyi içermektedir³⁰⁹. ABD ve Danimarka ayrıca kendi devlet iddialarını ilerletmek için sektör teorisinde farklılıklar uygulayarak kullanmıştır. Ancak bu teori de diğer bölge devletleri ve bölge dışı devletlerce kabul görmemiştir³¹⁰.

Özetle, konunun hukuki yönlerine dönersek, Antarktika'nın aksine Arktik Okyanusu'nun kapsamlı bir anlaşma rejimine tabi olmadığını hatırlatmak gereklidir. Uygulanabilir hukuki kurallara göre farklılıkların nedenlerinden biri, Kuzey Kutbu'nun aksine (denizinin buzla kaplı olup olmadığına bakılmaksızın)³¹¹, Antarktika'nın kara toprak (*terra firma*) alan olmasıdır. Denizin buzla kaplı olup olmadığına bakılmaksızın ifadesi ışığında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve uluslararası hukuk yapılageliş kurallarının, Arktik hukuki rejimini şekillendirdiğini belirtmek yanlış olmaz. Nitekim, Arktik Okyanusu'ndaki beş kıyı devleti, her ne kadar bağlayıcı niteliği bulunmasa da İllulissat Deklarasyonu'nda, BMDHS ve yapılageliş kurallarının bölge yönetimi için sağlam bir temel oluşturduğunu kabul etmişlerdir³¹².

³⁰⁹ **Klaus Dodds**, "Squaring the Circle: The Arctic States, "Law of the Sea," and the Arctic Ocean", Eurasia Border Review, 2014, s. 116.

³¹⁰ **Michael Byers**, Understading Sovereignty Disputes In the North, Who Owns the Arctic?, Douglas & McIntyre Publishers, 2009, s. 43.

³¹¹ **Christopher C. Joyner**, The Status of Ice in International Law, in: A.G. Oude Elferink (ed.), The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction, 2001, s. 23-48.

³¹² ABD, BMDHS'ne taraf olmamasına rağmen İllulissat Deklarasyonu'nda, diğer devletlerle birlikte Sözleşme kapsamındaki kuralların Arktik'te bir temel oluşturduğunu kabul etmiştir.

4.3 Bölgedeki Kıyı Devletlerinin Arktik Stratejileri

Arktik, Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana hükümetlerarası iş birliğini pekiştirmek için barışçıl ve istikrarlı bir alan olarak nitelendirilebilir. Ancak, buzulların erime hızının artışıyla birlikte son yıllarda Kuzey Kutbu, doğal kaynaklar ve yeni navigasyon rotaları için potansiyel bir kaynak savaşı, hatta yeni bir soğuk savaş başlatma potansiyeline sahip bir bölgeye evrilmiştir. Nitekim, çatışan kıta sahanlığı talepleri, olası yeni anlaşmazlıklar konusundaki kaygıları artırmıştır. Çalışmamızın bu kısmında, Arktik Okyanusu'na kıyısı bulunan devletlerin Kuzey Kutbu'na ilişkin stratejileri, devlet politikaları, öncelik verdikleri alanları incelenecektir. Bu bağlamda, Arktik devletleri tek tek ele alınacaktır.

4.3.1 Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri ilk olarak 31 Temmuz 1984 tarihinde Arktik Araştırma ve Politika Yasası'nı yürürlüğe koymuştur³¹³. Bu Yasa, Kuzey Kutbu'ndaki ulusal araştırma ihtiyaçları ve hedefleriyle ilgili kapsamlı bir ulusal politika sunmayı amaçlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Arktik'e ilişkin politikalar yürütse de yakın bir zamana kadar ilgisini ve gücünü bu bölgede toplamamıştır³¹⁴. Ancak 2007 yılında Rusya'nın Kuzey Kutbu keşif gezisi ve bayrak yerleştirme olayı sonrası ABD'nin kuzey yarısında geride kaldığı yönündeki görüşler bu durumu değiştirmiştir.

9 Ocak 2009 tarihinde ABD, Arktik Bölgesel Politikası'nı (*Arctic Region Policy*) Ulusal Güvenlik Başkanlık Direktifi ve Vatan Güvenlik Başkanlık Direktifi'nin içeriğinde açıklamıştır³¹⁵. İlk olarak, ABD'nin Arktik devleti olduğu vurgulandıktan sonra devlet politikalarını şekillendiren etkenler belirtilmiştir:

- Değişen ulusal güvenlik politikaları,

³¹³ Arctic Research and Policy Act of 1984, P.L. 98-373.

³¹⁴ Ron Macnab, "A Tale of Two Cities: Washington, Ottawa, and Arctic Governance", Meridian, Fall/Winter, s. 23.

³¹⁵ National Security Presidential Directive/NSPD 66, Homeland Security Presidential Directive/HSPD 25, 9th January 2009, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-66.pdf>, <https://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-66.pdf>).

- Arktik'teki iklim değişikliğinin ve artan insan faaliyetlerinin etkileri,
- Arktik Konseyi'nin kurulması ve devam eden alışmaları,
- Arktik'in kırılgan yapısı ve bölgedeki kaynak zenginliği.

Yukarıda belirtilen etkenler doğrultusunda Direktif, ABD'nin bölgeye ilişkin öncelikli politikalarını ortaya koymuştur:

- Arktik'te ulusal güvenliği sağlamak,
- Arktik çevresini ve biyolojik kaynaklarını korumak,
- Bölgedeki doğal kaynak yönetimi ve ekonomik kalkınmanın çevresel açıdan sürdürülebilir olmasını sağlamak,
- Sekiz bölge devleti arasındaki iş birliği kuruluşlarını güçlendirmek,
- Arktik yerli halklarına ilişkin kararlarda, onları dahil etmek,
- Yerel, bölgesel ve küresel evre konularında bilimsel araştırmaları geliřtirmek³¹⁶.

Direktif detaylıca incelendiğinde, ABD'nin Arktik stratejisinde hem öngörülen hem de şaşırtıcı bazı politik eğilimler göze çarpmaktadır. Öncellikle yerli halkların altı temel maddeden biri olarak gösterilmesine rağmen dosya içerisinde neredeyse yerli halklara ilişkin hiçbir politika belirtilmemiştir. Öte yandan, evre korunması, bilimsel araştırmaların artırılması gibi önemli konular ele alınmıştır. Fakat, Direktif'e ilişkin en önemli analiz, genişletilmiş kıt'a sahanlığı sınırları konusunda BMDHS'ne atıfta bulunmakta ve hak iddialarında Sözleşme'nin önemi belirtilmektedir³¹⁷. Ancak bu Direktif'in yayınlanmasının üzerinden on sene geçmesine rağmen henüz ABD, BMDHS'ne taraf olmamıştır.

ABD, 2013 yılında ise Arktik Bölgesi İçin Ulusal Strateji isimli başka bir belge yayınlamıřtır³¹⁸. 2009 yılındaki Direktif'ten farklı olarak Strateji, değişen

---

³¹⁶ Ibid.

³¹⁷ Ibid, Part III (D).

³¹⁸ National Strategy For The Arctic Region, 2013, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf).

koşullar başlıklı bir kısma sahiptir. Bu kısımda, bölgedeki deniz buzunun erimekte olduğunu ve bu alanda daha önce belirttiğimiz üzere doğal kaynaklara ilişkin yapılan araştırmalardaki bulgulara yer verilmiştir³¹⁹. Strateji'nin sonuç kısmında da belirtildiği üzere ABD, Arktik'teki buzulların erimesini küresel bir felaket olarak değil ekonomik kazanç kaynağı olarak görmektedir³²⁰.

İçerisinde bulunduğumuz 2019 yılında ise ABD iki belge daha yayınlamıştır. Bunlar, değişken ve risk teşkil eden Arktik sularında sahil güvenliğini sağlamak amaçlı Amerika Birleşik Devletleri Sahil Güvenlik Arktik Stratejik Bakış³²¹ ve Savunma Departmanı Arktik Stratejisi'dir³²². Strateji, özellikle Çin ve Rusya gibi diğer süper güç olarak adlandırılan devletlerin Arktik bölgesindeki iddialarını değerlendirmiş ve ABD'nin bir Arktik devleti olarak alması gereken güvenlik önlemlerini belirtmiştir³²³.

4.3.2 Danimarka

2007 yılı öncesinde, Danimarka'nın Arktik stratejisi tamamıyla Grönland ile ikili ilişkiler üzerinde konumlanmıştır. Ancak, Rusya'nın Arktik sularında bayrak yerleştirmesi olayından sonra Danimarkalı politika belirleyicileri daha güçlü bölge ilişkileri oluşturulmasına kanaat getirmişlerdir³²⁴. Danimarka'nın Arktik politikasındaki bu değişim, 2011 yılında yayınlanan Danimarka Krallığı'nın Arktik Stratejisi 2011-2020 raporunu şekillendirmiştir. Strateji'ye göre Danimarka, öncelikli başlıklarını belirlemiştir. Bunlar:

- Huzurlu, Emniyetli ve Güvenli bir Arktik,
- Kendinden Sürdürülebilir Kalkınma ve Gelişme,

³¹⁹ Arktik'te teknik olarak geri kazanılabilir petrol ve gaz kaynaklarının, dünyanın keşfedilmemiş petrolünün yaklaşık yüzde 13'ünü ve dünyanın keşfedilmemiş gaz yataklarının yaklaşık yüzde 30'unu ve nadir bulunan elementler, demir cevheri ve nikel de dahil olmak üzere çok miktarda maden kaynağının bulunduğu öngörülmüştür. **Supra note 296.**

³²⁰ National Strategy For The Arctic Region, 2013.

³²¹ United States Coast Guard, Arctic Strategic Outlook, 2019. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://www.uscg.mil/Portals/0/Images/arctic/Arctic_Strategic_Outlook_APR_2019.pdf).

³²² Department of Defense Arctic Strategy 2019. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF>).

³²³ Ibid, s. 3-7.

³²⁴ **Jon Rahbek-Clemmensen**, "An Arctic Great Power"? Recent Developments in Danish Arctic Policy", Arctic Yearbook 2016, s. 347-348.

- Arktik'in Savunmasız İklim, Çevre ve Doğasına Uygun Gelişme,
- Uluslararası Ortaklarla Yakın İlişkiler³²⁵.

Danimarka Başbakan'ı tarafından görevlendirilen diplomat Peter Taksoe-Jensen'in hazırladığı raporda Danimarka'nın Arktik politikasına ilişkin şu ifade belirtilmiştir: *“Danimarka, Grönland ile birlikte..., bir Kuzey Kutbu gücüdür. Kuzey Kutbu'ndaki gelişimin Danimarka'nın çıkarlarına uygun olduğundan emin olmak için gücümüzü kullanmalıyız. Bundan dolayı benim tavsiyem, en fazla geliştirmemiz gereken alanın, burası olduğudur.”*³²⁶

4.3.3 Kanada

1960'lı ve 1970'li yıllarda ABD ile yaşanan kriz sonucunda Arktik'e ilgisi artan Kanada hükümeti hem bölge yetki alanları hem de çevrenin korunmasına ilişkin adımlar atmıştır. 1990'lı yıllarda Arktik iş birliği için önemli bir rol oynayan Kanada, Arktik Konseyi'nin kurulmasında öncü olmuştur.

Arktik'te iş birliğinin önemine en çok vurgu yapan devletlerden biri olan Kanada, aynı zamanda kendi haklarını savunmuş ve devlet politikalarını bu bağlamda düzenlemiştir. Nitekim, 2009 yılında Kuzey Kutbu'na ilişkin ilk stratejisini yayınlamıştır. “Bizim Kuzeyimiz, Bizim Mirasımız, Bizim Geleceğimiz” adlı Kuzey Stratejisi, Kanada'nın bir Kuzey ülkesi olduğunu, kuzey olarak adlandırdığı Arktik bölgesinin, Kanada'nın mirasının ve ulusal kimliğinin temelini oluşturduğunu ve bundan dolayı devlet ve toplum olarak gelecekleri için hayati önem taşıdığını belirtmiştir³²⁷. Bu bağlamda, Strateji'nin ana amaçları bunlardır:

- Arktik'teki varlığını güçlendirerek egemenlik kullanmak,
- Sosyal ve ekonomik gelişmeleri artırmak,
- Arktik çevresini korumak,

³²⁵ Denmark, Greenland and the Faroe Islands: Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020

³²⁶ **Rahbek-Clemmensen**, s. 346.

³²⁷ Canada's Northern Strategy “Our North, Our Heritage, Our Future”, by the Government of Canada, 2009. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://library.arcticportal.org/1885/1/canada.pdf>).

- Arktik'teki yönetişimi iyileştirmek ve geliştirmek³²⁸.

Strateji, sunduğu dört temel amacın yanı sıra uluslararası ortaklarla iş birliğini Arktik Konseyi aracılığıyla da teşvik ederek, güçlendirmeyi hedefleyen uluslararası bir boyut içermektedir. Strateji, uluslararası iş birliği ile bölgedeki uyuşmazlıkların giderilmesinin önemine değinirken Kanada'nın Arktik'teki asli ortağının Amerika Birleşik Devletleri olduğunun altını çizmiştir³²⁹.

2010 yılında ise Kanada, Kanada Birinci Savunma Strateji'ni yayınlamıştır. Strateji, Kanada kuvvetlerine üç ana rol yüklemektedir. Bunlar:

- Kanada Savunması - Kanada Kuvvetleri, vatandaşların güvenliğini sağlamalı ve egemenliğinin kullanılmasına yardımcı olmalıdır;
- Kuzey Amerika'yı Savunma – Ülke sınırları içerisinde mükemmelliği sağlamak aynı zamanda Kanada'nın en yakın müttefiki olan ABD ile iş birliği içinde Kuzey Amerika'nın savunmasına katkıda bulunur;
- Uluslararası Barış ve Güvenliğe Katkıda Bulunmak – Küreselleşmiş dünyada, bir ticaret ülkesi olarak, Kanada'nın refahı ve güvenliği yurtdışındaki istikrara dayanmaktadır³³⁰.

Böylece Kanada hem Arktik'e ilişkin politik çıkarlarını belirtmiş hem de bu çıkarların korunmasında özellikle ABD olmak üzere bölgedeki ortaklarıyla iş birliği içerisinde bulunacağını sinyallerini vermiştir.

4.3.4 Norveç

Norveç, ilk olarak 2006 yılında, Arktik'in ulusal çıkarları için önemini gösteren ve diğer bölge devletleriyle iyi ilişkiler üzerinde duran, Yüksek Kuzey Stratejisini (*High North Strategy*) yayınlamıştır³³¹. Özellikle, uzun yıllar uyuşmazlık yaşadığı Rusya ile olan iş birliğinin önemine değinen Strateji,

³²⁸ Ibid.

³²⁹ Ibid.

³³⁰ Canada First Defence Strategy 2010, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/policies-standards/canada-first-defence-strategy-summary.html>).

³³¹ The Norwegian High North Strategy 2006, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/strategien.pdf>).

Arktik bölgesindeki doğal kaynaklar, sürdürülebilir kalkınma ve güvenlik gibi konuları da ele almıştır³³². 2014 yılında ise Norveç, yeni bir Arktik stratejisi yayınlamıştır. Strateji, beş ana başlıktan oluşmaktaydı:

- Uluslararası iş birliği,
- İş geliştirme,
- Bilgi geliştirme,
- Altyapı,
- Çevrenin korunması ve acil durum hazırlığı³³³.

2017 yılında Norveç, üçüncü Arktik stratejisini yayınlamıştır. Strateji, “Norveç için önemli, Dünya için önemli” başlığı altında 2014 Stratejisi’ndeki beş madde doğrultusunda yapılan çalışmaları ve projeleri, istatistikler ve rakamlar yardımıyla ortaya koymuştur. Ayrıca, 2014 Stratejisi’nin önemine değinen yeni strateji, beş öncelikli konunun hala daha önem teşkil ettiğini belirtmiş olmasına rağmen yeni başlıklar da getirmiştir. Bunlar:

- Barış, istikrar ve öngörülebilirlik,
- Entegre, ekosistem tabanlı yönetim,
- Uluslararası iş birliği ve uluslararası hukuk düzeni,
- İstihdam, değer yaratma ve refah için daha güçlü bir temel³³⁴.

Norveç stratejisi, İskandinavya ülkelerinin barışçıl, ileri görüşlü yapısını taşımaktadır. Nitekim, diğer bölge devletleri gibi saldırgan veya savunmacı olmak yerine uluslararası iş birliği, çevrenin korunması ve bilgi gelişimi gibi konularda yoğunlaşmıştır. Kaldı ki, bu politika daha önceden incelediğimiz Arktik Konseyi’nin değişim sürecinde de vardı.

³³² The Norwegian High North Strategy 2006, s. 17.

³³³ Norway’s Arctic Policy 2014, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/nord/nordkloden_en.pdf).

³³⁴ Norway’s Arctic Strategy, 2017, (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.regjeringen.no/contentassets/fad46f0404e14b2a9b551ca7359c1000/arctic-strategy.pdf>).

4.3.5 Rusya

Arktik'teki en güçlü ve kararlı devletlerden biri şüphesiz Rusya'dır. Nitekim, Rusya bölge sınırlarında politik ve askeri gücü yanı sıra ekonomik olarak da gücünü göstermek gayesindedir³³⁵. Bu doğrultuda Rusya'nın yayınladığı belgelerden birincisi 2020'ye Kadar Rusya Ulusal Güvenlik Stratejisi'dir (*Russia's National Security Strategy to 2020*). Strateji, Rusya'nın sadece Arktik'te değil Orta Doğu gibi söz sahibi olduğu başka coğrafi alanları da kapsamaktadır³³⁶. Ulusal güvenlik ve ulusal güvenliği tehdit gibi terminolojileri detaylı açıklama yoluna giden Strateji, açık bir şekilde uluslararası hukuk sistemini ve NATO'yu eleştirmektedir³³⁷. Bu eleştirilere rağmen, ulusal güvenliğin tehdit edildiği durumlarda uluslararası hukuk kuralları içerisinde hareket edileceğini belirten Strateji, NATO ve Avrupa Birliği ile dostane ilişkiler kurulması adına Rusya'nın gerekli adımları atacağını sinyallerini de vermiştir³³⁸.

31 Aralık 2015 tarihinde, 683 No'lu Cumhurbaşkanlığı bildirisi ile yürürlüğe konulan, Rusya Ulusal Güvenlik Stratejisi (*Russian National Security Strategy*)³³⁹, 2020'ye Kadar Rusya Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni geçersiz kılmıştır. Ancak yeni Strateji, önceki strateji gibi tamamıyla Rusya'nın ulusal güvenliği temelinde ABD, Avrupa Birliği ve NATO karşıtı ifadeler kapsamaktadır³⁴⁰. Ulusal güvenliğin sağlanmasında ekonomik gücün önemine de değinen Strateji, doğal kaynak işletilmesinde Rusya'nın dünya lideri olduğunu belirtmekte ve doğal kaynaklara ilişkin ekonomik faaliyetlerde ticaret yollarının kullanımının da önemine parmak basmaktadır³⁴¹.

³³⁵ Katarzyna Zysk, "Russia's Arctic Strategy: Ambitions and Constraints," Joint Force Quarterly, Vol 57, Issue 2, 2010.

³³⁶ Russia's National Security Strategy to 2020, para. 11.

³³⁷ Ibid, para. 8.

³³⁸ Ibid, para. 16-17.

³³⁹ Russian National Security Strategy 2015, 31 December Russian Federation Presidential Edict 683. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>).

³⁴⁰ Ibid, para. 15-17.

³⁴¹ Ibid, para. 59.

Bölge devletlerinin Arktik'teki stratejileri doğrultusunda beş kıyı devletin de önceliğinin ulusal güvenlik olduğu belirgindir. Buna ek olarak, deniz alanlarındaki gerek kaynaklara ilişkin gerekse deniz yollarının kullanımı açısından hak iddialarını savunmaktadırlar. Bu çerçevede, öncelikle Arktik deniz hukuku rejimi, sonrasında bölge devletlerinin hak iddiaları, deniz alanlarına ilişkin uyumsuzluklar, genişletilmiş kıt'a sahanlığı iddiaları ve ulusal yetki alanlarının ötesinde kalan alanlardaki rejim tartışılmalıdır.

4.4 BMDHS ve Yapılageliş Hukuku Çerçevesinde Deniz Alanları

20. yüzyıla kadar, günümüzde karasuları olarak adlandırılan, bir ülkenin kıyı şeridini çevreleyen dar bir deniz kuşağı dışında okyanusların kimseye ait olmadığı kabul ediliyordu. Açık deniz (*mare liberum*) ilkesi doğrultusunda denizler tüm gemiler için serbest seyir alanıydı. Ancak, devletlerin güvenlik ve yetki istekleri doğrultusunda, deniz alanları oluşmuştur. Öncelikle, kapalı deniz (*mare clausum*) ilkesi ışığında top atışı kuralı (*cannon ball rule*) oluşturulmuştur. Bu kurala göre, devletler kıyı şeridinin 3 deniz mili kadar uzağında yetki sahibi olacaklardı. Günümüzde ise gerek yapılageliş kurallarınca gerekse BMDHS'nin ilgili maddelerince artık karasuları 12 deniz miline kadar varabilmektedir. Bunun da ötesinde, kıyı devletleri kıta sahanlığı ve mühasır ekonomik bölge gibi 200 deniz miline kadar farklı deniz alanlarında farklı yetkilere sahiptir.

Bununla birlikte yirmi birinci yüzyılda, açık deniz kaynaklarının genişletilmesi ile ilgili iddiaların çoğalması belirgindir. Nitekim son zamanlarda Kuzey Kutbu'ndaki eriyen buz, Kuzey Kutup Bölgesi'nin toprakları ve doğal kaynakları hakkındaki anlaşmazlığa yol açmıştır. Beş Kuzey Kutbu ülkesi – ABD, Kanada, Danimarka, Norveç ve Rusya, yalnızca okyanus yüzeyinde değil, su altında da hak talep etmektedirler.

Arktik Okyanusu'ndaki deniz buzunun belirgin derecede azalması, bölgedeki doğal kaynaklara ilişkin haklar üzerinde çatışmaların artışına sebebiyet vermektedir. Bu durum ise Arktik'i ön plana çıkarmıştır. Her zaman iyi bir bilgilendirmeye sahip olmasa da bölge yönetimi hakkında çok sayıda fikir

verilmiştir. Bunların bazıları, ileriye dönük bir yönetim açığını kapatması için bölge çapında bir anlaşma yapılması çağrısında bulunmaktadır³⁴².

Sıradışı iklim koşulları ve kırılğan yapısı dışında Arktik Okyanusu, dünya okyanuslarının hiçbirinden farklı değildir³⁴³. Nitekim, küresel okyanuslar rejimi, Arktik Okyanusu da dahil olmak üzere okyanuslardaki kaynak yönetimi, çevre koruma ve ekonomik faaliyetler için hukuki bir çerçeve sağlamaktadır. Arktik Okyanusu'ndaki beş kıyı devleti, bu kurallara uygun hareket etmelidir. Bölgede, çevre ve ekonomik faaliyetlerle ilgili diğer uluslararası anlaşmalar da uygulanmaktadır. Ayrıca, bölgedeki uluslararası iş birliği, bağlayıcı niteliği olmayan metinlerle kurulan hükümetlerarası forumlar aracılığıyla sürdürülmektedir. Dolayısıyla, bu aşamadaki gerçek ihtiyaç, mevcut anlaşmaların uygulanması ve mevcut yönetim çerçevelerinin daha da geliştirilmesi gibi görünmektedir.

Arktik Okyanusu, BMDHS kurallarına tabidir ve suları neredeyse tamamen ABD, Kanada, Danimarka, Norveç ve Rusya'nın münhasır yargı yetkisi altındadır. Bu aynı zamanda, Kuzey Kutup Bölgesi kıyılarının, deniz alanlarının nerede bulunduğuyla ilgili olarak, Kuzey Kutup Denizi'nin farklı bölümleri üzerinde hak ve yükümlülüklerden yararlandıkları anlamına gelmektedir. Bölgesel yaklaşım (*zonal approach*) olarak adlandırılan bu kavrama BMDHS'nin XII. Bölümünde yer verilmiştir.

BMDHS'nin XII. Bölümü, deniz çevresini korumayı amaçlayan bir dizi ilke, kavram ve kriter ortaya koymaktadır. Bunlar, diğerlerinin yanı sıra, deniz çevresini koruma ve muhafaza (madde 192), diğer devletlere veya ulusal yargı alanı dışındaki bölgelere sınır ötesi zararlara neden olmama (madde 219), yetki alanlarının kontrolü veya denetimi altındaki faaliyetlerin potansiyel çevresel etkilerini önleyici olarak değerlendirmesidir (madde 206). Ayrıca, 207-212 maddeleri, Sözleşme'ye taraf olan devletlerin, önlemesi, azaltması ve kontrol altına alması gerektiği belirli deniz çevresini kirletici kaynakların

³⁴² L. Nowlan, "Arctic Regime for Environmental Protection", IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 44 (IUCN, Gland, Switzerland, 2001); R Rayfuse, "Melting moments: The future of polar oceans governance in a warming world" 16 RECIEL, 2007, s. 196–216.

³⁴³ John N. Moore, "The UNCLOS Negotiations on Ice-Covered Areas", in MH Nordquist, JN Moore and TH Heidar edition, Changes in the Arctic Environment and the Law of the Sea, 2010, s.17.

kapsamlı bir listesini sunmaktadır. Yukarıda vurgulanan ve BMDHS'nin XII. Bölümünde yer alan tüm hükümler, deniz ortamının korunması için genel hukuki çerçeveyi temsil etmekte ve Kuzey Kutbu sularına da uygulanmalıdır. Ayrıca, BMDHS'nin 234. maddesi özel olarak Kuzey Kutbu'nun evrensel olarak önemini ele almakta, bölgenin deniz kirliliğine karşı korunmasını ve dolayısıyla ekolojik dengesinin korunmasını amaçlamaktadır. Ancak, Buzla Kaplı Alanlar başlıklı bu bölümdeki tek madde olan 234. madde bölge devletlerine sadece bölgedeki deniz kirliliğini engellemek ve çevreyi koruma amaçlı bir yetki vermektedir ve bölge rejimini kapsamlı bir şekilde ele almamaktadır.

Söz konusu madde, buzla kaplı deniz alanını yapılandırmak için “*yılın çoğu kısmında zorluk ve istisnai hava değişiklikleri oluşturan alan*” ifadesini kullanmaktadır. Bununla birlikte, iklim değişikliği ve buzulların erime eğilimi, bu maddeye uygun olarak buzla kaplı alanlar tanımlanmasını pratikte zorlaştırmaktadır³⁴⁴. Buna göre, sadece mevsimsel olarak buzla kaplı deniz alanları veya küresel ısınma nedeniyle buzla kaplı alanlarının çoğunu kaybeden bölgeler bulunmaktadır. Bu nedenle, Kuzey Kutbu buz denizinin üzerindeki buzulların erimesiyle ortaya çıkan yeni deniz alanlarının hukuki rejimini değerlendirmek için hem BMDHS'nin hem de yapılageliş kurallarının ortaya koyduğu deniz alanları ve kıyı devletlerinin bu alanlardaki yetkilerini belirtmemiz gereklidir.

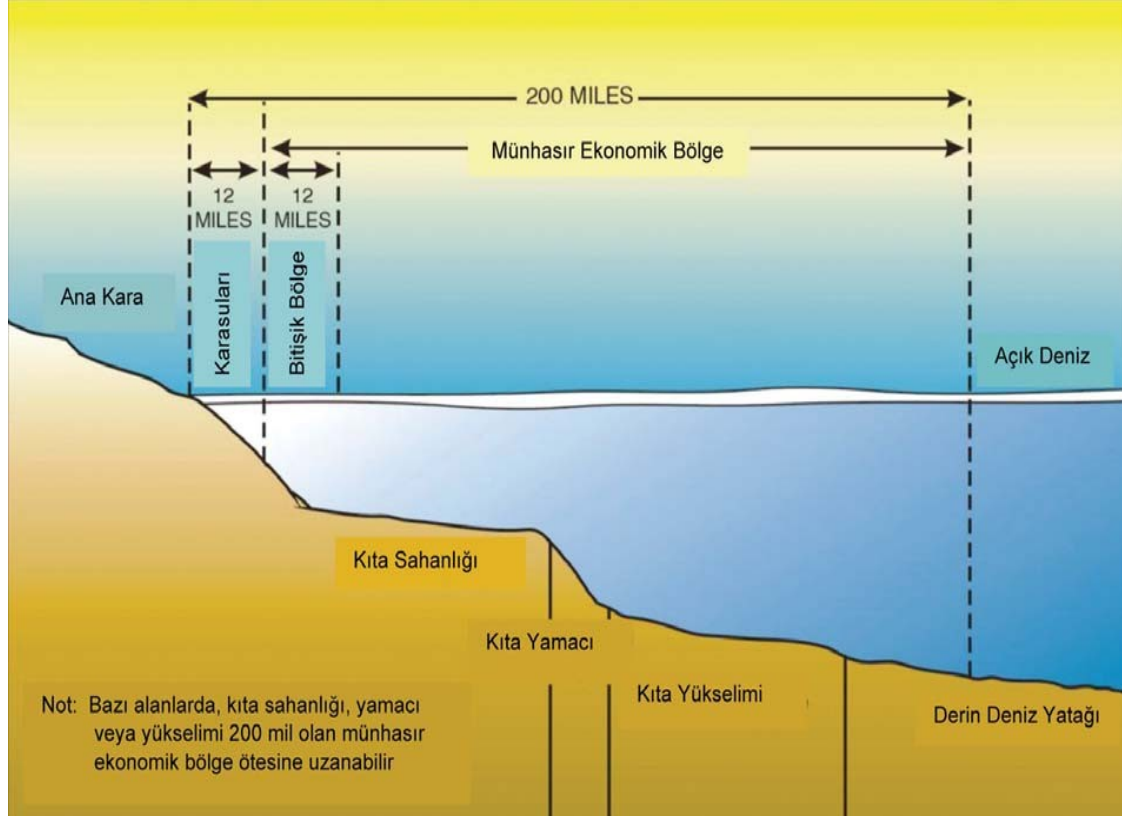
Uluslararası sulara istikrarı sağlamak için ulusal ve uluslararası sular arasındaki sınırların belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu çerçevede BMDHS, kıyı devletlerinin deniz alanlarındaki bölgesel egemenliğini açıkça tanımlama yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda, esas çizgi (*baselines*), iç sular (*internal waters*), karasuları (*territorial waters*), bitişik bölge (*contiguous zone*), münhasır ekonomik bölge (*exclusive economic zone*), kıta sahanlığı (*continental shelf*) ve kıyı devletlerinin yetkisi dışında kalan açık denizlerini detaylıca açıklamıştır. Ayrıca, kıyı devletlerinin ve diğer bayrak devletlerinin bu alanlardaki yetkilerini

---

³⁴⁴ Bu ifadeye ilişkin detaylı inceleme, 4.6 Deniz Yollarının Kullanılması başlıklı bölümde yapılacaktır.

ve haklarını ve bu deniz alanlarının sınırlandırılmalarına ilişkin kuralları ortaya koymuştur.

Esas Çizgi – Deniz alanlarının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas çizgi, sahil devlet tarafından resmen kabul edilmiş büyük ölçekli deniz haritalarında belirtildiği şekliyle, sahil boyunca uzayan en düşük cezir

Şekil 3³⁴⁶

Karasuları – Kıyı devletinin deniz ülkesini oluşturmaktadır. Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu Sözleşmeye göre tespit edilen esas çizgiden itibaren 12 deniz milini geçemez³⁴⁷. Kıyı devleti bu alanda zararsız geçiş hakkı³⁴⁸ (*innocent passage*) çerçevesinde kabul ettiği kurallar dışında, kara ülkesinde olduğu gibi tam egemenlik haklarına sahiptir³⁴⁹.

³⁴⁵ BMDHS Madde 5.

³⁴⁶ **Nuray Karapınar**, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar", Doğal Kaynak ve Ekoloji Bülteni, Sayı 20, 2015, s. 15.

³⁴⁷ BMDHS Madde 3.

³⁴⁸ Zararsız geçiş hakkı yabancı devletlerin gemilerinin kıyı devleti karasularından kesintisiz ve çabuk olmak şartıyla serbestçe geçme hakkıdır.

³⁴⁹ **Hüseyin Pazarıcı**, Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap, Turhan Kitabevi, 9. Bası, Ankara, 2013, s. 330.

Bitişik Bölge – Karasularına bitişik olan bölgede sahil devlet, ülkesi üzerinde veya karasularında gümrük, maliye, sağlık veya muhaceret ile ilgili kanun ve kurallarına riayetsizlikleri önleme ve cezalandırma yetkisine sahiptir. Bitişik bölge, karasuları genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas çizgiden itibaren 24 deniz milinin ötesine geçemez³⁵⁰.

Münhasır Ekonomik Bölge – Karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik bir bölgedir. Münhasır Ekonomik bölge karasuları genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas çizgiden itibaren 200 deniz milinin ötesine geçemez³⁵¹. Kıyı devleti, deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarını araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklara sahiptir³⁵².

Kıta Sahanlığı – Sahil devletinin kıta sahanlığı, karasularının ötesinde kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas çizgiden itibaren 200 deniz mili mesafeye olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içermektedir³⁵³. Kıta sahanlığının genişliği, münhasır ekonomik bölgenin aksine belirli koşullarda 350 deniz miline kadar varabilmektedir³⁵⁴.

Kıyı devletinin yetki sahibi olduğu deniz alanları herhangi bir uyuşmazlık bulunmadığı takdirde yukarıda belirtildiği gibidir. Öte yandan BMDHS, kıta sahanlığının ötesinde derin deniz yatağı ve açık deniz rejimini de belirlemiştir³⁵⁵. Açık denizlerde serbestlik ilkesi uygulanırken³⁵⁶, durum derin deniz yatağı rejimi bakımından bu kadar basit değildir. Günümüzde bölge

---

³⁵⁰ BMDHS Madde 33.

³⁵¹ BMDHS Madde 57.

³⁵² BMDHS Madde 56.

³⁵³ BMDHS Madde 76/1.

³⁵⁴ BMDHS Madde 76/4, 76/5.

³⁵⁵ ABD'nin BMDHS'ye taraf olmamasını esas sebeplerinden biri de uluslararası deniz yatağı rejimi ve insanlığın ortak mirası kavramıdır.

³⁵⁶ BMDHS Madde 87.

devletleri özellikle kıta sahanlığının ötesinde kalan alanlarda hak talep etmekte, deniz alanlarını genişletme çabası içerisinde, Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'na (*Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS)*) başvurularında bulunmaktadır. Bu bağlamda, derin deniz yatağının uluslararası hukukta kabulü ve bu bölgede uygulanan rejimin detaylı incelenmesi önem kazanmıştır.

1967 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu çalışmaları sırasında, Malta delegesi *Aavid Pardo* uluslararası deniz yatağının kendine özgü bir rejime bağlanması gerektiğini savunmuştur. O dönemde açık deniz olarak kabul edilen bu bölgenin, ilk kez özel bir hukuki rejime tabi olması gerektiği ileri sürülmüştür. Nitekim, *Pardo*'nun öngördüğü bu rejim insanlığın ortak mirası (*common heritage of man-kind*) olarak adlandırılmıştır³⁵⁷. *Pardo*'nun ileri sürdüğü bu yeni rejime, BMDHS çalışmalarında da yer verilmiştir. Nitekim, BMDHS'nin XI. Bölümü, uluslararası deniz yatağını "Bölge" (*Area*) başlığı altında incelemektedir³⁵⁸.

İlk olarak BMDHS'nin 133. Maddesinde kaynaklar (*resources*) ifadesinin, deniz yatağının üstünde veya toprak altında doğal olarak bulunan polimetalik yumruları da dahil, katı, sıvı ve gaz bütün madensel kaynakları kapsadığını belirtmiştir. Daha sonra 136. maddesinde, derin deniz yatağı olarak nitelendirilen bölgelerdeki kaynakların insanlığın ortak mirası olduğunu ve 137. maddenin 1. fıkrasında devletlerin bu bölgede egemenlik ilanı veya egemenliğe dayanan faaliyetlerde bulunmaması gerektiğini belirtmiştir. Rudiger, bu yaklaşımın Dış Uzay Anlaşması'ndan alınma olduğunu belirttikten sonra bunun hayata geçirilmesi konusundaki görüşlerini ortaya koymuştur³⁵⁹.

Öncelikle faaliyetlere bütün devletlerin katılma hakkının olduğunu ancak bu faaliyetlerin finansal ve teknik zorluklarından ötürü bütün devletlerin birebir katılımıyla gerçekleşmesinin mümkün olmadığını, ancak derin deniz

³⁵⁷ UN Doc A/C.1 /PV 1515 and A/C.1/PV 1516, 1967.

³⁵⁸ BMDHS, XI. Bölüm.

³⁵⁹ **Rüdiger WOLFRUM**, "The Principle of the Common Heritage of Mankind", Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, München, Max-Planck Institute, Vol. 43, 1983, s. 321.

yatağındaki işlemlerden elde edilecek gelirlerin insanlığın çıkarı kavramı gereği doğrudan katılım (*direct participation*) göz önünde bulundurularak, hakkaniyete uygun bir şekilde bölüştürülmesinin gerekliliği belirtilmiştir³⁶⁰.

İnsanlığın ortak mirası, üçüncü kavram (*tertium genus*) olarak adlandırılmakta ve sadece bahsi geçen alanlardaki kaynaklar için geçerlidir³⁶¹. Üçüncü kavram ifadesinin kullanılmasının sebebi, tarihsel olarak kabul edilen egemenlik rejimi ve açık deniz rejimlerinden farklı bir kavram getirmesidir. Buna göre, Bölge’de madencilik şirketleri dahil tüzel kişiliklerin ve devletlerin, deniz yatağı veya Bölge’deki mineraller üzerinde egemenlik veya mülk gibi hak taleplerinde bulunamazlar³⁶².

Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi (UDYO), derin deniz yatağı olarak nitelendirilen alanlardaki rejimi uygulamak için Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 1982 ve XI. Bölümün Uygulanmasına İlişkin 1994 Anlaşması ile kurulan özerk bir uluslararası organizasyondur. UDYO, ulusal yetkinin dışında kalan uluslararası deniz yataklarındaki kaynaklarla ilgili çalışmaları düzenleyen ve kontrolün taraf ülkelerce yapılmasını sağlamaktadır. İnsanlığın ortak mirası kavramına yer veren BMDHS 136. Ve 137. Maddeler, Otorite’nin kurulmasını öngören 156. Maddeye ve yetkilerini belirten 157. Maddeye yön vermektedir. Bölge’de yapılacak faaliyetlerin kurallara uygun yürütülmesi ve bu faaliyetler sonucunda elde edilecek kaynakların eşitlikten öte hakça bir biçimde paylaşılabilmesi için gerekli devletlerden bağımsız bir yönetim sistemi gerekmektedir. Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi’nin yapısı ve yetkileri bu temel üzerinde kurulmuştur.

BMDHS’nin XI. Kısmı’nda, UDYO’nun yetkilerini ve sorumluluklarını, ayrıca devletlerin ve şirketlerin sahip oldukları hak ve yetkiler belirtilmiştir. UDYO’nun, deniz yatağında yapılacak olan araştırmalar ve işletilmesi dışında faaliyetlerin

³⁶⁰The Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor beyond the Limits of National Jurisdiction, GAOR, 24th Session, Suppl. 22 (Doc.A/7622) Part III, s.52 para.33. **Aktaran: Rüdiger WOLFRUM**, “The Principle of the Common Heritage of Mankind”, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, München, Max-Planck Institute, Vol. 43, 1983, s. 321.

³⁶¹ **Tullio Scovazzi**, *The Concept of Common Heritage of Mankind and the Genetic Resources of the Seabed beyond the Limits of National Jurisdiction*, Peru, Agenda Internacional, 2007, s. 13.

³⁶²Rothwell and Stephens, s. 127.

barışçıl şekilde yürütülmesi³⁶³, bilimsel arařtırmalar³⁶⁴, deniz doğasının korunması³⁶⁵ ve su altı kültür mirasının muhafaza edilmesi gibi konularda da sorumlulukları vardır. UDYO'ya üye devletler yapılan araştırma ve madencilik faaliyetlerinde Bölge'nin çevre korunmasına önem göstererek, doğa kirliliği yaratacak faaliyetlerden kaçınmaları gerekmektedir³⁶⁶.

Ortaya konulan bilgiler ışığında yinelemeliyiz ki uluslararası antlaşmalar ve uluslararası yapılageliş hukuku, deniz sınırlarını belirlemenin³⁶⁷ yanı sıra deniz sınırlarının uyuşmazlıklar nedeniyle belirlenemediği durumlarda da kilit kaynaklardır. Sözleşmenin XV. Bölümünün 280. maddesi, ülkeleri bir uyuşmazlığı çözmek için “kendi seçtikleri barışçıl araçları kullanma” yönünde teşvik etmektedir. Ayrıca Sözleşme, devletlerin uluslararası yargı prosedürlerine başvurmadan önce uyuşmazlığı gidermek için tüm yolları tüketmeleri gerektiğini belirtmektedir.

4.5 Bölge Devletlerinin Hak İddiaları ve Uyuşmazlıkları

Kuzey Kutbu'ndaki deniz alanlarına ilişkin ilk hak iddiası Kanada tarafından 1909 yılında gerçekleştirilmiştir. Kanada, Kuzey Buz Denizi'nden Kuzey Kutbu'na kadar olan bölgede hak iddia etmiştir³⁶⁸. 1924 yılında ise ABD, Alaska'nın doğal uzantısı olduğundan dolayı Kuzey Kutbu'nda hak sahibi olduğunu iddia etmiştir³⁶⁹. 1926 yılında, Sovyetler Birliği, kara ülkesinin kuzeyinde kalan sularından Kuzey Kutbu'na kadar olan deniz alanında hak iddiasında bulunmuştur³⁷⁰.

---

³⁶³ BMDHS 141.

³⁶⁴ BMDHS 143.

³⁶⁵ BMDHS 145.

³⁶⁶ **Michael C. Wood**, “International Seabed Authority: The First Four Years”, Max Plank Yearbook of United Nations Law, Vol 11, 2007, s. 51.

³⁶⁷ **Angelle C. Smith**, “Frozen Assets: Ownership of Arctic Mineral Rights Must be Resolved to Prevent the Really Cold War,” The George Washington International Law Review, Vol. 41, 2011, s. 661.

³⁶⁸ **Vsevolod Gunitskiy**, On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes In the Arctic Ocean, Journal of International Affairs, Vol. 61, Issue 2, 2008, s. 266. **Çeviren: Aybüke İnan**, İnce Buz Üzerinde: Arktika Okyanusu'nda Su Kullanma Hakkı ve Kaynak Tartışmaları, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015, s. 138.

³⁶⁹ Ibid.

³⁷⁰ Ibid.

Bu hak iddiaları diğer devletlerce de takip edilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Yüz yılı aşkın bu dönem içerisinde, bölge devletleri arasında uyuşmazlıklar olmuştur. Bunların çoğunluğu iki taraflı anlaşmalarla çözülmüş, bazıları ise Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmüştür.

Uyuşmazlıklar	Çözüm Yılı	Sınırlandırma Şekli
ABD – Kanada Beaufort Denizi	Çözülmemiştir	-
ABD – Rusya Bering Denizi	1990	Orta çizgi ve sektör çizgisi arasında uzlaşmıştır. Ancak Rusya anlaşmayı henüz onaylamamıştır.
Danimarka – İzlanda Farm Boğazı	1997	Orta Çizgi
Danimarka–Kanada Davis Boğazı	1973	Orta Çizgi
Danimarka – Norveç Jan Mayen	1993 (UAD Kararı) 1995 İki taraflı anlaşma	Coğrafi koşullar göz önünde bulundurularak orta çizgi oluşturulmuştur
Danimarka – Norveç Svalbard	2006	Orta Çizgi
İzlanda – Norveç Jan Mayen	1980-1981	İzlanda tartışmalı alanda mühnasır ekonomik bölgesini kazanmıştır
Norveç – Rusya: Barents Denizi	2010	Orta çizgi ve sektör çizgisi arasında uzlaşmıştır

Tablo 1³⁷¹

³⁷¹ Tablo 1’de ortaya konan uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin yıllar belirtmiştir. Bölge deniz alanlarına ilişkin hak iddiaları uyuşmazlıkları iki taraflı görüşmeler ve anlaşmalarla giderilmiştir. Bu anlaşmalar, çalışmanın ARKTİK BÖLGESİNE İLİŞKİN HUKUKİ KAYNAKLAR başlıklı kısımda incelenmiştir.

Devletler arasındaki deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uyuşmazlıklarda temel kural, devletlerin barışçıl çözümlerle bu uyuşmazlıkları gidermesidir. Tablo 1’de gösterildiği gibi, bölge devletleri çatışan hak iddialarına ilişkin uyuşmazlıkları iki taraflı anlaşmalar gidermiştir. Bu anlaşmalarda ise orta çizgi “median line” ilkesi kullanılmıştır. Orta çizgi, eşit uzaklık (*equidistance*) kavramı çerçevesinde, iki devletin esas çizgisine eşit mesafede söz konusu alan boyunca bir çizgi çizilmesidir.

Karasularının sınırlandırılmasına ilişkin bu kural geçerliken, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı sınırlandırılmasında da kullanılabilmesine rağmen bir kural oluşturmamaktadır. Nitekim, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığının sınırlandırılmasında herhangi bir antlaşmanın yapılmaması durumunda, barışçı yollar bağlamında hakça ilkeler uygulanmalıdır. Pazarıcı, hakça ilkeler ve *ex aequo et bono* çözüm yöntemlerinin birbirinden farklı olduğunu vurgulamıştır. Nitekim, *ex aequo et bono* çözüm yöntemlerinin uluslararası mahkemece uygulanabilmesi için tarafların ortak rızası gerekmektedir³⁷². Oysa, hakça ilkeler pozitif uluslararası hukuk kurallarının bir parçasıdır.

Arktik devletleri yetki alanı içerisindeki deniz alanlarına ilişkin çözülmemiş tek uyuşmazlık ise ABD ve Kanada arasındadır. Beaufort Denizi’nde devam eden uyuşmazlık, üç deniz alanı sınırlandırma anlaşmazlığını kapsamaktadır. Dixon Girişi, Juan de Fuca Boğazı ve Beaufort Denizi. Beaufort Denizi’ndeki uyuşmazlık, muazzam doğal kaynakların potansiyeli nedeniyle en önemli anlaşmazlık olarak kabul edilen Alaska, Yukon Bölgesi ve Kuzeybatı Toprakları’nın kuzeyindeki üçgen şeklinde bir alanı kapsamaktadır³⁷³.

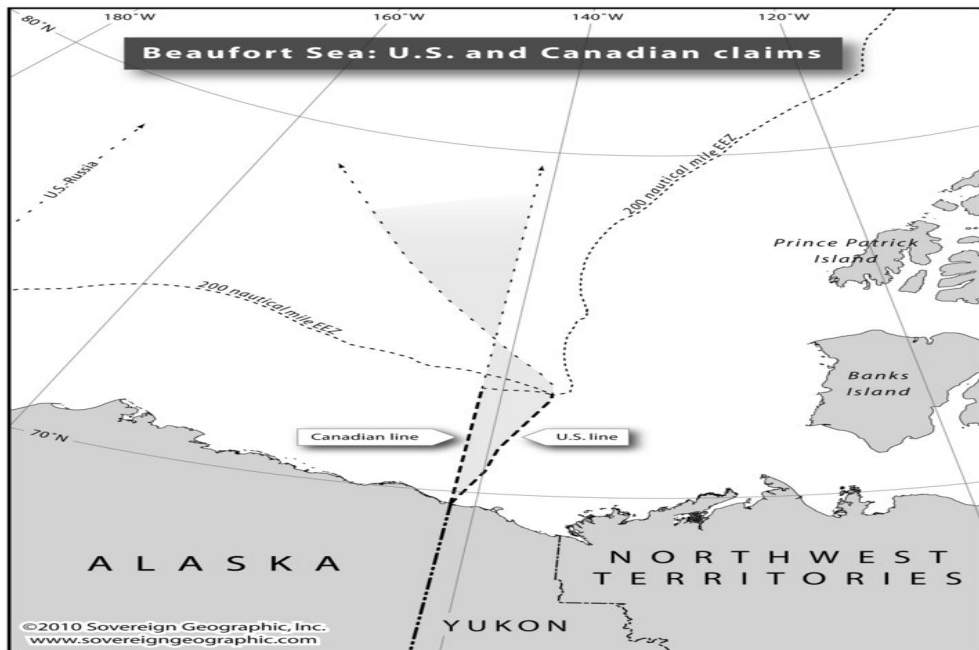
Aslında bu uyuşmazlığın temeli 1969 yılında Manhattan isimli ABD tankerinin izinsiz olarak Kuzey Batı Geçidi’nde dolaşmasıyla iki devlet arasında çıkan krizdir³⁷⁴. 1967 Torres Kanyonu Kazası ve 1968 Santa Barbara Petrol Sızıntısı

³⁷² Pazarıcı, s. 373-374.

³⁷³ Betsy Baker, “Filling an Arctic Gap: Legal and Regulatory Possibilities for Canadian-U.S. Cooperation in the Beaufort Sea,” Vermont Law Review Vol 34, Issue 1, 2009, s. 57.

³⁷⁴ Donald R. Rothwell, The Canadian-U.S. Northwest Passage Dispute: A Reassessment, Cornell International Law Journal, Vol. 26, Issue 2, 1993, s. 337.

gibi olayların hemen sonrasında, bu bölgede tanker geçişlerinin tehlikeli olduğu düşüncesiyle Kanada, harekete geçmiştir³⁷⁵. Bu bağlamda Kanada, Arktik Sularının Kirlenmesini Önleme Yasası'nı (*Arctic Waters Pollution Prevention Act in 1970*) yürürlüğe koymuştur³⁷⁶. Buna göre, Kanada Arktik Takımadaları veya Kanada Takımadaları olarak adlandırılan takımadaların olduğu bölgede hukuki yargı yetkisine sahiptir³⁷⁷ ve tanker gemilerinin bölgeden geçişini engelleyebilecektir³⁷⁸. ABD, Kuzey Batı Geçidi'nin uluslararası sular olarak nitelendirirken, Kanada karasuları sınırları içerisinde bulunduğunu belirtmekteydi. Her ne kadar iki devlet tartışmalı alanın hangi rejime tabi olduğu konusunda anlaşamadıysa da 19 Haziran 1974 tarihinde Ortak Deniz Kirliliği Acil Durum Planı'nı imzalamıştır³⁷⁹. 1983 yılında, plana Atlantik Kıyısı, Pasifik Kıyısı, Dixon Girişi ve Beaufort Denizi'ni kapsayan dört coğrafi bölge eklenerek revize edilmiş ve 2003 yılında son haline getirilmiştir.

Harita 9³⁸⁰

³⁷⁵ Richard B. Bilder, The Canadian Arctic Waters Pollution Prevention Act: New Stresses on the Law of the Sea, Legal Studies Research Paper Series Archival Collection Michigan Law Review, Vol. 69, No. 1, 1970, s. 1-7.

³⁷⁶ Arctic Waters Pollution Prevention Act, R.S.C., 1985, c. A-12. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/a-12/page-1.html>).

³⁷⁷ Ibid, Para 14.

³⁷⁸ Ibid, Para 13.

³⁷⁹ Supra note 208.

³⁸⁰ Arctic Sovereignty and International Relations, Who Owns the Arctic? (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://byers.typepad.com/arctic/beaufort-sea-us-and-canadian-claims.html>).

Deniz kirliliğinin önlenmesi için mütabakata varan devletler, deniz sınırlandırması konusunda fikir ayrılığındadır. Tartışmalı alanda, ABD 1976 yılında, Kanada ise 1977 yılında 200 deniz miline kadar hak iddiasında bulunmuştur. ABD bu iddiasını 1958 Kıta Sahaneliği Sözleşmesi Madde 6³⁸¹ doğrultusunda eşit uzatlık ilkesince yapmıştır. Kanada 1825 Saint Petersburg Antlaşması (Treaty of Saint Petersburg) olarak adlandırılan İngiliz-Rus Sözleşmesi temelinde hak iddiasında bulunmaktadır. Antlaşma İngilizler ve Ruslar arasında yapılmıştır. Ancak Alaska 1867 yılında yapılan satış antlaşmasıyla Amerika Birleşik Devletleri'ne verilmiştir³⁸². Aynı yıl içerisinde, Kanada da özgürlüğüne kavuşmuştur.

Bu bilgiler ışığında, Kanada 1825 Antlaşması'nın 3. maddesince belirlenen deniz sınırları iki devleti bağlamakta olduğunu savunmuştur³⁸³. Kanada Antlaşma'nın müzakere sürecinde yer almamasından dolayı, müzakerelerin deniz sınırının belirlenmesini içerip içermediğini kanıtlaması mümkün değildir. Buna ek olarak, madde içerisinde yer alan donmuş okyanusa kadar (*as far as the frozen ocean*) gibi terminolojiler Kanada'nın argümanını karmaşıktırmaktadır³⁸⁴.

Uyuşmazlığın temeline dönersek, Kanada 1969 Manhattan Tankerinin izinsiz geçişine tepkide bulunmuştur. Bunlardan birincisi yukarıda belirtilen Arktik Sularının Kirlenmesini Önleme Yasası'nı yürürlüğe koymaktır. İkincisi, karasularını 3 deniz milinden 12 deniz miline çıkarmaktır³⁸⁵. Böylece Arktik Adaları ve Kuzey Batı Geçidi Kanada karasularının kapsamı içerisine girmiştir. Üçüncü ve son olarak ise Kanada, Uluslararası Adalet Divanı'nın Kanada'nın Arktik alanına ilişkin yargı yetkisini tanımaktan vazgeçmiştir³⁸⁶.

---

³⁸¹Kıta Sahaneliği 1958- Madde 6: Aynı kıta sahanlığının, kıyıları karşı karşıya olan iki ya da daha fazla Devletin ülkesine bitişik olduğu yerlerde, bu Devletlere ait kıta sahanlığının sınırı bu Devletler arasında anlaşma ile tespit edilecektir. Anlaşma yoksa ve özel şartlar başka bir sınır hattını haklı kılmıyorsa, sınır, her noktası her bir Devletin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarına eşit uzaklıkta olan orta hattır.

³⁸²Supra note 172.

³⁸³ Treaty of Saint Petersburg 1825, Article 3.

³⁸⁴ **Donald Rothwell**, *Maritime Boundaries and Resource Development: Options for the Beaufort Sea*. Canada: The University of Calgary, 1988, s. 31.

³⁸⁵ Act to Amend the Territorial Sea and Fishing Zones Act, ch. 68, 1969-70 S.C. 1243, 1970

³⁸⁶ Canadian Declaration Concerning the Compulsory Jurisdiction of the International Court of Justice, reprinted in 9 I.L.M. 598, 1970.

1970'li yıllarda karşılıklı hak iddiaları ve tartışmalar sürmüştür. 1980'li yıllara gelindiğinde ise düz esas çizgi (straight baseline) düşüncesi Kanada tarafından sıkça telafuz edilmeye başlanmıştır. Özellikle 1985 yılında ABD'nin Kutup Denizi Tankeri (*Polar Sea Voyage*) isimli buz kırıcı gemisinin Geçid'in doğusundan batısına seyir edeceğini duyurduktan sonra Kanada resmi kararlar almış ve açıklamalarda bulunmuştur.

Kanadalı siyasetçi *Joe Clark*, parlamento'da yaptığı konuşmasında özetle belirtmiştir ki: *“Kanada'nın Kuzey Kutbu'ndaki egemenliği bölünmezdir. Bu egemenlik kararı, denizi ve buzunu kapsamaktadır. Kuzey Kutbu adalarının denize bakan kıyılarına kesintisiz olarak uzanmaktadır. Bu bölgedeki adalar da buna dahildir ve aralarındaki sularla bölünmemektedirler. Yılın çoğunluğunda buz köprülerle birleşmektedirler. Çok eski zamanlardan beri Kanada'da yaşayan Inuitler, toprağı ve buzunu kullandılar ve sahiplendiler. Hükümet politikası, Kanada Arktik takımadalarının ulusal birliğini sağlamak ve Kanada'nın kara, deniz ve buz üzerindeki egemenliğini korumaktır.”*³⁸⁷ Buna ek olarak *Clark* ilk kez Kanada'nın bölge rejimine ilişkin soru işareti oluşturmayacak iddiasını ortaya koyarak hükümet politikasının Arktik Takımadaları sularında ve bu bölgenin hava sahasında tam egemenliğe sahip olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, 1 Ocak 1986 tarihi itibarıyla Kanada'nın düz esas çizgisini belirleyeceğini de vurgulamıştır³⁸⁸.

Gerek BMDHS gerekse yapılageliş hukuku kurallarınca karasuları, kıyıların herhangi bir özel koşulu bulunmadığı durumlarda esas çizgiyi oluşturan en düşük su düzeyindeki kıyı çizgisinden başlamaktadır³⁸⁹. Özel koşul ifadesi altında incelenen takımadalar terminolojisi Kanada'nın durumunda kıtadan bağımsız durumdaki takımadalardan ayırt edilmelidir. Nitekim Kanada bir takımadada devleti değildir ancak kıyılarına çok yakın bir adalar dizisi bulunmaktadır.

³⁸⁷ Canada, House of Commons, Debates, Vol. 5, at 6463, 10 Eylül 1985. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, http://parl.canadiana.ca/view/oop.debates_HOC3301_05/93?r=0&s=1)

³⁸⁸ Ibid 6463-6464.

³⁸⁹ **Pazarıcı**, s.316.

Uluslararası deniz hukukunun temel davalarından biri olan Balıkçılık Davası (*Fisheries case*) kararında Uluslararası Adalet Divanı, bir ülkenin kıyı şeritlerinin derinlemesine girintili-çukuntılı bir coğrafyaya sahip olması veya çok sayıda ada ve adacıkların var olması durumunda, kıyı devletinin düz esas çizgi yöntemini uygulayabileceğini belirtmiştir³⁹⁰. Ayrıca, 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin 4. maddesi ve BMDHS'nin 7. madde 1. Fıkrası bu kararı takip etmiştir. Bu maddelere göre bir devletin kıyılarına çok yakın bir adalar dizisi konumlandığı takdirde, bu adalar kıta ülkesi ile bir bütün olarak kabul edilebilir ve düz esas çizgi, bu adaları da kapsayacak şekilde dış taraflarından geçirilebilir³⁹¹.

Amerika Birleşik Devletleri, Kanada'nın bu hak talebi sonrasında yazılı itirazda bulunmuş ve iki devletin tartışmalı alan üzerinde ikili görüşmeler yapması gerektiğini belirtmiştir. Bu ikili görüşmeler sonucunda bazı konularda fikir birliği sağlansa da günümüzde hala daha iki devlet arasında Kanada'nın egemenlik iddiası konusunda bir mutabakata varılamamıştır³⁹².

4.6 Arktik Deniz Yollarının Kullanılması

Ekonomik etkenler doğrultusunda gemi ticaretinde yaşanan sorunlar, Asya nakliyat şirketlerini, Avrupa ve Amerika'ya yapacakları yolculukları daha ucuza mal etmelerinin yollarını aramaya itmiştir³⁹³. Bu bağlamda, küresel ısınmanın etkisiyle eriyen buz örtüsü, Arktik Okyanusu'nun alternatif bir ulaşım yolu olarak kullanılmasını mümkün kılmıştır. Deniz buzunu aynı hızda erimeye devam ettiği takdirde, Kuzey Buz Denizi deniz seyrüseferi için çok daha uygun bir hal alacaktır. Arktik Okyanusu'nun ulaşımına uygun olması, Atlantik Okyanusu ve Pasifik Okyanusu'nu bağlayabilir; Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya ülkeleri arasındaki sevkiyata dayanan mevcut ekonomik faaliyetler için çok büyük önem taşımaktadır.

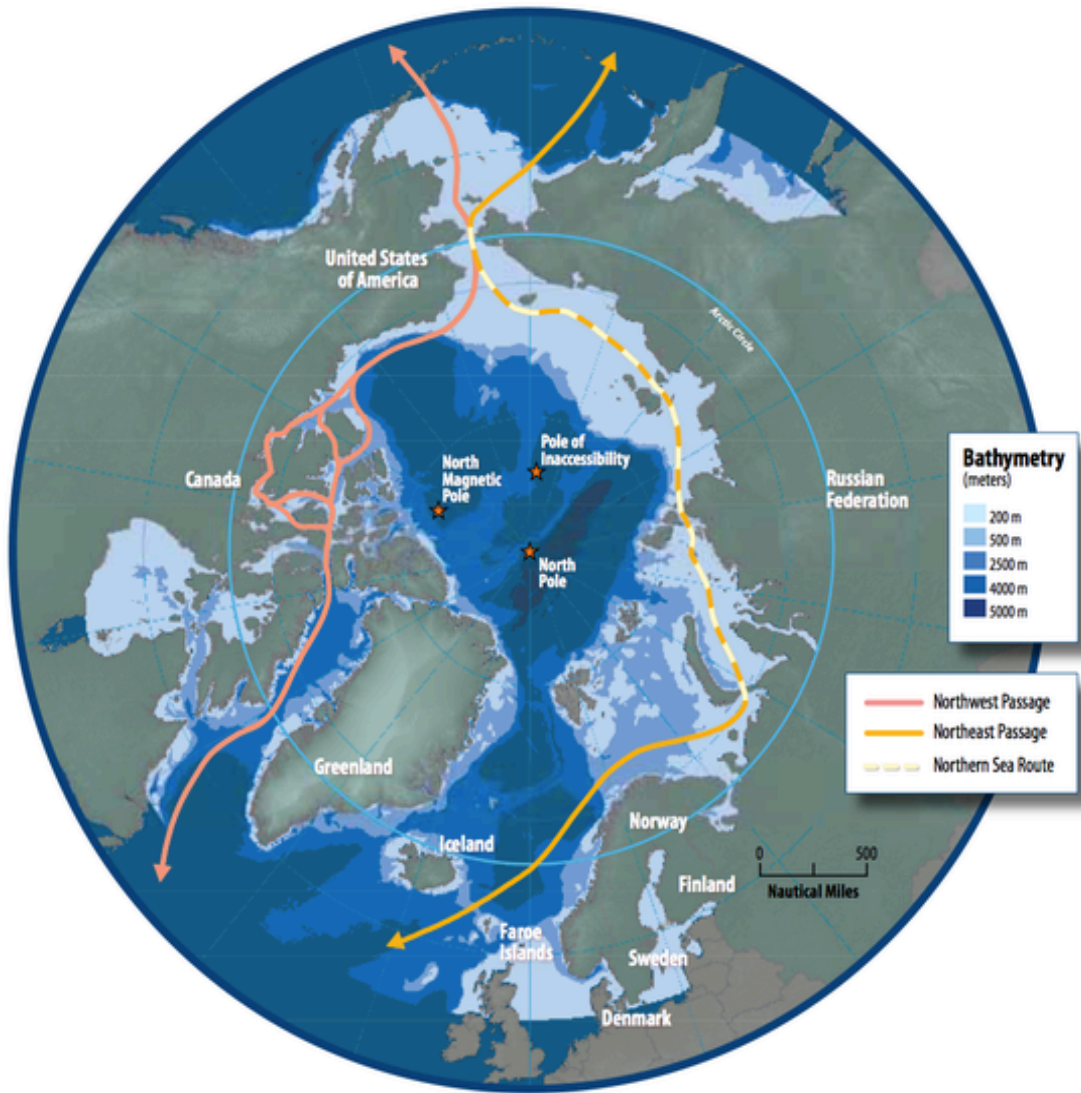
³⁹⁰ Anglo-Norwegian Fisheries Case 1951, International Court of Justice, s. 116.

³⁹¹ 1958 Cenevre K.B.B.S, Madde 4 ve 1982 BMDHS, Madde 7/1.

³⁹² Görüşmeler sonucunda imzalanan 1988 Arktik İş Birliği Anlaşması "1988 Arctic Cooperation Agreement" ve Kuzey Batı Geçiti'nin hukuki statüsü, çalışmanın Arktik Deniz Yollarının Kullanılması başlığı altında incelenecektir.

³⁹³ Philip C. Leopizzi, "Shipping in the Arctic: is the 1982 UN Law of the Sea Convention adequately equipped to deal with this issue?", Swansea University, Published LLM Thesis, 2017, s. 7-10.

Süveyş ve Panama Kanalları gibi geleneksel deniz yollarıyla karşılaştırıldığında, Arktik önemli ölçüde mesafeyi kısaltmaktadır. Kuzeydoğu Geçidi (*Northeast Passage*), Süveyş Kanalı ile karşılaştırıldığında, Çin'den Kuzey Avrupa'ya seyrüsefer mesafesini %40'a kadar azalttığı ve Kuzeybatı Geçidi (*Northwest Passage*) Panama yoluyla karşılaştırıldığında, Pasifik ve Atlantik Okyanusu arasındaki rotanın uzunluğunu %40 azalttığı tahmin edilmektedir³⁹⁴. Nitekim, özellikle Çin olmak üzere bölge dışı gelişmiş devletlerin Arktik'e olan ilgisi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Harita 10³⁹⁵

³⁹⁴ Royal Belgian Institute of Marine Engineers, "Arctic Transit: Northern Sea Route", 2012. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, http://www.gallois.be/ggmagazine_2013/gg_02_03_2013_90.pdf).

³⁹⁵ KTOO, Public Media, Shipping titan Maersk sends company's first container ship to test trans-Arctic trade route, 23 Ağustos 2018. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.ktoo.org/2018/08/23/shipping-titan-maersk-sends-companys-first-container-ship-to-test-trans-arctic-trade-route/>).

Arktik deniz yolları, Kuzeybatı Geçidi, Kuzeydoğu Geçidi ve Transpolar Deniz Yolu (*Transpolar Sea Route*) olmak üzere üç tanedir. Kuzeybatı Geçidi ve Kuzeydoğu Geçidi, eriyen buzul alanlar dolayısıyla yılın belirli dönemlerinde deniz ulaşımına müsait olmasına rağmen Transpolar Deniz Yolu için aynı durum geçerli değildir. Bu bağlamda, Arktik gibi bir bölgede, zorlu hava şartları ve kıyı devletlerinin politikaları, bu deniz yollarının kullanımında en önemli iki etkidir. Kıyı devletlerinin politikaları kapsamında tartışılması gereken asli konu ise Arktik Okyanusu'na giriş ve çıkışların yapıldığı Bering Boğazı'nın (*Bering Strait*) hukuki rejimidir.

4.6.1 Bering Boğazı'nın Hukuki Rejimi

18. yüzyılda Danimarkalı *Vitus Bering* tarafından keşfedilen Bering Boğazı, geçmişte kullanılsa da yakın zamanda hazırlanan uluslararası hukuk kaynaklarında Bering Boğazı Bölgesi olarak da adlandırılmıştır³⁹⁶. Bering Boğazı, Avrasya ve Kuzey Amerika kıtalarını ayıran, Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya Federasyonu arasında bulunan ve Bering Denizi'yle Çukçi Denizi'ni birleştiren coğrafi alandır. Bu bağlamda, Arktik Okyanusu için eşsiz bir önem taşımaktadır. Uluslararası hukukta boğazlar rejimi kapsamında Bering Boğazı'nı incelemeye önce, Bering Boğazı'nın kapsadığı alan ve coğrafi koşullarının belirtilmesi gereklidir.

Bazı çalışmalarda, "Bering Boğazı Bölgesi" terimi sadece kuzey Bering Denizi, Bering Boğazı ve güney Çukçi Denizi olmak üzere *St. Lawrence* Adası ve kuzey Bering Denizi'nden kuzeydeki Bering Boğazı boyunca güney Çukçi Denizi ve *Cape Lisburne*'ye kadar uzanan alan için kullanılmaktadır³⁹⁷. Ancak 2011 Ortak Bildirisi'ne göre Bering Boğazı Bölgesi, deniz alanlarının yanı sıra Rusya Federasyonu'nun yetkisi altında bulunan Beringia Ulusal Parkı ve

³⁹⁶ Paul Arthur Berkman, Alexander N. Vylegzhanin & Oran R. Young, *Governing the Bering Strait Region: Current Status, Emerging Issues and Future Options*, *Ocean Development & International Law*, Vol. 47, Issue 2, 2016, s.189.

³⁹⁷ A. Hartsig, I. Fredrickson, C. Yeung, and S. Senner, "Arctic Bottleneck: Protecting the Bering Strait Region from Increased Vessel Traffic," *Ocean and Coastal Law Journal*, Vol. 18, 2014, s. 37.

ABD'nin yetkisi altında bulunan *Bering Land Bridge* Ulusal Koruma Alanı ve *Cape Krusenstern* Ulusal Anıtı'nı da kapsamaktadır³⁹⁸.

Bering Boğazı'nın en dar noktası 47 deniz mili genişliğindedir. Bu alanda Rusya'ya ait Büyük Diomede Adası ve ABD'ye ait Küçük *Diomede* Adası ve *Fairway* Kayası yer almaktadır. Büyük *Diomede* Adası ve Küçük *Diomede* Adası arasındaki mesafe ise sadece 2 deniz milidir³⁹⁹. Nitekim, iki devlet arasındaki sınırlandırma anlaşmaları da bu mesafenin ortasından geçmektedir. İki devlet arasında yer alan bu adacıklar ve kaya doğal olarak boğazı; i) Rusya anakarası ve Büyük *Diomede* Adası'nın arası; ii) Büyük *Diomede* Adası ve Küçük *Diomede* Adası'nın arası; iii) Küçük *Diomede* Adası ve *Fairway* Kayası'nın arası; ve iv) ABD anakarası ve *Fairway* Kayası'nın arası⁴⁰⁰ olmak üzere dörde ayırmaktadır.

Adalar ve kayaların varlığının bir sonucu olarak, Bering Boğazı'nın en dar noktası, ABD ve Rusya'nın karasularının içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle, bu kanalların hiçbiri açık deniz rejimine tabi değildir. Bu noktada uluslararası hukukta boğazlar rejimi incelenmelidir.

Yukarıda belirtildiği üzere Bering Boğazı, Bering Denizi ile Çukçi Denizi'ni birbirine bağlamaktadır. İki tarafta da münhasır ekonomik bölge ve açık deniz alanları bulunmaktadır. Ayrıca, zorlayıcı şartlar göz önünde bulundurularak diğer boğazlar kadar fazla kullanılmamasına rağmen uluslararası seyrüsefer için yararlanılan bir boğazdır⁴⁰¹. Bu bağlamda Bering Boğazı gerek BMDHS gerekse yapılageliş kuralları çerçevesinde uluslararası boğazlar rejimine tabidir.

³⁹⁸ Joint Statement of the President of the United States of America and the President of the Russian Federation on Cooperation in the Bering Strait Region, 26 Mayıs 2011.

³⁹⁹ Paul Arthur Berkman, Alexander N. Vylegzhanin & Oran R. Young, s. 189.

⁴⁰⁰ Ibid.

⁴⁰¹ Bkz Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Kitaplar 2. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013, s. 344: "Uluslararası boğazlar konusunda ise, bu deyim in öğretide kullanıldığını ve uygulanan uluslararası hukuk belgelerinde 'uluslararası ulaşım da yararlanılan boğazlar' deyim inin yeğlendiğini berlitmek gerekmektedir."

9 Nisan 1949 tarihinde, Korfu Boğazı Davası'na ilişkin kararında Uluslararası Adalet Divanı, bir yapılageliş kuralı olarak gemilerin savaş gemisi ve ticaret gemisi olarak ayırmaksızın boğazlardan zararsız geçiş hakkı olduğunu belirtmiştir⁴⁰². Buna ek olarak, 1958 Sözleşmesi'ne bakıldığında da uluslararası boğazlardan geçiş özgürlüğü, zararsız geçiş hakkı olarak nitelendirilmiştir⁴⁰³.

Uluslararası boğazların hukuki rejimi, BMDHS'nin Uluslararası Seyrüsefere Açık Boğazlar başlıklı Kısım III'de incelenmiştir. Buna göre; "*Uluslararası seyrüseferde kullanılan boğazlardan geçiş rejimi, diğer herhangi bir yönden bu boğaz sularının hukuki rejimini etkilemeyeceği gibi, kıyıdaş devletlerin bu sular üzerinde bunlara tekabül eden deniz yataklarında ve bunların toprak altında ve aynı şekilde bunlar üzerindeki hava sahasında, egemenliklerini veya yetkilerini kullanmalarını etkilemeyecektir.*"⁴⁰⁴ Buna ek olarak BMDHS, açık deniz veya münhasır ekonomik bölgenin bir bölümü ile açık deniz veya bir münhasır ekonomik bölgenin diğer bölümü arasındaki uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlarda transit geçiş hakkı uygulamaktadır⁴⁰⁵.

Transit geçiş hakkı, zararsız geçiş hakkında olduğu gibi bayrak devleti gemilerine ve uçaklarına, kesintisiz ve hızlı olma şartı getirmektedir. İki geçiş hakkı arasındaki fark ise kıyı devletlerinin transit geçiş hakkında ön bildirim talep edememesi ve denizaltıların su yüzeyinde geçme koşulunun bulunmamasıdır. Bu bağlamda transit geçiş hakkına ilişkin kurallar zararsız geçiş hakkına göre daha esnektir⁴⁰⁶.

Transit geçiş hakkına ilişkin bir de istisnai durum mevcuttur; "*transit geçiş hakkı bir devletin kıtası ile bu devlete ait bir ada arasında kalan boğazlarda, eğer adanın açık deniz tarafında veya bir münhasır ekonomik bölgede seyrüsefer ve hidrografik özellikler bakımından eşit uygunlukta başka bir yol mevcutsa*

⁴⁰² I.C.J., The Corfu Channel Case, 9 Nisan 1949, s. 28, para. 3.

⁴⁰³ Cenevre K.B.B.S. Madde 16/4, "Açık denizin bir bölümü ile açık denizin diğer bir bölümü veya yabancı bir Devletin karasuları arasında milletlerarası ulaştırmada kullanılan boğazlarda yabancı gemilerin zararsız geçiş hakkı ertelenemez."

⁴⁰⁴ BMDHS 1982, Madde 34/1.

⁴⁰⁵ BMDHS 1982, Madde 37.

⁴⁰⁶ Pazarıcı, s. 347.

*uygulanmayacaktır.*⁴⁰⁷ ABD ve Rusya arasındaki Bering Boğazı'nda bulunan adalarda bu istisnai durum uygulanamaz. Bu nedenle, Bering Boğazı'nın iki kıyı devleti olarak ABD ve Rusya, boğazdan transit geçişle ilgili BMDHS'nin 42. maddesinde belirtilen kurallara uymakla yükümlüdür.

Öte yandan, buz kaplı alanlara ilişkin BMDHS'nin 234. Maddesi, kıyı devletlerine deniz kirliliği ve büyük tehlikelerin önlenmesi amaçlı ayrımcı nitelik göstermeyen yasalar ve kurallar yapmak ve uygulamak hakkı vermektedir. Hala yılın büyük bir kısmı buz kaplı olan Bering Boğazı için de bu kural geçerlidir. Bu durum ABD ve Rusya'ya, Bering Boğazı'nda uluslararası boğazlar rejimi yerine 234. Madde'nin uygulanması seçeneğini sağlamaktadır.

4.6.2 Kuzeybatı Geçidi (Northwest Passage)

Kuzeybatı Geçidi⁴⁰⁸, Kuzey Atlantik ve Kuzey Pasifik Okyanuslarını Kanada Arktik Takımadaları üzerinden birbirine bağlayan deniz yoludur. 94 tanesi, 130 km² 'den büyük olan ve Arktik Takımadaları olarak da bilinen takımadaların sayısı yaklaşık 36 bindir⁴⁰⁹. Grönland'dan sonraki en büyük Arktik kara alanını oluşturan bu takımadalar 1.4 milyon km²'lik bir alan kaplamaktadır⁴¹⁰. Diğer bir deyişle, Kuzeybatı Geçidi, çok geniş bir deniz alanında tek bir boğaz değil birçok boğazı kapsayan bir deniz yoludur.

Çalışmamızın Bölge Devletlerinin Hak İddiaları ve Uyuşmazlıkları başlıklı kısmında belirttiğimiz üzere, bu takımadaların bulunduğu deniz alanında ABD ve Kanada arasında uyumsuzluk bulunmaktadır. Kanada'nın egemen haklara sahip olduğunu iddia ettiği alandan, ABD'ye ait 1969 yılında Manhattan gemisi, 1985 yılında ise Polar Sea buzkıran gemisi herhangi bir ön bildirimde bulunmadan geçmiştir.

⁴⁰⁷ BMDHS 1982, Madde 38/1.

⁴⁰⁸ Kuzeybatı Geçidi (Northwest Passage) bundan sonra NSR olarak anılacaktır.

⁴⁰⁹ The Canadian Encyclopedia (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/arctic-archipelago>).

⁴¹⁰ Ibid.

İki yıllık müzakere süreci sonunda, taraflar bazı hususlarda anlaşmaya varmış ve 1988 yılında, Arktik İş Birliği Anlaşması'nı '*Arctic Cooperation Agreement*' yürürlüğe koymuştur. Anlaşma kapsamında iki devlet, buzla kaplı bu deniz alanı çevresinin korunmasının önemine değinmiş ve bu konuda ortak çıkarları⁴¹¹ olduğu noktasında hem fikir olmuşlardır. Bu bağlamda ABD, sadece buzkıran gemilerinin bu sulardaki seyrüseferi için Kanada'nın onayını almakla mükelleftir⁴¹². Diğer bir ifadeyle, Anlaşma söz konusu sularda Kanada'nın egemenlik hakkına veya gemilerin geçiş rejimine ilişkin hiçbir ifade içermeksizin sadece buzkıran gemilerinin geçişinin, Kanada'nın onayı ile gerçekleşmesini buyurmaktadır. Ancak Anlaşma, Kuzeybatı Geçidi'nin uluslararası boğaz statüsüne ilişkin herhangi bir madde içermemektedir.

Kanada'nın içsuları olarak kabul ettiği Kuzeybatı Geçidi'nin uluslararası boğaz olarak nitelendirilmesine ilişkin hukuki tartışmada üç önemli nokta vardır. Birincisi, bir dizi boğazın tek bir uluslararası boğaz rejimine tabi olabilirliliği; ikincisi, Kuzeybatı Geçidi'nin uluslararası seyrüsefer yoğunluğu ve son olarak, Kanada'nın düz esas çizgisinin Kuzeybatı Geçidi'nin rejimine etkisi.

BMDHS, uluslararası seyrüsefere açık boğazların rejimini belirlerken dizi boğazlara ilişkin bir ifade içermemektedir. Ancak, takımadalar arasından geçiş hakkı çerçevesinde "*yalnızca açık denizin veya münhasır ekonomik bölgenin bir parçasından açık denizin veya münhasır ekonomik bölgenin diğer bir parçasına sürekli ve hızlı transit geçiş amacıyla seyrüsefer ve uçuş haklarının kullanılması anlaşılır*"⁴¹³ ifadesine yer vermektedir. Bu bağlamda, Kuzeybatı Geçidi, bir veya birçok boğaz içermesine bakılmaksızın uluslararası boğaz kriterini yerine getirmektedir.

Öte yandan, uluslararası seyrüsefer yoğunluğunun, bir boğazın uluslararası boğaz olarak nitelendirilmesinde etken olup olmadığına ilişkin doktrinel tartışmalar vardır⁴¹⁴. Korfu Boğazı Davası kararında Uluslararası Adalet

⁴¹¹ 1988 Arctic Cooperation Agreement, E101701 - CTS No. 1988/29 Clause 2.

⁴¹² Ibid, Clause 3.

⁴¹³ BMDHS Madde 53/3.

⁴¹⁴ **Donald R. Rothwell**, The Canadian-U.S. Northwest Passage Dispute: A Reassessment, Cornell International Law Journal, Vol. 26, Issue 2, 1993, s.354-357.

Divanı, boğazların coğrafi durumunu belirleyici öge olarak nitelendirirken boğazların kullanım yoğunluğuna değinmemiştir⁴¹⁵. Ayrıca, Arktik'in coğrafi koşulları göz önünde bulundurulduğunda yılın 365 günü kullanılabilir bir boğaza göre kullanım yoğunluğunun düşük olması bir gösterge değildir. Ancak, Arktik buz kaplı olmasa dahi bir deniz yolunun kullanım yoğunluğu, zorunlu veya ihtiyari olması, uluslararası boğaz olmasına ilişkin bir kriter değildir⁴¹⁶.

Son olarak, Kanada'nın düz esas çizgiyle belirlediği Arktik sınırı, bölgedeki takımadaları içerisine almış ve takımada sularını, içsuları olarak belirlemiştir. Düz esas çizgi yönteminin uygulanmasına ilişkin gerek 1949 Balıkçılık Davası gerekse BMDHS kriterleri ortaya koymuştur. BMDHS'nin 7. maddesi, düz esas çizginin kullanılmasına ilişkin genel çerçeveyi belirlemiştir. Buna göre; *“Sahilin derin bir şekilde girintili çıkıntılı olduğu veya sahil boyunca hemen yakında bir adalar dizisinin bulunduğu yerlerde, karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hattın çizimi için, uygun noktaları birleştiren düz esas hatlar yöntemi kullanılabilir.”*⁴¹⁷

Bu noktada Kanada'nın karşılaştığı diğer bir sorun ise önceden geçerli olan geçiş hakkının, düz esas çizginin belirlenmesinden sonra da devam edecek olmasıdır. BMDHS'nin 8. maddesinde belirtildiği üzere *“7. maddede belirlenen yöntemine uygun olarak tespit edilen bir düz esas hat, daha önce iç su olarak kabul edilmeyen suları iç sulara dahil ettiği takdirde, bu Sözleşmede öngürülen zararsız geçiş hakkı bu sulara da uygulanacaktır.”*⁴¹⁸ Bu bağlamda, Kanada düz esas çizgi yöntemiyle içsuları olarak belirlediği alanın tarihsel sular olduğunu ispat edemediği sürece diğer devletlerin transit geçiş hakkı, bu sulara devam edecektir⁴¹⁹.

⁴¹⁵ I.C.J., The Corfu Channel Case, 9 Nisan 1949, s. 28-29.

⁴¹⁶ **Supra note** 401.

⁴¹⁷ BMDHS Madde 7/1.

⁴¹⁸ BMDHS Madde 8/2.

⁴¹⁹ **Donald R. Rothwell**, The Canadian-U.S. Northwest Passage Dispute: A Reassessment, Cornell International Law Journal, Vol. 26, Issue 2, 1993, s. 360.

Tarihi sular kavramı 1949 Balıkçılık Davası'na ilişkin kararda “*tarihsel sular, genellikle iç sular olarak kabul edilen ancak bu karaktere sahip olmayan, tarihi bir varlığın ünvanıdır.*⁴²⁰” ifadesiyle belirlenmiştir. Buna ek olarak *Bouchez*, tarihi suları, “*kıyı devletinin genel olarak geçerli uluslararası hukuk kurallarına aykırı, aşıkâr, etkili, sürekli ve uzun bir zaman dilimi boyunca, uluslararası toplumun zımni muvafakatıyla kullandığı sular*⁴²¹” olarak nitelendirmiştir. Bu tanımlamalar ışığında, tarihsel sular kavramının uygulanabilmesi için kıyı devletinin egemenlik haklarını kullanması, bunu uzun bir süre boyunca uygulaması ve diğer devletlerin buna karşı itirazının olmaması gereklidir.

Kanaatimce, Kanada'nın takımada sularını kapsayacak bir biçimde belirlediği düz esas çizgi sonucunda bu takımada sularında içsular rejimi uygulaması, tarihsel sular kavramı temelinde zor gözükmektedir. Nitekim, 1867 yılında özgürlüğünü kazanan Kanada, bu sulardaki egemenlik haklarını ilk olarak 1969 yılında ileri sürmüştür. Kaldı ki, devletin uzun bir süre boyunca egemenlik haklarını kullanması kriteri yerine getirilmiş olsa dahi, ABD bu iddia karşısında ısrarlı itirazcı ‘*persistent objector*’ olmuştur.

4.6.3 Kuzey Deniz Yolu (North Sea Route)

Kuzey Deniz Yolu⁴²², Kuzeydoğu Geçidi (*Northeast Passage*) olarak da adlandırılmaktadır. Bu kullanım yaygın olmasına rağmen aslında yanlıştır. Nitekim NSR, Kuzeydoğu Geçidi olarak adlandırılan daha uzun bir deniz yolu şeridinin bir bölümüdür⁴²³. 17 Aralık 1932 tarihinde Sovyetler Birliği Halk Komiserleri Konseyi (*Council of People's Commissars of the Soviet Union*) aldığı karar doğrultusunda, Kuzeydoğu Geçidi'nin belirli bir kısmı NSR olarak tanımlanmış ve Rusya'nın yetkisi ve kontrolü altında olduğu belirtilmiştir⁴²⁴. Bu

⁴²⁰ I.C.J., Fisheries Case 1951, s. 130.

⁴²¹ **Leo J. Bouchez**, *The Regime of Bays in International Law*, Leyden, Sijthoff, 1964. **Aktaran: Donat Phrand**, “The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit”, *Ocean Development and International Law*, Vol. 38, Issue 1, 2007, s. 7.

⁴²² Kuzey Deniz Yolu (Northern Sea Route) bundan sonra NSR olarak anılacaktır.

⁴²³ Kuzeydoğu Geçidi ve Kuzey Deniz Yolu'nun kapsadığı rota Harita 10'da gösterildiği gibidir.

⁴²⁴ **Willy Østreng and Others**, *Shipping In Arctic Waters, A Comparison of the Northeast, Northwest and Trans Polar Passages*, Springer, Berlin, 2013, s. 13.

bağlamda NSR, doğuda Çukçi Denizi'ne ve batıda Barents Denizi'ne kadar uzanan deniz yolunu kapsamaktadır⁴²⁵.

NSR'ye ilişkin öğretilerin ve Arktik Konseyi'nin altı çalışma grubundan bir tanesi olan Arktik Deniz Çevresini Koruma'nın (PAME) yaptığı incelemeler tarihseldir. Bu bağlamda, NSR'nin ticari kullanımı; (1917-1932) keşif ve yerleşim; (1932-1950) filo ve limanların gelişimiyle düzenli bir navigasyon organizasyonu; (1950-1970) yaz ve sonbahar dönemlerinde düzenli bir ulaşım hattına dönüştürülmesi; 1970'li yıllardan günümüze kadar deniz ulaşımını sağlama gayesi⁴²⁶, olmak üzere dört farklı zaman diliminde incelenebilir.

Dört farklı zaman diliminin tek ortak noktası, Rusya'nın bu deniz yolunu kullanıma açma isteğiydi. Nitekim, tüm gelişmeleri ve çalışmaları bu istek üzerinde yoğunlaştırdı. Günümüze göre daha fazla ve yoğun buzla kaplı alanlardan deniz ulaşımını sağlamak için 1959 yılında Lenin isminde dünyanın ilk nükleer enerjili buzkıran gemisini üretmiştir⁴²⁷. Putin, Rusya'nın 2035 yılına kadar 9 nükleer enerjili toplam 13 buzkıran gemisinden oluşan filoya sahip olacağını belirtmiştir⁴²⁸.

Rusya, Arktik'te özellikle ekonomik açıdan diğer devletlere göre daha güçlü olma gayesindeydi. Kaldı ki, NSR'ye ilişkin yaptığı tüm çalışmalar, uluslararası deniz ticareti için elverişli bir rota oluşturmaktı. Bu bağlamda, 1 Temmuz 1991 tarihinde, NSR'yi uluslararası seyrüsefere açmıştır⁴²⁹. Doğal olarak 1991 yılından sonra, NSR'nin kullanımının sürdürülmesinde bölge yönetimin rolü de

---

⁴²⁵ **Fabio Saguato**, "Trans-Arctic Passages and the Law of the Sea: Striking a Balance between Sovereign Claims and Navigation Rights", *European and International Cross-Border Private and Economic Relationships, and Individual Rights*, edited by B. Heiderhoff and Ilaria Queirolo, Arachne Publisher, 2016, s. 379.

⁴²⁶ Arctic Council, PAME, Arctic Marine Shipping Assessment (AMSA), 2009, s. 44. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/54>).

⁴²⁷ Ibid.

⁴²⁸ **Harry Cockburn**, "Russia launches world's largest nuclear-powered icebreaker to open up Arctic shipping routes", *The Independent*, 26 Mayıs 2019. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-icebreaker-ship-nuclear-power-arctic-sea-ice-shipping-oil-a8930711.html>).

⁴²⁹ **R. Douglas Brubaker and Claes L. Ragner**, "A review of the International Northern Sea Route Programme", *Polar Geography*, Vol 33, Issue 1-2, 2010, s. 16.

değişime uğramıştır⁴³⁰. Devlet destekli veya devletin de ortak olduğu özel şirketler, bu rota üzerinde deniz nakliyesini yürütmeye başlamıştır⁴³¹.

NSR'nin uluslararası seyrüsefere açılmasıyla birlikte Japonya, Norveç ve Rusya⁴³² merkezli enstitünün ortak olarak kordine ettiği bir program başlatılmıştır. Uluslararası NSR Programı (*International Northern Sea Route Programme*) kapsamında, birçok ülkeden ve kurumdan araştırmacılar katılmış ve NSR'nin kullanılmasına ilişkin 100'ün üzerinde akademik çalışma yayınlanmıştır⁴³³. Çalışmanın odak noktaları şunlardır:

- Doğal koşullar ve buz navigasyonu,
- Çevresel yönler,
- Ticaret ve ticari nakliye faktörleri,
- Siyasi, hukuki ve stratejik yönler⁴³⁴.

Bu odak noktalar kapsamında yapılan teorik ve pratik çalışmaların yanı sıra, bir de deneysel gemi yolculuğu yaptırılmıştır. NSR'nin kullanılabilirliğini test etmek amacıyla *Kandalaksha* isimli kargo gemisinin Japonya'dan Rusya'ya deniz seyrüseferi gerçekleştirilmiştir⁴³⁵.

Daha sonra Rusya Federasyonu, 30 Nisan 1999 tarihinde yürürlüğe koyduğu 81 No'lu Federal Yasa ve 15 Mart 2013 tarihinde yürürlüğe koyduğu 258 No'lu Yasa ile Kuzey Deniz Yolu İdaresi'ni kurmuştur. İdare'nin görevi, NSR'ye ilişkin deniz seyrüseferini sağlamak, gerekli izinleri vermek ve seyrüsefer boyunca gerekli tüm güvenlik önlemlerini almaktır.⁴³⁶

---

⁴³⁰ The Ship and Ocean Foundation, *The Northern Sea Route: The shortest sea route linking East Asia and Europe*, The Ship and Ocean Foundation, Tokyo, 2001, s. 80.

⁴³¹ Ibid.

⁴³² Uluslararası Kuzey Deniz Yolu Programı , Japonya (the Ship and Ocean Foundation), Norveç (the Fridtjof Nansen Institute) ve Rusya (the Central Marine Research and Design Institute) tarafından ortak yapılan bir çalışmadır.

⁴³³ Arctic Council, PAME, *Arctic Marine Shipping Assessment (AMSA)*, 2009, s. 46-47.

⁴³⁴ **R. Douglas Brubaker and Claes L. Ragner**, s.16.

⁴³⁵ Ibid.

⁴³⁶ Federal State Budgetary Institution, *The Northern Sea Route Administration*. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, http://www.nusra.ru/en/glavnaya/celi_funksii.html).

NSR'nin pratikte kullanılabilir olması beraberinde ekonomik olarak Süveyş Kanalı ve Panama Kanalı gibi alternatif uluslararası deniz yolları ile karşılatırılmasına sebebiyet vermektedir. Seyrüsefer mesafesindeki farklılıklar, geminin türü ve tonajı, hava ve deniz koşullarına göre seyrüsefer hızı, mevsim şartlarına göre buzkıran gemilerine ihtiyaç ve Rusya Federasyonu'nun belirlediği harçlar, hesaplamaları etkileyen faktörlerdir⁴³⁷. NSR'nin, diğer uluslararası deniz yolu alternatiflerine kıyasla Asya'dan Avrupa'ya daha kısa bir mesafe imkanı oluşturmaktadır. Bu sebeple, gemiler daha az yakıt tüketmekte ve daha az sera gazı üretmektedir. Ancak söz konusu etkenler, NSR'yi gemi şirketleri için ekonomik açıdan kazançlı bir deniz yolu haline getirmemektedir. Nitekim Rusya'nın, NSR'yi kullanan gemilerden talep ettiği harç ücreti, diğer deniz yollarının kullanılmasını daha cazip hale getirmektedir⁴³⁸.

Kuzey Deniz Yolu'na ilişkin bir diğer tartışma konusu ise bu güzergah içerisinde bulunan boğazların rejimidir. Rusya, Yugorskiy Shar, Kara Kapısı, Vilkitskiy, Shokalskiy, Dmitry Laptev ve Sannikov gibi boğazların bulunduğu NSR'ı karasuları kapsamında değerlendirerek ulusal yetkilerini⁴³⁹ kullanmaktadır. Buna ilişkin karşıt görüşleri olan ABD, bu boğazların kıyıda 12 deniz mili ötede olduğunu ve uluslararası hukuk kuralları doğrultusunda transit geçiş hakkının uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür⁴⁴⁰.

Kanaatimce, Kuzey Kutbu'nun günümüz şartlarında BMDHS'nin 234. Maddesi kapsamında Rusya, buz kaplı alanda güvenlik amacıyla ulusal düzenleme ve uygulama hakkına sahiptir. Ancak, gelecekte tartışmalı bölge tamamıyla buzlardan arınırsa boğazların kıyıya uzaklığı, uygulanacak rejim açısından önemli bir etken olacaktır.

⁴³⁷ **Jeroen F.J. Pruyn**, "Will the Northern Sea Route ever be a viable alternative?", *Maritime Policy & Management*, Vol. 43, Issue 6, 2016. **Masahiko Furuichi and Natsuhiko Otsuka**, *Cost Analysis of the Northern Sea Route (NSR) and the Conventional Route Shipping*, Proceedings of the IAME, Conference, France, 2013.

⁴³⁸ **Barbaros Büyüksağnak**, "Yeni Arktik Coğrafyası ve Küresel Ulaşım", Koç Üniversitesi Denizcilik Forumu (KÜDENFOR), Değişen Arktik Jeopolitiği Paneli Sunumları, 15 Şubat 2019. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <https://kudenfor.ku.edu.tr/dokumantasyon/>).

⁴³⁹ **Supranote** 436.

⁴⁴⁰ **Andrey A. Todorov**, "The Russia-USA legal dispute over the straits of the Northern Sea Route and similar case of the Northwest Passage", *Arctic and North*, No. 29, 2017, s. 67.

4.6.4 Transpolar Deniz Yolu (Transpolar Sea Route)

Her ne kadar Transpolar Deniz Yolu⁴⁴¹ (TSR), bazı çalışmalarda varsayımsal olarak nitelendirilse de⁴⁴² Arktik buzullarının erime hızı göz önünde bulundurulduğunda önümüzdeki on yıl içerisinde ulaşımına müsait bir deniz yolu olacağına ilişkin de fikirler vardır⁴⁴³. 1979 yılından günümüze, buzulların genişliğinin %40 azaldığı ve kalınlığının %70 incelendiği göz önünde bulundurulduğunda⁴⁴⁴, Arktik'in bu yüzyılın ortalarında tamamıyla buzsuz yazlar geçirebileceği öngörülmektedir⁴⁴⁵.

Transpolar Deniz Yolu'nun seyrüseferi, iklim belirsizliği ve sürekli değişen deniz buzu koşulları nedeniyle belirli tek bir güzergaha sahip değildir⁴⁴⁶. Günümüzde zorlu şartlar sunsa da yukarıda belirtildiği üzere gelecekte ulaşımına uygun bir alan olacağı öngörülen TSR, hem seyrüsefer mesafesi olarak diğer Arktik deniz yollarından daha kısa bir yol sunarken, herhangi bir devletin yetki alanı içerisine girilmemesi de ayrıca bir avantaj olarak nitelendirilmektedir⁴⁴⁷.

Ayrıca TSR ve Süveyş Kanalı karşılaştırıldığında, Asya'dan Avrupa'ya yapılacak olan deniz taşımacılığında, bir gemi %40 daha yavaş giderek aynı sürede yolculuğunu tamamlayabilir. Bu hem yakıt tüketiminde daha ekonomik olunması hem de sera gazı salımının azalması anlamına gelmektedir⁴⁴⁸. Özetle Transpolar Deniz Yolu, herhangi bir devletin yetki alanına

---

⁴⁴¹ Transpolar ve crosspolar ifadelerinin türkçe karşılığı kutup ötesidir. Nitekim, çalışmamızın hava hukukuna ilişkin kısmında da bu ifadeye yer verilmiştir. Ancak, özel isim olan 'Transpolar Deniz Yolu' bazı çalışmalarda Kuzey Ötesi Geçidi olarak kullanılmıştır. Bu kullanım henüz bir teamül oluşturmadığından çalışmamızda yer verilmeyecektir. Kaldı ki, kanaatimce deniz yollarına ilişkin kullanılan transpolar ifadesi kutup ötesi değil kutup içerisi anlamında kullanılmaktadır.

⁴⁴² **Yeu Yu**, "Research of Legal Status and Navigation Regime of Arctic Shipping Lanes", University of Akureyri, Published MA Thesis, 2016, s. 3.

⁴⁴³ **Malte Humpert and Andreas Raspotnik**, "The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route", Arctic Yearbook 2012, s. 283.

⁴⁴⁴ Polar Science Center, 2012.

⁴⁴⁵ **J.E. Overland, M. Wang**, "When will the summer Arctic be nearly sea ice free?", Geophysical Research Letters, Vol. 40, Issue 10, 2013.

⁴⁴⁶ **Malte Humpert and Andreas Raspotnik**, s. 284.

⁴⁴⁷ **Arild Moe and Øystein Jensen**, "Opening of New Arctic Shipping Routes", Fridtjof Nansen Institute, 2010, s. 5.

⁴⁴⁸ **Halvor Schøyen and Svein Bråthen**, "The Northern Sea Route versus the Suez Canal: cases from bulk shipping", Vol. 19, Issue. 4, 2011.

girmediğinden açık deniz rejimine tabidir. Ayrıca, ticaret gemilerine ekonomik boyutta önemli kazanç sağlaması bakımından da eşsizdir. Bu bilgiler ışığında, gelecekte Arktik ekosistemindeki değişim aynı yönde devam ederse, Transpolar Deniz Yolu gemi şirketlerinin gözde güzergahı olacaktır.

4.7 Arktik Deniz Alanları Üzerindeki Hava Sahalarının Hukuki Rejimi

Çalışmamız, Arktik'in hukuki rejimine ilişkin son olarak hava sahalarını inceleyecektir. Nitekim kıyı devletlerinin egemenlik haklarını kullandığı deniz alanları üzerindeki hava sahasını da kapsamaktadır. Hava sahası (*airspace*) terimi, yeryüzünden uzaya kadar hava tabakalarından oluşan sahayı kapsamaktadır⁴⁴⁹. Bu bağlamda, karasularının deniz ülkesini oluşturduğu gibi hava sahası da hava ülkesini oluşturmaktadır⁴⁵⁰. Ancak, hava seyrüseferlerinin düzenlendiği dünyadaki hava sahaları, FIR hattı adında çeşitli bölgelere ayrılmıştır⁴⁵¹. Uçuş bilgi bölgesi (*flight information region*), havacılığa özel ölçütler doğrultusunda tanımlanan hava sahası bölgeleridir; devletin kara ve deniz ülkesi sınırlarının dışına uzanabilmektedir⁴⁵². Bu noktada belirtilmesi gereken en önemli husus, FIR hattı bir devletin kara ve deniz ülkesi sınırlarının dışına uzandığı takdirde ülke sınırları dışında kalan alanda o devlete egemenlik hakkı tanımaz.

Arktik bölgesinin hava sahası ve kullanımı yukarıda belirtilen temel havacılık hukuku bilgiler ışığında incelenmelidir. 1956 yılında ilk kez ticari amaçlı bir uçuş için kullanılan Arktik hava sahası, artık her gün kullanılan ve yılda binlerce uçuşun yapıldığı bir güzergah haline gelmiştir⁴⁵³. Bunun ana sebepleri ise uçak şirketlerinin en etkili hava güzergahını kullanma çabası ve yolcuların duraksız yolculuk yapma isteğidir⁴⁵⁴. Nitekim, 1 Şubat 2001 tarihinde, Uluslararası Havacılık Örgütü (*International Civil Aviation Organization*) çatısı altında bölge devletlerinin de katkılarıyla bir karar alınmıştır. Buna göre, Arktik hava

⁴⁴⁹ Reşat Volkan Günel, Uluslararası Havacılık Hukuku, Beta Basım, 1. Bası, İstanbul, 2010, s. 9.

⁴⁵⁰ Ibid.

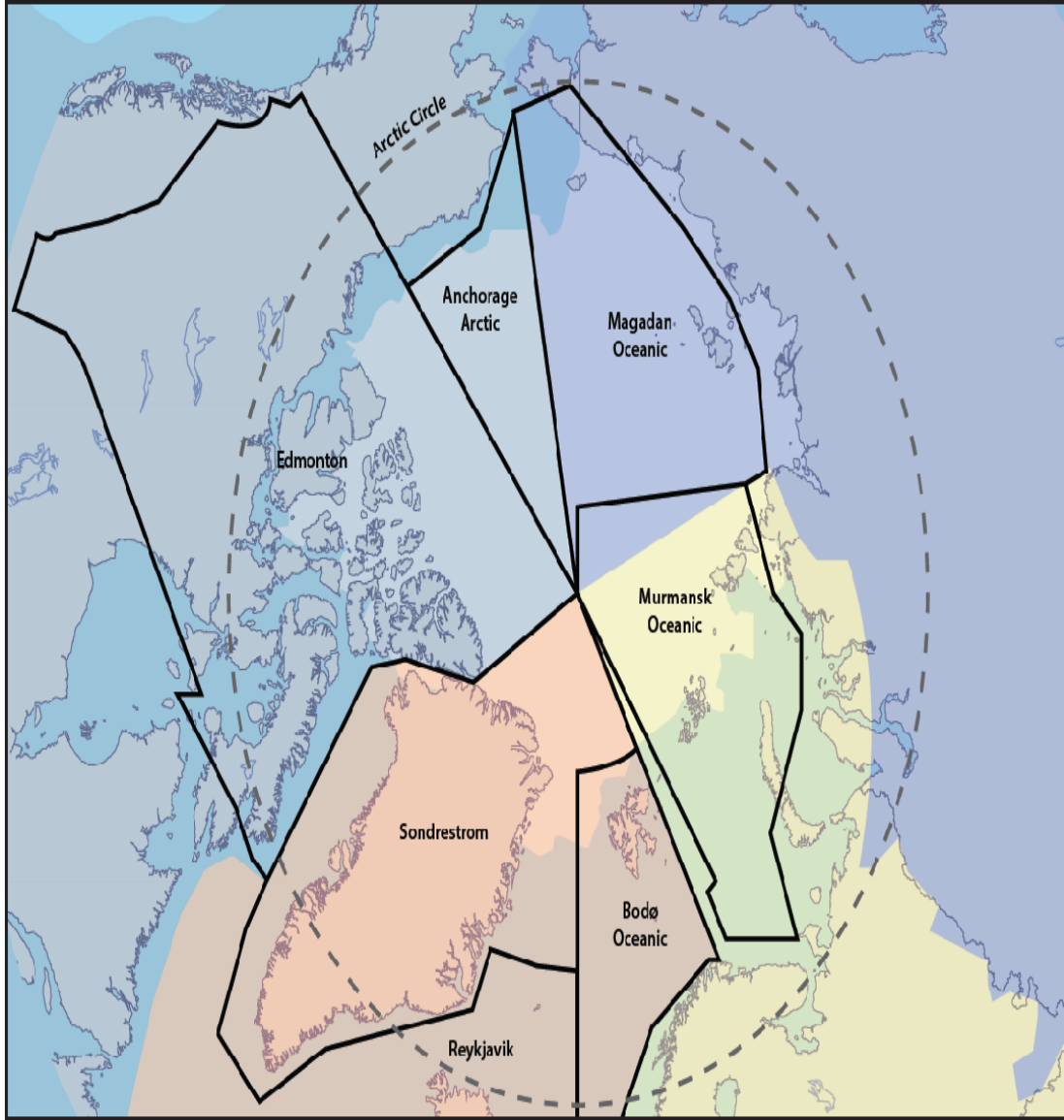
⁴⁵¹ Ibid, s. 91-92.

⁴⁵² Ibid, s. 92.

⁴⁵³ Steven D. Jaffe, *Airspace Closure and Civil Aviation: A Strategic Resource for Airline Managers*, Routledge, New York, 2016, s. 54.

⁴⁵⁴ Ibid.

sahasının Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi (*Chicago Convention on International Civil Aviation*) kurallarına uyan tüm akit devletlerin uçaklarına açık olmalıdır⁴⁵⁵. Ancak, Arktik Dairesi sınırları içerisindeki uçuşların hepsi kutup ötesi olarak nitelendirilmemektedir. Bu çerçevede, kutup ötesi uçuşlar, 78° Kuzey ötesindeki uçuşları kapsamaktadır⁴⁵⁶.

ICAO FIR

■ NAM ■ EUR ■ NAT ■ MID/ASIA □ Regional FIR

Harita 11⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ International Civil Aviation Organization, Doc 9790, Assembly Resolution in Force 5th October 2001, s. II-17 and Doc 10075, Assembly Resolution in Force as 6th October 2016, s. II-21.

⁴⁵⁶ Steven D. Jaffe, *Airspace Closure and Civil Aviation: A Strategic Resource for Airline Managers*, Routledge, New York, 2016, s. 54.

⁴⁵⁷ Arctic Science Remotely Piloted Aircraft Systems (RPAS) Operator's Handbook, Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP) Unmanned Aircraft Systems Expert Group, 2015, s. 3. (Erişim

Harita 11'de görüldüğü üzere, bölge devletlerinin üzerindeki hava sahası paylaşılmıştır⁴⁵⁸. Nitekim, bölge devletlerinin FIR hattı sınırları, kara ülkesi ve deniz ülkesi sınırlarının ötesinde Kuzey Kutbu'nun tam ortasına kadar uzanmaktadır. Hava sahası sınırlandırmasına ilişkin bir soru işaretinin olmamasından dolayı Arktik hava sahasının kullanılmasında önem arz eden iki nokta vardır. Bunlar, Arktik üzerindeki uçuşların bölgedeki koşullar doğrultusunda nasıl düzenlendiği ve bu uçuşların küresel ısınma çerçevesinde incelenmesidir.

Havacılık ve küresel ısınma arasında karşılıklı bir zarar verme ilişkisi vardır. Diğer endüstriyel sektörlerin yanı sıra hava taşıtlarının saldıgı sera gazları da küresel ısınmanın etkisini artırmaktadır. Nitekim son elli yılda salınan sera gazlarının %2,5'ni, hava taşıtlarının saldıgı karbondioksit, su buharı ve nitrojen gibi gazlar oluşturmaktadır⁴⁵⁹. Diğer bir taraftan, küresel ısınma da hava yolculuklarını olumsuz etkilemektedir⁴⁶⁰. Arktik hava sahasının kullanılarak uçuş mesafelerinin kısaltılması, deniz taşımacılığında olduğu gibi yakıt tüketimi ve buna endeksli küresel ısınmanın etkisini azaltılabilir. Mesafenin kısaltılması doğal olarak yakıt tüketimi ve hava ulaşımının küresel ısınmaya olan etkisini azaltacağı gibi hava yolu şirketlerinin giderlerini de kısacaktır.

Her ne kadar Arktik hava sahasının kullanılması, ekonomik ve çevresel yarar sağlayacağı belirgin olsa da bölgedeki iklim şartları hava ulaşımını olumsuz etkilemektedir. Sıcaklık artışı, uçakların kalkış ağırlığını kısıtlamakta⁴⁶¹ ve yolculuk sırasındaki türbülansları şiddetlendirmektedir⁴⁶². Nitekim, Arktik'in şiddetli hava koşulları, acil durumlarda kapsamlı arama kurtarma

Tarihi: 10.12.2019, https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/719/UAS_Handbook_18June.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

⁴⁵⁸ Norveç'e ait Bode Oceanic FIR hattı ve Rusya'ya ait Murmansk Oceanic FIR hattı arasında kimseye ait gözükmeyen alan ise iki devlet arasındaki uyuşmazlığın bir sonucudur. Nitekim, iki devlet 2010 yılında anlaşmaya varmıştır. Barents Deniz Sınır Antlaşması, kısım 2.2.5'te incelenmiştir.

⁴⁵⁹ **Lee D.S. and Others**, "Transport impacts on atmosphere and climate: Aviation", *Atmospheric Environment*, Vol. 44, 2010, s.4721.

⁴⁶⁰ **Paul D. Williams**, "Transatlantic flight times and climate change", *Environmental Research Letters*, 2016, s. 1.

⁴⁶¹ **Coffel and Horton**, "Climate Change and the Impact of Extreme Temperatures on Aviation", *Weather, Climate and Society*, Vol. 7, 2015, s. 95.

⁴⁶² **Paul D. Williams and Manoj M. Joshi**, "Clear-Air Turbulence in a Changing Climate", *Aviation Turbulence*, R. Sharman and T. Lane (eds), Springer International Publishing, Switzerland, 2016.

operasyonlarına ihtiyaç duyma riskini taşıyan uçuşlardır⁴⁶³. Ayrıca, 82°'nin kuzeyinde uydu iletişimi genellikle mümkün olmadığından dolayı pilotlar radyo frekanslarını, güneş radyasyonunun bozabileceği yüksek frekansta kullanmak zorundadır⁴⁶⁴. Özetle, Arktik devletleri bölge hava sahasını paylaşmış ve ticari amaçlı uçuşlar küresel ısınmanın etkisiyle birlikte artış göstermiştir. Gerek Arktik Konseyi gerekse Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü, bölgedeki hava ulaşımı kapsamında metinler hazırlamıştır. Ancak sert hava koşulları, kutup ötesi uçuşları zorlaştırmakta ve diğer uçuşlarla karşılaştırıldığında daha fazla önlem alınmasını gerektirmektedir.

---

⁴⁶³ **Mia Bennett**, Cryopolitics, "MH370: What if it were to happen in the Arctic?", 25 March 2014. (Erişim Tarihi: 10.12.2019, <http://www.cryopolitics.com/2014/03/25/mh370-what-if-it-were-to-happen-in-the-arctic/>).

⁴⁶⁴ Ibid.

SONUÇ

Sanayileşme veya makineleşme olarak adlandırabileceğimiz süreçle birlikte başlayan küresel ısınma sorunu, günümüzde yadsınamayacak derecede tehlikeli bir boyuta ulaşmıştır. Sıcaklık artışının etkilerinin en belirgin olduğu alanlar olan kutuplardaki ekolojik değişim ise endişe vericidir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki son otuz yılda, Arktik'teki buz kaplı alanlar yıl içerisinde asgari olduğu dönemlerde (Eylül), neredeyse yarı yarıya küçülmektedir. Arktik'teki buz kaplı alan sadece küçülmekte değil, aynı zamanda incelmektedir. Bunun sebebi yıllarca var olan buzulların erimesi ve her sene genç buzul olarak adlandırılan yeni buzulların oluşmasıdır. Genç buzullar her sene eridiğinden, Arktik bölgesindeki ekolojik dengeyi sağlamak için yeterli değildir. Buz kaplı alanın yok olması deniz alanlarının genişlemesine ve Güneş'ten gelen sıcaklığın daha çok hapsedilmesine yol açmaktadır. Nitekim, okyanusların albedo etkisi buzullarla karşılaştırıldığında daha düşüktür. Bu bağlamda bölge sıcaklığı normal sıcaklıklara göre her sene daha da artış göstermekte ve bölgedeki canlıların varlığını tehdit etmektedir. Kuzey Kutbu'nun simgesi olan kutup ayıları her yıl avlanabilmek için daha uzun mesafeler yürümek zorunda ve açlığa daha uzun süre dayanmak zorundadır. Ayrıca, okyanus altındaki canlılar su sıcaklığındaki artış ve oksijen oranındaki düşüşten etkilenmektedir.

Uluslararası toplum, genel olarak küresel ısınma ve çevrenin korunmasına ilişkin hukuki çalışmalara 1970'li yıllarda başlamış olmasına rağmen günümüze kadar etkili bir düzen oluşturamamıştır. Kaldı ki, uluslararası çevre hukuku kapsamında hazırlanan metinlerin neredeyse hiçbirinin hukuki bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Tabii ki bunun en temel sebebi devletlerin ekonomik çıkar politikalarıdır. Nitekim devletlerin bu politikası, Arktik'te de mevcuttur. Özellikle ABD ve Rusya gibi süper güç olarak adlandırılan devletler, sera gazı emisyon oranı bakımından listenin başını çekerken çevre konusunda

hassasiyet göstermemektedirler. Diğer bir taraftan, Kanada ve İskandinavya devletleri çevrenin korunması ve buna bağlı olarak sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda önemli adımlar atmışlardır.

Arktik özelinde bakıldığında ise bölge devletleri, çok taraflı antlaşmalarla bölge çevresini korumak ve küresel ısınmaya karşı önlem almak gibi konulara ilişkin ileriye dönük bağlayıcı antlaşmalar yapma yerine iki taraflı antlaşmalarla bölgedeki deniz alanlarını koruma yoluna gitmiştir.

Çalışmamızın ikinci kısmında, bölge içerisindeki komşu devletlerin birbiriyle yaptığı söz konusu antlaşmalar incelenmiştir. Ancak bu antlaşmalar tek başlarına Arktik hukuki rejimini oluşturmayacak kadar kısıtlı konular içermekteydi. Söz konusu antlaşmalar, deniz alanlarının BMDHS ve yapılageliş kurallarına uygun bir biçimde sınırlandırılmasını ve ulusal yetki alanları içerisinde veya kıyı devletlerinin bazı egemenlik haklarına sahip olduğu deniz alanlarının çevresinin korunmasına ilişkin antlaşmalardır.

Bölge devletlerinin kendi aralarında yaptıkları antlaşmaların yanı sıra BMDHS'nin başını çektiği bazı uluslararası antlaşmalar, bölgedeki hukuki rejime ilişkin ifadeler içermektedir. Buna ek olarak 2017 yılında yürürlüğe giren Kutup Kodu ise buz kaplı deniz alanlarında mevcut olan riskleri göz önünde bulundurarak bu sulardaki seyrüsefere ilişkin hem bölge çevresinin hem de gemileri korumak amaçlı bazı koşullar getirmiştir. Bu koşullar gerek gemilerin tasarımı ve inşaatını gerekse mürettebat eğitimlerini içermektedir. Ayrıca, uluslararası deniz hukukuna ilişkin yapılgeliş kurallarının da bölge rejimine etkisi göz ardı edilmemelidir.

Çalışmamızın üçüncü kısmı, Arktik'te hedeflenen iş birliği için oluşturulan hükümetlerarası forumlar ve bu forumların değişim süreçlerini ele almıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle değişen Dünya düzeni, Arktik bölgesindeki iş birliği için de elverişli bir ortam yaratmış ve bölge devletlerinin bu hususta görüşmeler yapmasına imkan sağlamıştır. Önce AEPS sonrasında Arktik Konseyi bu iş birliğinin temel çatısını oluşturmuştur. Ancak gerek AEPS gerekse Arktik Konseyi, bağlayıcı niteliği olmayan metinlerle kurulmuştur. Hukuki

bağlayıcılığın eksikliği, söz konusu hükümetlerarası forumların işlevini, teoride zayıflatmasına rağmen Arktik Konseyi'ndeki gelişmeler zaman içerisinde bu algının AEPS için geçerli olsa da Arktik Konseyi özelinde yanlış olduğunu göstermiştir.

Günümüzde, Arktik Konseyi daimi bir sekreteryaya sahip, belirli ve sürekli bir ekonomik fonu bulunan ve himayesi altında yapılan toplantılarda hukuki bağlayıcılığı olan uluslararası antlaşmalara imza atılan bir kurum haline gelmiştir. Arktik Konseyi içerisindeki bu değişimin sebebi yine bölge devletlerinin politikalarıdır. Bu noktada Arktik Konseyi'nin örgütleniş yapısında değişimler olmasına rağmen gündemindeki konuların kapsamı bakımında bölgedeki rolü yeterli değildir. Nitekim Arktik Konseyi'nin kuruluş amacı da bunu gerektirmemektedir.

Çalışmamızın son kısmında ise buz kaplı alanların erimesi sonucu ortaya çıkan deniz alanlarının uluslararası deniz hukuku kaynaklarıncı değerlendirilmesi yer almıştır. Söz konusu alanlarda kıyı devletlerinin hak iddiaları, doğal kaynakların işletilmesi, deniz yollarının ulaşım amaçlı kullanılması gibi konular, BMDHS ve yapılageliş hukuku kuralları temelinde incelenmiştir. BMDHS kapsamında buz kaplı alanlara ilişkin 234. madde genel bir çerçeve oluşturmaktadır. Ancak ilgili madde, sadece bu alanların korunması gerektiğini ve bu bağlamda ayrımcılık uygulamaksızın kıyı devletlerinin ulusal yetki uygulayabileceğini belirtmektedir.

Buz kaplı alanların eridiği zamanlarda diğer deniz alanlarından bir farkı bulunmayan Arktik'te, bölge devletlerinin de Ilulissat Deklarasyonu'nda fikir birliği sağladığı gibi BMDHS ve yapılageliş hukuku kurallarının oluşturduğu hukuki rejim geçerlidir. Bu nedenle kıyı devletlerinin ülkesini oluşturan deniz alanları ve bazı egemen haklara sahip oldukları diğer deniz alanları, söz konusu rejime uygun bir şekilde sınırlandırılmıştır. Günümüzde, Arktik sularında, Kanada takımada suları ve Hans Adası dışında kalan alanlarda bölge devletleri arasında herhangi bir uyuşmazlık bulunmamaktadır.

Kıyı devletlerinin ilan ettiği deniz alanlarının üzerinde kalan hava sahaları ise uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak Şikago Sözleşmesi temelinde belirlenmiştir. Yine kıyı devletlerinin hava sahası, deniz alanlarının sınırlandırılmasıyla örtüşmektedir. Nitekim, Arktik hava sahası üzerinden yapılacak olan uçuşlar, kıyı devletlerinin FIR hatlarından havacılık kurallarına uyularak sağlanmalıdır.

Sonuç olarak Arktik'teki sekiz bölge devleti, küresel ısınmanın bölgeye etkisi çerçevesinde yapılan bilimsel araştırmaların ortaya koyduğu veriler ışığında belirli adımlar atmıştır. Gerek antlaşmalarla gerekse bağlayıcı niteliği olmayan metinlerle bir takım mutabakatlara varmışlardır. Bağlayıcı niteliği olmayan metinlerle yapılan düzenlemeler daha çok küresel ısınmaya yönelik çalışmalarını kapsamaktayken, bölge devletleri arasındaki antlaşmalar deniz alanlarının sınırlandırılması ve devletlerin egemenliğinde bulunan söz konusu deniz alanlarının korunmasını içermekteydi. Nitekim, küresel ısınmanın etkisiyle eriyen buz kaplı alanlarda oluşan yeni deniz alanları ve bunlardan elde edilecek ekonomik çıkarlar beş kıyı devletinin en önemli gündem konularından birini oluşturmuştur. Söz konusu devletler gerek ulusal deniz alanlarını gerekse bazı egemenlik haklarına sahip oldukları deniz alanlarını ilan etmekte gecikmemiş ve hak iddialarını yoğun bir şekilde savunmuşlardır. Diğer bir deyişle, bölgedeki kıyı devletleri buz kaplı alanların bölge ve dünya ekolojisindeki önemini esnek hukuk temelinde ele alırken, ulusal ekonomik çıkarları doğrultusunda hak iddialarını, uluslararası hukukun tüm kaynaklarından yararlanarak gerçekleştirmişlerdir. Çalışmamızın başında belirttiğimiz çevreci ve ekonomik yaklaşım arasındaki tezat çerçevesinde bölge devletlerinin politikaları incelendiğinde ekonomik çıkarlar ağır basmaktadır. Her ne kadar İskandinavya devletleri çevre dostu adımlar atmakta ve diğer devletlere öncülük etseler de ABD ve Rusya küresel ısınmaya karşı gerekli hassasiyeti göstermemektedir. Söz konusu politikalar, böyle devam ettiği takdirde, buz kaplı alanların gelecekte tamamıyla yok olmasına ve gezegenin ekolojik dengesinin değişmesine sebep olacaktır.

KAYNAKÇA:

Acer, Y. ve Kaya, İ. (2018). Uluslararası Hukuk, Temel Ders Kitabı, Seçkin Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara.

Akın, G. (2006). "Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 46, Sayı 2.

Akın, G. (2013). "Yüzyılımızın Temel Sorunlarından Biri: Buzulların Erimesi", Ankara Üniversitesi DTCF Antropoloji Dergisi, Sayı 25, 9-27, Ankara.

Akpınar, B. G. (2017). Uluslararası Hukuk Çerçevesinden Arktik Güvenliği Politikalarının Analizi: Rusya ve ABD Örneği, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 16, Sayı 2.

Aksar, Y. (2017). Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Allaby, M. (2004). Dangerous Weather: A Change in the Weather, Facts on File Books, New York.

Anaya, J. (2004). "International human rights and indigenous peoples: The move toward and the multicultural state", Arizona Journal of International & Comparative Law, Vol. 21, Issue 1.

Anderson, W.R. (1959). USN, with Clair Blair Jr., "Nautilus 90° North", Cleveland and New York.

Arrhenius, S. (1896). On the Influence of Carbonic Acid in the Air upon the Temperature of the Ground. Philos Mag J Sci, Series 5, Vol 41.

Ayan, M., Baykal, T. (2010). "Uluslararası Denizcilik Örgütü ve Çevre: Türkiye'nin Örgüt İçindeki Durumu", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 13.

Bailliet, C. M. (2012). Non-State Actors, Soft Law and Protective Regimes, Cambridge University Press, 1st edn, Cambridge

Baker, B. (2009). "Filling an Arctic Gap: Legal and Regulatory Possibilities for Canadian-U.S. Cooperation in the Beaufort Sea," Vermont Law Review Vol 34, Issue 1.

Berkman, P.A., Vylegzhani, A.N. and Young, O.R. (2016). Governing the Bering Strait Region: Current Status, Emerging Issues and Future Options, Ocean Development & International Law, Vol. 47, Issue 2.

Bilder, R.B. (1970). The Canadian Arctic Waters Pollution Prevention Act: New Stresses on the Law of the Sea, Legal Studies Research Paper Series Archival Collection Michigan Law Review, Vol. 69, No. 1.

Blutman, L. (2010). "In the Trap of a Legal Metaphor: International Soft Law", 59 Int'l & Comp. L.Q. 605.

Bouchez, L.J. (2001). The Regime of Bays in International Law, Leyden, Sijthoff, 1964
Linda Nowlan, "Arctic Legal Regime For Environmental Protection", IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 44.

Boyle, A. (2010). "Soft Law In International Law-Making", in EVANS D. Malcolm, International Law, 3rd edn, New York, Oxford University Press.

Bozoğlu, B., Keskin, B., Çavdar, S. (2003). "Küresel Isınma", 6. Çevre Sorunları Öğrenci Yaklaşımları Sempozyumu, Mersin.

Brubaker, R.D. and Ragner, C.L. (2010). "A review of the International Northern Sea Route Programme", Polar Geography, Vol 33, Issue 1-2.

Bull, H. (2002). Anarchical Society, A Study of Order in World Politics, 3rd edn, Columbia University Press, New York.

Byers, M. (2009). Understanding Sovereignty Disputes In the North, Who Owns the Arctic?, Douglas & McIntyre Publishers.

Byers, M. and Baker, J. (2013). International Law and Arctic, 1st edn , Cambridge University Press, New York.

Chazournes, L.B. (2008). United Nations Framework Convention On Climate Change, United Nations Audiovisual Library of International Law.

Cobo, M. (1983). "Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations", Department of Economic and Social Affairs Indigenous Peoples.

Bierzanek, R. and Symonides, J. (2003). "Prawo miğdzynarodowe publiczne", Lexis Nexis, Warszawa.

Coffel, E., Horton, R. (2015). "Climate Change and the Impact of Extreme Temperatures on Aviation", Weather, Climate and Society, Vol. 7.

Corell, H. (2006). Innovation in the Arctic Governance: The Possibilities and Limitations of a Binding Legal Regime for the Arctic, Seventh Conference of Parliamentarians of the Arctic Region, Kiruna, Sweden.

Davids, K. and Davids C.A. (2013). Religion, Technology, and the Great and Little Divergences: China and Europe Compared, c. 700-1800, Koninklijke Brill NV, Leiden, Netherlands.

Dodds, K. (2014). "Squaring the Circle: The Arctic States, "Law of the Sea," and the Arctic Ocean", Eurasia Border Review.

Drake, F. (2014). Global Warming The Science of Climate Change, Routledge, New York.

Dunlap, R.E. and McCright, A.M. (2011). Organized climate change denial, In: Dryzek J, Norgaard R, Schlosberg D (eds), Oxford Handbook of Climate Change and Society.

Dupuy, P.M. (1991). "Soft Law and the International Law of the Environment", Michigan Journal of International Law, Vol 12, Issue 2.

Duru, B. "Stockholm'den Rio'ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı?", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Elferink, A. G. O. And Rothwell, D. R. (2001). The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction, MartinusNijhoff Publishers, Kluwer Law International, Hague.

Engin, B. (2010). "Kyoto Protokolü Uygulama Mekanizmaları: Kusurlu mu Yoksa Umut Verici Kavramlar mı?" İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2.

Epstein, P.R. (2005). "Climate Change and Human Health", The New England Journal of Medicine.

Fitzmaurice, A. (2007). The Genealogy of Terra Nullius, 129 Australian Historical Studies.

Furuichi, M. and Otsuka, N. (2013). Cost Analysis of the Northern Sea Route (NSR) and the Conventional Route Shipping, Proceedings of the IAME, Conference, France.

Gastineau, H. (2016). "Britain's industrial pioneers couldn't have known how they would affect the climate", The Conversation, The Industrial Revolution kick-started global warming much earlier than we realised.

Gray, D.H. (1997). "Canada's Unresolved Maritime Boundaries", 5(3) IBRU Boundary and Security Bulletin 61.

Greaker, M., Golombek R. and Hoel, M. (2017). "Global impact of national climate policy in the Nordic countries", Economics of Energy& Environmental Policy, Vol 6, Issue 2.

Gunitskiy, V. (2008). On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes In the Arctic Ocean, Journal of International Affairs, Vol. 61, Issue 2.

Günel, R.V. (2010). Uluslararası Havacılık Hukuku, Beta Basım, 1. Bası, İstanbul.

Haavisto, P. (2001). "Review of the Arctic Council Structures", Consultant's Study.

Hansen, K. and Bankes, N. (2008). 'Human Rights and Indigenous Peoples in the Arctic: What are the Implications for the Oil and Gas Industry?' In A Mikkelsen and O Langhelle (eds), *Arctic Oil and Gas, Sustainability at Risk?*, Routledge.

Hartsig, A., Fredrickson, I., Yeung, C. and Senner, S. (2012). "Arctic Bottleneck: Protecting the Bering Strait Region from Increased Vessel Traffic," *Ocean and Coastal Law Journal*, Vol. 18.

Hughes, L. (2018). "Relationships with Arctic indigenous peoples: To what extent has prior informed consent become a norm?" *RECIEL*, Vol. 27, Issue 1.

Humpert M. and Raspotnik, A. (2012). "The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route", *Arctic Yearbook*.

İnan, A. (2015). *İnce Buz Üzerinde: Arktika Okyanusu'nda Su Kullanma Hakkı ve Kaynak Tartışmaları*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Jaffe, S.D. (2016). *Airspace Closure and Civil Aviation: A Strategic Resource for Airline Managers*, Routledge, New York.

James, E. (2012). *Thomas Newcomen of Dartmouth and the Engine That Changed the World*, Dartmouth History Research Group, Preston.

Jensen, Ø. (2011). "Treaty between Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean", *International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol 26, No 1.

Joyner, C.C. (1992). *Antarctica and the Law of the Sea*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht.

Joyner, C.C. (2001). *The Status of Ice in International Law*, in: A.G. Oude Elferink (ed.), *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*.

Kaczynski, V.M. (2007). "US-Russian Bering Sea Marine Border Dispute: Conflict over Strategic Assets, Fisheries and Energy Resources", *20 Russian Analytical Digest No.2*.

Karapınar, N. (2015). "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar", *Doğal Kaynak ve Ekoloji Bülteni*, Sayı 20.

Koivurova, T. (2010). "Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance", *Polar Record* 46 (237).

Koivurova T. and VanderZwaag, D. (2007). "The Arctic Council at 10 years: retrospect and prospects", *University of British Columbia Law Review*, Vol 40, Issue 1.

Kovalev A. A. (2003). *Contemporary Issues of the Law of the Sea: Modern Russian Approaches*. Çeviren: Butler, W. E. (2004). *Contemporary Issues of the Law of the Sea: Modern Russian Approaches*, Eleven International Publishing.

Krivovichev, S.V. (2019). "Arctic Mineral Resources: Science and Technology", Department of Crystallography, Institute of Earth Sciences, St. Petersburg State University.

Kusunoki, K. (1962). "Hydrography of the Arctic Ocean with Special Reference to the Beaufort Sea", *Contributions from the Institute of Low Temperature Science*, A17: 1-75, Hokkaido University.

Lang, K.R. (2006). *Sun, Earth and Sky*, Springer, Singapore.

Lee, D.S. and Others. (2010). "Transport impacts on atmosphere and climate: Aviation", *Atmospheric Environment*, Vol. 44.

Leopizzi, P.C. (2017). "Shipping in the Arctic: is the 1982 UN Law of the Sea Convention adequately equipped to deal with this issue?", Swansea University, Published LLM Thesis.

Lindholt, L. (2007). Arctic natural resources in a global perspective, *The Economy of the North*, Statistical Analysis 84.

Macalister, T. (2012). "Oil rush in the Arctic gambles with nature and diplomacy", *The Guardian*.

Macnab, R. (2009). "A Tale of Two Cities: Washington, Ottawa, and Arctic Governance", *Meridian*, Fall/Winter.

Maslin, M. (2014). *Climate Change: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York.

Matechik, M. (2015). "*Displacing Santa: Russia Claims the North Pole*", Russia Asserts Exclusive Economic Rights to Massive Section of Arctic Ocean, University of Baltimore School of Law's Center for International and Comparative Law.

McDorman, T.D. (2009). *Salt Water Neighbours, International Ocean Law Relations between United States and Canada*, Oxford University Press, New York.

Moe, A. and Jensen, Ø. "Opening of New Arctic Shipping Routes", Fridtjof Nansen Institute, 2010

Moore, J. N. (2010). "The UNCLOS Negotiations on Ice-Covered Areas", in MH Nordquist, JN Moore and TH Heidar edition, *Changes in the Arctic Environment and the Law of the Sea*.

Mühlenschulte, L. (2018). "The Svalbard Treaty and the Exploitation of Non-Living Resources on the Continental Shelf", Department of Political Science and Public Management & Department of Law, University of Southern Denmark.

Numminen, L. (2011). "A History and Functioning of the Spitsbergen Treaty", in Diana Wallis MEP and Steward Arnold (ed.), *The Spitsbergen Treaty*, Arctic Papers Vol 1.

Nutall, M. (2019). "Arctic Environmental Protection Strategy", Climate Policy Watcher, Canadian Arctic.

Okur, D.A. (2009). *Gemi Kayanlı Deniz Kirliliğinin Önlenmesinde Değişen Yetki Dengeleri Bağlamında Liman Devletinin Artan Önemi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

Oppenheim, L. (1905). *International law, a treatise*, Longmans, Green, and co., Vol 1, London, New York.

Overland, J.E. and Wang, M. (2013). "When will the summer Arctic be nearly sea ice free?", *Geophysical Research Letters*, Vol. 40, Issue 10.

Owada, H. (2006). "International Environmental Law and the International Court of Justice", *Iustum Aequum Salutare* II.

Østreng W. and Others. (2013). *Shipping In Arctic Waters, A Comparison of the Northeast, Northwest and Trans Polar Passages*, Springer, Berlin.

Pallamerts, M. (1993). "International Law from Stockholm to Rio: Back to the Future?", *Greening International Law*, Eartscan Publications Limited, London.

Pazarcı, H. (2018). *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, 17. Baskı, Ankara.

Pazarcı, H. (2013). *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 2. Kitap, Turhan Kitabevi, 9. Bası, Ankara.

Pharand, D. (2007). "The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit", *Ocean Development and International Law*, Vol. 38, Issue 1.

Philander, G. (2008) *Global Warming and Climate Change*, SAGE Publications, London.

Piccioni, C. (1909). *L'organisation du Spitzberg*, XVI *Revue générale de droit international public*.

Pidwirny, M. (2006). *Introduction to the Oceans*.

Pistone, K., Eisenman, I. and Ramanathan, V. (2014). "Observational determination of albedo decrease caused by vanishing Arctic sea ice", *Scripps Institution of*

Oceanography, University of California, San Diego, Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America.

Pruyn, J. F.J. (2016). "Will the Northern Sea Route ever be a viable alternative?" *Maritime Policy & Management*, Vol. 43, Issue 6.

Prevost, J. F. (2003). *Oceans and Seas: Arctic Ocean*, ABDO Publishing Company, Minnesota.

Rajakoski, E. (1989). Multilateral Cooperation to Protect the Arctic Environment: The Finnish Initiative, in *The Arctic: Choices for Peace and Security* 54-55.

Rahbek-Clemmensen, J. (2016). "An Arctic Great Power"? Recent Developments in Danish Arctic Policy", *Arctic Yearbook*.

Rogers, J., Anichtchenko E. (2014). Arctic Ocean and Bering Sea: Maritime Archaeology. In: Smith C. edition, *Encyclopedia of Global Archaeology*, Springer, New York.

Rothwell, D.R. and Stephens, T. (2012). *The International Law of the Sea*, Hart Publishing, 3rd edition, Oxford.

Rottem, S.V. (2015). "A Note on the Arctic Council Agreements", *Ocean Development & International Law*, Vol 46, Issue 1.

Saguato, F. (2016). *Trans-Arctic Passages and the Law of the Sea: Striking a Balance between Sovereign Claims and Navigation Rights*.

Sağlam, N.E., Düzgüneş, E., Balık, İ. (2008). "Küresel Isınma ve İklim Değişikliği", *E.Ü. Su Ürünleri Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1.

Sanders, D. (1999). "Indigenous peoples: issues of definition", *International Journal of Cultural Property*, Vol. 8.

Schøyen, H. and Bråthen, S. (2011). "The Northern Sea Route versus the Suez Canal: cases from bulk shipping", Vol. 19, Issue 4.

Scovazzi, T. (2007). *The Concept of Common Heritage of Mankind and the Genetic Resources of the Seabed beyond the Limits of National Jurisdiction*, Peru, Agenda Internacional.

Siders, A., Stanley, R., Lewis, K. M. (2016). "A dynamic ocean management proposal for the Bering Strait region", Elsevier, *Marine Policy* 74.

Smith, A. C. (2011). "Frozen Assets: Ownership of Arctic Mineral Rights Must be Resolved to Prevent the Really Cold War," *The George Washington International Law Review*, Vol 41.

Stokke, O.S. (2011). Environmental security in the Arctic: The case for multilevel governance, *International Journal*, Vol. 66, No. 4.

Taylor, M. (2014). *Global Warming and Climate Change: What Australia knew and buried...then framed a new reality for the public*, Australian National University, ANU Press.

Todorov, A. A. (2017). "The Russia-USA legal dispute over the straits of the Northern Sea Route and similar case of the Northwest Passage", *Arctic and North*, No. 29.

Türkeş, M. (2001). "Küresel iklimin korunması", *İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye*, Tesisat Mühendisliği, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın 61.

Tütüncü, A. N. (2004), *Gemi Kaynaklı Denizlerin Kirlenmesinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi*, 3. Bası, Beta Basım, İstanbul.

Ulfstein, G. (1995). *The Svalbard Treaty: From Terra Nullius to Norwegian Sovereignty*, Scandinavian University Press, Oslo.

Vihma, A. (2013). "Analyzing Soft Law and Hard Law in Climate Change", in HOLLÓ, Erkki/ KULOVESI, Kati/ MEHLING, Michael edn, *Climate Change and the Law*, Springer Publisher, New York.

Widlak, T. (2012). "From International Society to International Community", *The Constitutional Evolution of International Law*, Gdańsk University Press.

William, L. T. and Lalor, G. (1959). USN, "Submarine through the North Pole", the *National Geographic Magazine*.

Williams, P.D. (2016). "Transatlantic flight times and climate change", *Environmental Research Letters*.

Williams P.D. and Joshi, M.M. (2016). "Clear-Air Turbulence in a Changing Climate", *Aviation Turbulence*, R. Sharman and T. Lane (eds), Springer International Publishing, Switzerland.

Wolfrum, R. (1983). *The Principle of the Common Heritage of Mankind*, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, München, Max-Planck Institute, Vol. 43.

Wood, M.C. (2007). "*International Seabed Authority: The First Four Years*", *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol 11.

Wood, W.W. (2005). *Global Warming: A Natural Phenomenon*, Trafford Publishing.

Yu, Y. (2016). "Research of Legal Status and Navigation Regime of Arctic Shipping Lanes", University of Akureyri, Published MA Thesis.

Zysk, K. (2010). "Russia's Arctic Strategy: Ambitions and Constraints," Joint Force Quarterly, Vol. 57, Issue 2.

Antlaşmalar:

Agreement between Denmark and Norway relating to the delimitation of the continental shelf, 8 December 1965

Agreement between Denmark and Norway relating to the delimitation of the continental shelf, 8 December 1965 - Exchange of notes constituting an agreement amending the above-mentioned Agreement. Copenhagen, 24 April 1968

Agreement between Denmark and Norway relating to the delimitation of the continental shelf, 8 December 1965 - Exchange of notes constituting an agreement amending the above-mentioned Agreement, 4 June 1974

Agreement between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden Concerning Cooperation on Protection of the Sea from Oil Pollution or Other Noxious Substances, 29 March 1993, U.N.T.S. 2084

Agreement between the Government of Canada and the Government of the Kingdom of Denmark Relating to the Delimitation of the Continental Shelf between Greenland and Canada, No. 13550, December 17, 1973

Agreement Between the Government of the Kingdom of Denmark and the Government of Canada For Operating Relating to the Marine Environment, No. 22693, 26 August 1983, U.N.T.S. 1348

Agreement between the Kingdom of Denmark and the Kingdom of Norway concerning the Delimitation of the Continental Shelf in the Area between Jan Mayen and Greenland and concerning the Boundary between the Fishery Zones in the Area, 18 December 1995, U.N.T.S. 1903

Additional Protocol to the Agreement of 18 December 1995 between the Kingdom of Norway and the Kingdom of Denmark concerning the Delimitation of the Continental Shelf in the Area between Jan Mayen and Greenland and the Boundary between the Fishery Zones in the Area, 11 November 1997, U.N.T.S. 2100

Agreement between the Government of the Union of Soviet Socialist Republics and the Government of the United States of America concerning Cooperation in Combating Pollution in the Bering and Chukchi Seas in emergency situations 1989, U.N.T.S. 2190

Agreement between the Government of the Kingdom of Norway on the one hand, and the Government of the Kingdom of Denmark together with the Home Rule Government of Greenland on the other hand, concerning the delimitation of the continental shelf and the fisheries zones in the area between Greenland and Svalbard, Copenhagen, 2006, U.N.T.S. 2378

Agreement between the United States and the Union of Soviet Socialist Republics on the Maritime Boundary, 1990

Agreement on Arctic Cooperation 1988, U.N.T.S. 1852, No. 31529

Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic 2011

Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic 2013

Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation 2017

Agreement governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies 1979, U.N.T.S. 1363

International Civil Aviation Organization, Convention on Civil Aviation (Chicago Convention), 7 December 1944, (1994) 15 U.N.T.S. 295

Convention for the Regulation of Whaling 1931. 3 Bevans 26, T.S. 880, League of Nations

Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area, 1992, U.N.T.S. 2117, No. 36495

International Maritime Organization (IMO), International Convention on Maritime Search and Rescue, 27 April 1979, 1403 UNTS

Doha Amendment to the Kyoto Protocol 2012, C.N.718.2012.TREATIES-XXVII.7.c

International Labour Organization (ILO), Indigenous and Tribal Peoples Convention, C169, 27 June 1989, C169

Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change 1997, U.N.T.S. Vol 2303

Svalbard Environmental Protection Act 2012

Svalbard Treaty 1920, T.S. 686

The International Code for Ships Operating in Polar Waters (Polar Code) 2014, MEPC 68/21/Add.1

The Paris Agreement 2015. C.N.92.2016.TREATIES-XXVII.7.d, 17 March 2016

Treaty between the Kingdom of Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean, 2010

Treaty Concerning the Cession of the Russian Possessions in North America by his Majesty the Emperor of all the Russias to United States of America 1867

Treaty on principles governing the activities of States in the exploration and use of outer space, including the moon and other celestial bodies 1967, U.N.T.S. 610

UN General Assembly, United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples : resolution / adopted by the General Assembly, 2 October 2007, A/RES/61/295

United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982, 1833 U.N.T.S. 397

Washington Treaty for the Preservation and Protection of the Fur Seals 1911. 37 Stat. 1542, T.S. 564

Davalar

I.C.J., The Corfu Channel Case 1949

I.C.J., Fisheries Case 1951

I.C.J., Case Concerning Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen 1993

Deklarasyonlar

Declaration on the Protection of Arctic Environmental 1991

Barrow Declaration 2000

Inari Declaration 2002

Iqaluit Declaration 1998

Kiruna Declaration 2013

Nuuk Declaration on Environment and Development in the Arctic 1993

Nuuk Declaration 2011

Ottawa Declaration 1996

Salekhard Declaration 2006

The Rio Declaration on Environment and Development 1992

Resmi Belgeler

Act to Amend the Territorial Sea and Fishing Zones Act, ch. 68, 1969-70 S.C. 1243, 1970

Arctic Council 1998. The Arctic Council rules of procedure as adopted by the Arctic Council at the first Arctic Council ministerial meeting, 17–18 September 1998

Arctic Council, Arctic Climate Impact Assessment: Impacts of a Warming Climate, Cambridge University Press, Cambridge 2004

Arctic Council, Notes from the Second Ministerial Meeting, Barrow, Alaska, U.S.A., October 12-13, 2000

Arctic Council, PAME, Arctic Marine Shipping Assessment (AMSA), 2009

Arctic Council, Rules of Procedure, Iqaluit, 1st Arctic Council Ministerial Meeting, 1998

Arctic Council Secretariat, Arctic Council funding: An overview, 2. SAO Meeting, Fairbanks, USA, 16 - 17 March 2016,

Arctic Research and Policy Act of 1984, P.L. 98-373.

Arctic Science Remotely Piloted Aircraft Systems (RPAS) Operator's Handbook, Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP) Unmanned Aircraft Systems Expert Group, 2015

Arctic Waters Pollution Prevention Act, R.S.C., 1985, c. A-12

Canadian Coast Guard – United States Coast Guard Joint Marine Pollution Contingency Plan 2003

Canadian Declaration Concerning the Compulsory Jurisdiction of the International Court of Justice, reprinted in 9 I.L.M. 598, 1970

Canada First Defence Strategy 2010

Canada, House of Commons, Debates, Vol. 5, at 6463, 10 Eylül 1985

Canada's Northern Strategy "Our North, Our Heritage, Our Future", by the Government of Canada, 2009

Denmark, Greenland and the Faroe Islands: Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020

Department of Defense Arctic Strategy 2019.

EPPR Report, Recommended Practices For Arctic Oil Spill Prevention, Rev- 05.2, 23 October 2012

Federal State Budgetary Institution, the Northern Sea Route Administration

IMO, Guidelines for Ship Operating in Arctic Ice-Covered Waters, 2002,

IMO, Maritime Safety Committee, 86/26, paragraph 23.32, 5 June 2009

IMO, Sub-Committee on Ship Design and Construction, DE 53/26 paragraph 18.11 – 18.12

IPCC, Summary for Policymakers. In: Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA

Joint Statement of the President of the United States of America and the President of the Russian Federation on Cooperation in the Bering Strait Region, 26 May 2011

Joint Statement on maritime delimitation and cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean, 27 April 2010

KTOO, Public Media, Shipping titan Maersk sends company's first container ship to test trans-Arctic trade route, 23 August 2018

Marrakech Action Proclamation for Our Climate and Sustainable Development.

Marrakech Partnership for Global Climate Action, COP 22, 2016.

MSC/Circ.1056- 3 MEPC/Circ. 399, 23 December 2002

National Security Presidential Directive/NSPD 66, Homeland Security Presidential Directive/HSPD 25, 9th January 2009

National Strategy for the Arctic Region, 2013

Norway's Arctic Policy 2014

Norway's Arctic Strategy, 2017

Regulations Relating to Fishing for Cod in the Fisheries Protection Zone around Svalbard in 2014, Regulations of 3 June 1977 No. 6 relating to the Fisheries Protection Zone around Svalbard, the Ministry of Fisheries and Coastal Affairs

Report of Senior Arctic Officials to Arctic Council Ministers. Tromso, Norway. April 2009

Republic of Turkey, Intended Nationally Determined Contribution to Paris Agreement, 2015.

Royal Belgian Institute of Marine Engineers, "Arctic Transit: Northern Sea Route", 2012

Russia's National Security Strategy to 2020

Russian National Security Strategy 2015

The Arctic Monitoring and Assessment Programme, PCB in the Russian Federation: Inventory and Proposals for Priority Remedial Actions, Oslo, Norway: Arctic Council, 2000

The Norwegian High North Strategy 2006

The Norwegian High North Strategy 2006

The Ship and Ocean Foundation, The Northern Sea Route: The shortest sea route linking East Asia and Europe, The Ship and Ocean Foundation, Tokyo, 2001

The Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor beyond the Limits of National Jurisdiction, GAOR, 24th Session, Suppl. 22 (Doc.A/7622) Part III, 1973

United Nations Framework Convention On Climate Change Handbook, Halesworth, United Kingdom, 2006

United Nations, General Assembly, Protection of global climate for present and future generations of mankind, Resolution 45/212, 1990

United Nations, General Assembly, United Nations Conference on the Human Environment, A/RES/2994, 15 December 1972

United Nations General Assembly, United Nations Framework Convention on Climate Change: resolution / adopted by the General Assembly, A/RES/48/189, 20 January 1994

United States Coast Guard, Arctic Strategic Outlook, 2019

U.S. Energy Information and Administration, Oil and natural gas resource categories reflect varying degrees of certainty, 2014

USGS World Assessment Team, "Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle," USGS Fact Sheet 2008-3049, 2008

World Meteorological Organization, World Climate Conference, WMO – No. 537, Geneva 12-13 1979

Yararlanılan İnternet Kaynakları:

Arctic Council, Arctic pollution prevention and mitigation fund becomes operational, (2014, 13 Mart). Erişim: <https://www.arctic-council.org/en/our-work2/8-news-and-events/220-arctic-pollution-prevention-and-mitigation-fund-becomes-operational>

Arctic Council, PAME, Arctic Marine Shipping Assessment (AMSA), 2009. <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/54>

Arctic Sovereignty and International Relations, Who Owns the Arctic?. Erişim: <https://byers.typepad.com/arctic/beaufort-sea-us-and-canadian-claims.html>

BBC News, "Russia Ahead in Arctic 'Gold Rush'", (2007, 1 Ağustos). Erişim: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/6925853.stm>

BBC News, "Russia Plants Flag under N Pole", (2007, 2 Ağustos). Erişim: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6927395.stm>

BBC News, Canada to withdraw from Kyoto Protocol, (2013, 13 Aralık). Erişim: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-16151310>

Bennett, M. (2014). Cryopolitics, "MH370: What if it were to happen in the Arctic?" Erişim: <http://www.cryopolitics.com/2014/03/25/mh370-what-if-it-were-to-happen-in-the-arctic/>

Büyüksağnak, B. (2019). "Yeni Arktik Coğrafyası ve Küresel Ulaşım", Koç Üniversitesi Denizcilik Forumu (KÜDENFOR), Değişen Arktik Jeopolitiği Paneli Sunumları. Erişim: <https://kudenfor.ku.edu.tr/dokumantasyon/>

Canada, House of Commons, Debates, Vol. 5, at 6463, (1985, 10 Eylül). Erişim: http://parl.canadiana.ca/view/oop.debates_HOC3301_05/93?r=0&s=1

Canada's Changing Climate Report 2019. Erişim: <https://changingclimate.ca/CCCR2019/>

Canada's Northern Strategy "Our North, Our Heritage, Our Future", by the Government of Canada, 2009. Erişim: <http://library.arcticportal.org/1885/1/canada.pdf>

Canadian Military Journal, Canadian Geographic 2005. Erişim: <http://www.journal.forces.gc.ca/vol13/no3/page34-eng.asp>

Center For Climate and Energy Solutions, Outcomes of the UN Climate Change Conference in Warsaw, Nineteenth Session of the Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change, (2013). Erişim: <https://www.c2es.org/site/assets/uploads/2013/11/outcomes-of-the-u-n-climate-change-conference-in-warsaw.pdf>

Cockburn, H. (2019). "Russia launches world's largest nuclear-powered icebreaker to open up Arctic shipping routes", The Independent, Erişim: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-icebreaker-ship-nuclear-power-arctic-sea-ice-shipping-oil-a8930711.html>

Conservation of Arctic Flora and Fauna, Program for the Conservation of Arctic Flora and Fauna Framework Document 1991. Erişim: <https://www.caff.is/policy-framework>

Deggim, H. (2011). IMO Marine Technology Section, Development of a Mandatory Polar Code – Update on Progrss, IMO Polar Code Workshop. Erişim: <http://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/polar/Documents/polarcodePPT2011.pdf>

Department of Defense Arctic Strategy 2019. Erişim: <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF>

Emergency Prevention, Preparedness & Response, EPPR Strategic Plan of Action for the Arctic Emergency Prevention, Preparedness & Response Working Group, (1998, 18 Ağustos). Erişim: <https://www.eppr.org/sar/>

Encyclopedia Britannica. Erişim: <https://www.britannica.com/biography/James-Watt>

Federal State Budgetary Institution, The Northern Sea Route Administration. Erişim: http://www.nsra.ru/en/glavnaya/ceci_funksii.html

Gorbachev's Murmansk Speech: The Soviet Initiative and Western Responses 1-75, 1989. Erişim: https://www.barentsinfo.fi/docs/Gorbachev_speech.pdf

IMO, Sub-Committee on Ship Design and Construction. Erişim: <http://www.imo.org/en/MediaCentre/MeetingSummaries/SDC/Pages/Default.aspx>

International Panel on Climate Change. Erişim: <https://www.ipcc.ch/about/>

KTOO, Public Media, Shipping titan Maersk sends company's first container ship to test trans-Arctic trade route, (2018, 23 Ağustos). Erişim: <https://www.ktoo.org/2018/08/23/shipping-titan-maersk-sends-companys-first-container-ship-to-test-trans-arctic-trade-route/>

Mengpin, G. and Kelly, L. What's Changing As Countries Turn INDCs into NDCs?, Inter Press Service. Erişim: <http://www.ipsnews.net/2018/04/whats-changing-countries-turn-indcs-ndcs/>

NASA, Earth Observatory. Erişim: <https://earthobservatory.nasa.gov/Features/EnergyBalance/page4.php>

NASA, Earth Observatory, Sea Ice. Erişim: <https://earthobservatory.nasa.gov/Features/SeaIce/>
 NASA, Global Climate Change. Erişim: <https://climate.nasa.gov/vital-signs/arctic-sea-ice/>

NASA, Scientific Visualization Studio, Annual Arctic Sea Ice Minimum 1979-2016 with Area Graph, Visualizations by Cindy Starr, (2017, 31 Mayıs). Erişim: <https://svs.gsfc.nasa.gov/4573>

NASA, See how Arctic sea ice is losing its bulwark against warming summers, By Maria-José Viñas, NASA's Earth Science News Team. Erişim: <https://earthobservatory.nasa.gov/images/89038/arctic-sea-ice-is-losing-its-bulwark>

National Security Presidential Directive/NSPD 66, Homeland Security Presidential Directive/HSPD 25, (2009, 9 Ocak). Erişim: <https://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-66.pdf>

National Snow & Ice Data Center, Arctic Sea Ice News & Analysis. Erişim: <http://nsidc.org/arcticseaicenews/map-of-the-arctic-ocean/>

National Strategy For The Arctic Region, 2013. Erişim: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf

Ned, O. (1998). Encyclopaedia Britannica, Arctic Ocean. Erişim: <https://www.britannica.com/place/Arctic-Ocean>

Nordic Council of Ministers, Nordic Action on Climate Change, 2017. Erişim: <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1148260/FULLTEXT01.pdf>

Nordic Environment Finance Corporation. Erişim: <https://www.nefco.org/who-we-are>

Nordic Environment Finance Corporation, Arctic Council Project Support Instrument (PSI) Manual, PSI Committee (PCOM) Meeting Seventh Meeting Helsinki, 2017. Erişim: https://www.nefco.org/sites/ nefco.org/files/pdf-files/psi_manual_27.2.2017.pdf

Nordic Environment Finance Corporation, Arctic Council Project Support Instrument. Erişim: <https://www.nefco.org/work-us/our-services/grants/arctic-council-project-support-instrument>

Norway's Arctic Policy 2014. Erişim: https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/nord/nordkloden_en.pdf

Norway's Arctic Strategy, 2017. Erişim: <https://www.regjeringen.no/contentassets/fad46f0404e14b2a9b551ca7359c1000/arctic-strategy.pdf>

Norwegian Polar Institute, Albedo Effect. Erişim: <http://www.npolar.no/en/facts/albedo-effect.html>

Office of the Historian, Purchase of Alaska, 1867. Erişim: <https://history.state.gov/milestones/1866-1898/alaska-purchase>

Protection of the Arctic Marine Environment. Erişim: <https://www.pame.is/index.php/shortcode/about-us>

Royal Belgian Institute of Marine Engineers, "Arctic Transit: Northern Sea Route", 2012. Erişim: http://www.gallois.be/ggmagazine_2013/gg_02_03_2013_90.pdf

Russian National Security Strategy 2015, 31 December Russian Federation Presidential Edict 683. Erişim: <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>

The Maritime Executive, "Russia to Build North Pole Research Platform", (2018, 18 Mayıs). Erişim: <https://www.maritime-executive.com/article/russia-to-build-north-pole-research-platform>

The Guardian, Russia plants flag on North Pole seabed, (2007, 2 Ağustos). Erişim: <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic>

The Guardian, Canada pulls out of Kyoto Protocol. Erişim: <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/13/canada-pulls-out-kyoto-protocol>

The Norwegian High North Strategy 2006. Erişim: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/strategien.pdf>

The Washington Post, U.S. scientists officially declare 2016 the hottest year on record. That makes three in a row, (2017, 18 Ocak). Erişim: <https://www.washingtonpost.com/news/energy-environment/wp/2017/01/18/u-s-scientists-officially-declare-2016-the-hottest-year-on-record-that-makes-three-in-a-row/?noredirect=on>

UN Climate Summit: Ban Ki-moon Final Summary, (2014, 25 Eylül).
<https://unfccc.int/news/un-climate-summit-ban-ki-moon-final-summary>

United Nations Climate Change, Momentum For Change. Erişim:
<https://unfccc.int/climate-action/momentum-change>

United Nations Climate Change, The Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action. Erişim: <https://unfccc.int/adp-bodies-page>

United Nations Climate Change, The Katowice Climate Package: Making The Paris Agreement Work For All. Erişim: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/katowice-climate-package>

United Nations Climate Change, The Second World Climate Conference. Erişim:
<http://unfccc.int/resource/ccsites/senegal/fact/fs221.htm>

United Nations Climate Change, Warsaw Outcomes. Erişim:
<https://unfccc.int/process/conferences/the-big-picture/milestones/outcomes-of-the-warsaw-conference>

United States Coast Guard, Arctic Strategic Outlook, 2019.
https://www.uscg.mil/Portals/0/Images/arctic/Arctic_Strategic_Outlook_APR_2019.pdf

U.S. Department of State, Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation. Erişim: <https://www.state.gov/e/oes/ocns/opa/arc/278907.htm>

Where Canada's emissions come from and what are we doing to reduce them. Erişim:
<https://www.canada.ca/en/services/environment/weather/climatechange/climate-plan/reduce-emissions.html>

World Resources Institute, What is an INDC? Erişim: <https://www.wri.org/indc-definition>

WWF Global, Arctic Climate Change, The Arctic is warming faster than the rest of World. Erişim:
http://wwf.panda.org/knowledge_hub/where_we_work/arctic/what_we_do/climate/

